Funded by
the European Union

EU4Environment
Green Economy in Eastern Partner Countries

Հայաստանում Իջևան (AM0000005) Էմերալդ տարածքի պիլոտային կառավարման պլան

Action implemented by:

OECD BETTER POLICIES FOR BETTER LIVES | UNECE | UN environment programme | UNIDO | THE WORLD BANK IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP | kartECO environmental and energy engineering consultancy

Պատասխանատվությունը

Սույն զեկույցը մշակվել է Եվրոպական միության կողմից ֆինանսավորվող և ՏՀԶԿ-ի, ՄԱԿ-ի Եվրոպայի տնտեսական հանձնաժողովի, ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի ծրագրի, ՄԱԿ-ի Արդյունաբերական զարգացման կազմակերպության և Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացվող «Եվրոպական միությունը հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագրի (ԵՄ-ՀՇՄԾ) շրջանակներում:
Այստեղ արտահայտված տեսակետները պատկանում են միայն հեղինակներին և որևէ կերպ չեն կարող համարվել Եվրամիության, նրա անդամների, Արևելյան գործընկերության երկրների կառավարությունների կամ իրականացնող գործընկերների պաշտոնական կարծիք:
Սույն զեկույցը և դրանում ներառված որևէ քարտեզ չի վնասում որևէ տարածքի կարգավիճակը կամ ինքնիշխանությունը, միջազգային սահմանների սահմանազծումը և որևէ տարածքի, քաղաքի կամ տեղանքի անվանումը:
Զեկույցը պատրաստվել է Եվրոպական միության ֆինանսական աջակցությամբ:
Թույլատրվում է օգտագործել զեկույցի տեքստը աղբյուրին պատշաճ հղում անելու պայմանով:
Այս փաստաթղթի վաճառքն արգելված է:
Խնդրում ենք մեջբերել այս հրապարակումը որպես ԵՄ-ՀՇՄԾ (2024)՝ Իջևան (AM0000005) Էմերալդ տարածքի պիլոտային կառավարման պլան Հայաստանում:

© 2024, Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկ / Համաշխարհային բանկ: Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են.

1818 H Street NW
Washington DC 20433
Հեռ. 202-473-1000
Համացանց. www.worldbank.org

Լուսանկարը: © Berta Photography

Երախտագիտություն

Սույն Կառավարման պլանը մշակվել է «kartECO» ընկերության (բնապահպանական և էներգետիկ ճարտարագիտության ոլորտում խորհրդատվական ընկերություն) և ՀՀ ԳԱԱ Ա. Թախտաջյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի (ՀՀ ԳԱԱ) կողմից՝ միջազգային և տեղական փորձագետների հետ համատեղ:

Համահեղինակների թիմը կցանկանար իր անկեղծ երախտիքի խոսքը հայտնել Օթարս Օպերամանիսին (Կենսաբազմազանության ավագ փորձագետ, Համաշխարհային բանկ), Իրինա Ղափլանյանին (Կլիմայի փոփոխության գծով ավագ մասնագետ, Համաշխարհային բանկ) և Կարեն Աղաբաբյանին («ԵՄ-ն հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագրի համակարգողը Հայաստանում)՝ ծրագրի ընթացքում իրենց անգնահատելի առաջնորդության և մենթորության համար:

Թիմն իր երախտագիտությունն է հայտնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը՝ սույն Կառավարման պլանի մշակման ընթացքում անգնահատելի հետադարձ կապի և ներդրումների համար:

Բովանդակություն

Հապավումներ 6
Սահմանումներ 7
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 8
Ընդհանուր տեղեկություններ և սահմանումներ 8
Ուսումնասիրության մանրամասները 8
ԷՏԿՊ-ի կառուցվածքը և գործընթացը 10
Պահպանման պատմություն 11
Պահպանման և կառավարման ներկայիս կառուցվածքը 14
ԷՄԵՐԱԼԴ ՏԱՐԱԾՔԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ 17
Էմերալդ տարածք 17
Հողի օգտագործումը, ներառյալ՝ ներկա կարգավիճակն ու սեփականությունը, և պահպանվող օբյեկտ(ներ)ի վրա ազդող գործոնները (աբիոտիկ, կենսաբանական, մարդկային գործունեություն) 18
Հողօգտագործում և պահպանվող օբյեկտ(ներ)ի վրա ազդող գործոններ (աբիոտիկ, կենսաբանական, մարդկային գործունեություն) 18
Պահպանված օբյեկտ(ներ) (բանաձև 4 և 6) 21
Պահպանման աստիճանի հաշվարկման մեթոդը՝ ըստ թիրախային բնակավայրի տիպի և տեսակների 21
Բնակավայրի տեսակները 24
Տեսակներ 29
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ ԵՎ ՏԱՐՐԵՐԻ ԿԱԶՄԸ 43
Պահպանվող օբյեկտի (օբյեկտների) պահպանման նպատակները 43
Պահպանման նպատակների հաշվարկման մեթոդաբանություն՝ ըստ թիրախային բնակավայրի տիպի և տեսակների 43
Բնակավայրի տեսակները 43
Տեսակներ 46
Բնակավայրի պահպանման և տնտեսական գործունեության, դրա զարգացման ներուժի միջև հնարավոր հակասությունների գնահատում 54
Բնակավայրի տեսակները 54
ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ 56
Գործողությունների ծրագիր (նպատակներ և առաջնահերթ գործողություններ) 56
Բնակավայրի տեսակները 56
Տեսակներ 58
ԱՏ կառավարման միջոցառումներ 66

Գործունեության համար անհրաժեշտ ռեսուրսները. i. մարդ, ii. ժամանակ, iii. ֆինանսներ 71
ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳ, ԴԻՏԱՐԿՈՒՄ ԵՎ ԴԻՏՈՐԴԱԿԱՆ ԳՐԱՆՑՈՒՄ 73
Պահպանման աստիճանի մոնիթտորինգ՝ կապված պահպանման նպատակների հետ 73
Դիտորդական գրանցման գործողությունները և դրանց հետևանքները 73
Պլանի վերանայում 73
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ, ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱԶԵԿՈՒՄ 74
Հավելված Ա. Թեմատիկ քարտեզներ........ 78
Հավելված Բ. Գործողությունների ծրագրի կառուցվածքը՝ առանձնացված միջոցառումներով85
Հավելված Գ . ՍՏԶ «Իջևան»-ի AM0000005 Էմերալդ տարածքի համար 93

Հապավումներ

Հապավում	Անվանում
ՊՀՀՆՏ	Պահպանության հատուկ հետաքրքրություն ներկայացնող տարածքներ
ՀԸԳՀ	Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր Հայաստանի և ԵՄ-ի միջև
ՎՏՄԱՄԿ	Վտանգված տեսակների միջազգային առևտրի մասին կոնվենցիա
ԱՊ	Աշխատանքային պլան
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ԵՄ-ՀՇՄԾ	«Եվրոպական միությունը հանուն շրջակա միջավայրի» ծրագիր
ԲԻ	ՀՀ ԳԱԱ Ա. Թախտաջյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտ
ԱՏ	Անտառային տնտեսություն
ՀԿՑ	Հիմնական կատարողականի ցուցիչներ
ՇՄՆ	Շրջակա միջավայրի նախարարություն
ԿՊ	Կառավարման պլան
ՊՏԿՄ	Պահպանվող տարածքների կառավարման միավորներ
ԱԳԾ	Ազգային գործողությունների ծրագիր
ԲՄԿՓԳ	Բնական միջավայրի և կլիմայի փոփոխության գործակալություն
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ԱԳՇ	Առաջնահերթության գործողությունների շրջանակ
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՇՄՀՈՒ	Շրջակա միջավայրի հատուկ ուսումնասիրություններ
ՊՈԱԿ	Պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն
ԲՀՊՏ	Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ
ՊՀՏ	Պահպանության հատուկ տարածքներ
ՀՆՏ	Համայնքային նշանակության տարածքներ
ՀՊՏ	Հատուկ պահպանվող տարածքներ
ՏԱ	Տեխնիկական առաջադրանք
ՀԲ	Համաշխարհային բանկ

Սահմանումներ

- **Պահպանության աստիճան**[1] - Տեղական մասշտաբով (այսինքն՝ պահպանվող տարածքի կամ երկրի) տեսակի կամ բնակավայրի տիպի կարգավիճակի գնահատման արդյունք:
- **Պահպանության կարգավիճակ** - Կենսաաշխարհագրական մասշտաբով տեսակի կամ բնակավայրի տիպի կարգավիճակի գնահատման արդյունք:
- **Պահպանության նպատակները**[2] - Չափելի ցուցիչներ, որոնք կապված են որոշակի տեսակների և բնակավայրերի հետ և կարող են կիրառվել հետագա մոնիթորինգի համար: **Պահպանության նպատակները պետք է լինեն հնարավորինս պարզ ու հստակ և հնարավորություն տան կիրառելու գործնականում պահպանման օպերատիվ միջոցներ: Դրանք պետք է նշվեն հստակ տերմիններով և, որտեղ հնարավոր է, լինեն քանակական թվերով և/կամ չափերով**[3]: Դրանք պետք է ներառեն հետևյալը.
  - Տեսակների պոպուլյացիայի պահպանում կամ աճ:
  - Տեսակների բնակավայրերի տարածքի պահպանում կամ աճ:
  - Տեսակների բնակավայրերի որակի պահպանում կամ բարելավում (այդպիսով բարելավվելով մեկ կամ մի քանի տեսակի բնակավայրերի պահպանման աստիճանը):
  - Բնակավայրի տեսակի պահպանման աստիճանի պահպանում կամ բարելավում:
- **Պահպանման միջոցառումներ** - Իրական մեխանիզմներ և գործողություններ, որոնք պետք է կիրառվեն Էմերալդ տարածքի պահպանման նպատակներին հասնելու համար: Միջոցառումները կարող են լինել ակտիվ և պասիվ (առանց միջամտության):
- **Սահմանամերձ էկոլոգիական միջանցք** - Աշխարհագրական տարածություն՝ սահմանված վարչական և գիտական հիմունքներով, որը պարունակում է ռելիեֆային ձևերով ու բուսական ծածկույթով բնութագրվող էկոհամակարգերի համակցություն և կենսաբազմազանության և լանդշաֆտի պահպանման նշանակություն ունի:
- **Սահմանված տեղամասեր/տարածքներ** - ՀՀ օրենսդրության համաձայն սահմանված պետական արգելոցներ, ազգային պարկեր և արգելավայրեր:
- Էմերալդ ցանցի **տարածքի էկոլոգիական բնույթը** - Էկոհամակարգի բաղադրիչների, գործընթացների և այլ էկոլոգիական առանձնահատկությունների կամ բնութագրերի համադրություն, որոնք նպաստում են տարածքի որակին և գործունեությանը:
- **Էմերալդ տարածքի կառավարում** - Անհրաժեշտ պահպանման ակտիվ կամ պասիվ միջոցառումներ՝ տեսակների պոպուլյացիաների կամ բնակավայրերի որակի ու տարածքի պահպանման կամ ընդլայնման համար: Էմերալդ տարածքի «կառավարման» բոլոր այլ ասպեկտները նույնպես կարևոր են, բայց դրանք պետք է համաձայնեցվեն և կարգավորվեն այս առաջնային նպատակին համապատասխան:
- **Այլ հողեր** - ՀՀ պետական, համայնքային և մասնավոր հողեր:

[1] Էվանս Դ. և Արվելա Մ. 2011. Գնահատում և հաշվետվություն «Բնակելի միջավայրերի մասին» հրահանգի 17-րդ հոդվածի համաձայն. Կենսաբազմազանության եվրոպական թեմատիկ կենտրոն, https://circabc.europa.eu/sd/a/2c12cea2-f827-4bdb-bb56-3731c9fd8b40/Art17-Guidelines-final.pdf

[2] Natura 2000 տարածքների կառավարում: «Բնակավայրեր» 92/43/ԵՏՀ հրահանգի 6-րդ հոդվածի դրույթները: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11e4ee91-2a8a-11e9-8d04-01aa75ed71a1

[3] https://bit.ly/3zbKOun

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ընդհանուր տեղեկություններ և սահմանումներ

Ուսումնասիրության մանրամասները

Իջևան Էմերալդ տարածքի կառավարման պիլոտային պլանը (ԷՏԿՊ, AM0000005) իրականացվում է առաջադրանք 3-ի համաձայն, այն է՝ փորձարկել Էմերալդ տարածքների կառավարման հանձնարարականները՝ օգտագործելով 2 տարածք՝ որպես ԵՄ ՀՇՄԾ-ի (EU4Environment) օրինակների ուսումնասիրություն: Իջևանի տարածքը թիրախային օբյեկտների ուսումնասիրության համար ցածր ճնշումներով և սպառնալիքներով օրինակ է, ակտիվ կառավարվող անտառային (և արոտավայրերի) նշանակալի տարածքով և գործնականում գրեթե առանց միջամտող գործողությունների: Սա տարբերվում է Արմաշի տարածքի երկրորդ օրինակից, որը բնորոշվում է նշանակալի անտրոպոգեն գործողություններով այդ շրջանում, ինչպիսիք են ձկնորսությունը քաղցրահամ ջրերում, հարաճուն ճնշումը հողօգտագործման փոփոխության միտումի հետևանքով և ջրի նկատմամբ զգայուն թիրախային օբյեկտները:

<u>Ներկայիս ԷՏԿՊ-ն հիմնված է 2023-2024 թթ. Իջևանի (AM0000005) երաշխավորված սահմանների և ԵՄ-ՀՇՄԾ-ի շրջանակներում տեսակների ու բնակավայրերի վերանայված ցանկի վրա:</u>

Ներկայիս ԷՏԿՊ-ն ցուցադրական օրինակ է ՀՀ-ի համար, հատկապես տարածքի պահպանման աստիճանի, պահպանման նպատակների և պահպանման միջոցների գնահատման մեթոդի տեսանկյունից: Տվյալ մեթոդը կիրառվում է Natura 2000 ԿՊ-ի մեջ, որը ընտրվել է ԵՄ-ի՝ ճնշման և պահպանման միջոցառումների ծածկագրերի ցանկերի վերջին հրապարակումից: Վերջինս ստանդարտների ցանկ է, որն օգտագործվում է Natura 2000-ի համար հոդված 17-ի տեսակների, բնակավայրերի և հոդված 12-ի թռչունների տեսակների նկատմամբ ճնշումների և սպառնալիքների մասին տեղեկություններ հաղորդելու համար: Սա մի մեթոդ է, որը կարող է առաջացնել նվազագույն անհամապատասխանություններ և նպաստել Հայաստանում ԷՏԿՊ -ների գնահատման միասնական ստանդարտացված եղանակին: Սա նաև կօգնի ավելի լավ զինելու Natura 2000-ին համապատասխանող մեթոդաբանություններով և ներուժ ապահովելու Հայաստանի փորձագետների և իրավասու մարմինների համար: Եվ սա առավելություն կլինի ապագա օգտագործման (օրինակ՝ «ԵՄ ԿՅԱՆՔ +» և այլ ծրագրեր) և Emerald բարոմետրի կառավարման ու մոնիթորինգի ապագա ցուցիչների համար:Բացի այդ, ԷՏԿՊ-ն տեղական մակարդակով ընդունված և պարզեցված է մի քանի կետերով՝ ըստ երկրում առկա տեղեկատվության ու կարողությունների: Այդ իսկ պատճառով ԿՊ-ն համապարփակ չէ: Այդուհանդերձ նպատակները հետևողականորեն պաշտպանվում են, և ԿՊ բոլոր անհրաժեշտ կետերը կատարվում են որոշակի մակարդակով՝ առաջնորդվելով ԿՊ-ի երաշխավորած ուղեցույցներով:

ԿՊ-ի առանցքային բաղադրիչները ներառում են պահպանվող օբյեկտների պահպանման աստիճանի և կարգավիճակի ներկայացումը: Հատուկ բնակավայրերի և տեսակների համար լրացուցիչ վերլուծվում են ճնշումները և սպառնալիքները և առաջարկվում են համապատասխան կառավարման միջոցառումներ: ԿՊ-ի հանձնարարականներն

առաջարկվում են Գործողությունների ծրագրով 10 տարվա ժամանակահատվածի համար (հավելված Բ)։ Գործողությունների ծրագիրը բովանդակում է նաև միջնաժամկետ գնահատման հաշվետվություն:Շրջակա միջավայրի նախարարությանը (ՇՄՆ) խորհուրդ է տրվում քննարկել ընթացիկ ԷՏԿՊ-ի վերանայման, լրամշակման և հաստատման հնարավորությունը, ինչպես նաև ներդնել և վերահսկել պահպանության միջոցառումների կատարումը ԿՊ-ի գործողության ողջ ընթացքում: Ամենակարևորը՝ ՀՀ կառավարությունը պետք է ապահովի անհրաժեշտ շրջանակն ու գործիքները իրականացնելու և գնահատելու համար առաջարկվող ներկա (և ապագա) գործողությունների ու մոնիթորինգի ծրագիրը: Այս նպատակով է նախատեսված «Էկոպարեկային ծառայության մասին» նոր օրենքը[4]: Երբ Էկոպարեկային ծառայությունը սկսի իր գործունեությունը խնդրո առարկա տարածքում, կարևոր է, որ տեղեկացվի ՇՄՆ-ի կողմից ԿՊ-ի ընդհանուր նպատակների, տարածքի կարևորության և պահպանման միջոցառումների մասին: Պետք է ուշադրություն դարձնել Գործողությունների ծրագրի հատուկ պահպանության կառավարման միջոցառումներին, ինչպիսին է անօրինական սպանությունների վերահսկումը/վերացումը:Բացի այդ, ինչպես քննարկվել է կարողությունների զարգացման 1-ին նիստում («Էմերալդ տարածքի պահպանման կառավարման և մոնիթորինգի ասպեկտների ներածություն», 2024 թ. փետրվարի 28), գոյություն չունի ստանդարտ շրջանակ, որին պետք է հետևել ԿՊ տնօրինության ողջ ընթացքում շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածության և ադապտացիոն կառավարման համար:

ԷՏԿՊ-ն և նկարագրված հանձնարարականները մշակել է տեղի և միջազգային փորձագետների թիմը՝ բնակավայրերի, բույսերի, թռչնաֆաունայի, սողունների, անողնաշարավորների և կաթնասունների վերաբերյալ:

Ստորև ներկայացված կենսաբազմազանության մասին տեղեկատվությունը հիմնականում վերլուծություն է՝ առանց տեղանքում հատուկ նմուշառման/մոնիթորինգի, այնուամենայնիվ ներառել է նաև նոր տվյալներ փորձագետների՝ տեղանքում կատարած անհատական հետազոտություններից (օրինակ՝ թռչնաֆաունայի համար):

Հարկ է նշել, որ կանոնավոր մոնիթորինգն անհրաժեշտություն է և նախատեսված է Գործողությունների ծրագրում: Դաշտային էմպիրիկ տվյալները և գիտական հետազոտությունները կօգնեն նաև բացահայտելու հնարավոր հակասական միջոցները (օրինակ՝ թիրախային թռչունների բնակավայրի գոտում գերարածեցումը վերահսկելը):Տարածքը բնութագրվում է պահպանման գերազանց աստիճանով՝ ցածր ճնշումներով և սպառնալիքներով բնակավայրի և թիրախային տեսակների ու բույսերի համար, ընդ որում, այնտեղ գրեթե ոչ մի գործունեություն չի ծավալվում, բացառությամբ չափավոր, բայց և աճող այնպիսի գործունեության, ինչպիսիք են անվերահսկելի անտառահատումը, անասնապահությունը և զբոսաշրջությունը: Ընթացիկ հետազոտությամբ նաև ուսումնասիրվում և գնահատվում են անտառտնտեսության (ԱՏ) ԿՊ-ի միջոցառումները և անհրաժեշտության դեպքում տրվում են առաջարկություններ: Պետք է նաև նկատի ունենալ, որ սա բարդ տարածք է ռելիեֆի և մատչելիության առումով, և բոլոր թիրախային տեսակների, օրինակ՝ թռչնաֆաունայի համակողմանի մոնիթորինգ դժվար է իրականացնել երկրում առկա տեխնիկական ռեսուրսներով: Այդ իսկ պատճառով առաջարկվող մոնիթորինգի պլանը

[4] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692

հատուկ որոշակի տեսակների մոնիթորինգի հնարավորություն է տալիս:Հաղորդակցության, կրթության ներդրման և իրազեկման բարձրացման ընթացքում 2024 թվականի մարտի կեսերին տեղի է ունեցել ուսուցողական/խորհրդատվական հանդիպում տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ՝ հանրային լայն և բաց ներգրավվածության համար: Տեղական կարծիքներն ու տեսակետները հաշվի են առնվել ընթացիկ ԿՊ-ի վերանայման և վերջնական մշակման ընթացքում:

Ուսումնասիրության ծրագրի և կատարողների մանրամասները ներկայացված են ստորև:

ԷՏԿՊ-ի կառուցվածքը և գործընթացը

Ներկայիս ԷՏԿՊ-ի կառուցվածքը հիմնվել է ԵՄ-ՀՇՄԾ-ի առաջարկությունների վրա՝ առանձին, ամբողջական, համապարփակ Էմերալդ ԿՊ-ի[5] պատրաստման և մշակման համար:

ԿՊ-ն բաղկացած է մի շարք հաջորդական փուլերից՝ ԿՊ նախնական պլանավորումից և նախապատրաստումից մինչև պահպանման միջոցառումների ավարտը, մշակումը, վերանայումը, իրականացումը և մոնիթորինգը ադապտացիոն կառավարման միջոցով (պատկեր 1): Բացի այդ, ինչպես առաջարկվում է Էմերալդ ԿՊ-ի պատրաստման ուղեցույցում, ոլորտի դաշտային ուսումնասիրությունը/գույքագրումը անհրաժեշտ է և պետք է միշտ լրացնի տեսակների տարածման մասին առկա տեղեկատվությունը:

Ստորև ներկայացված կենսաբազմազանության մասին տեղեկատվությունը հիմնականում ձեռք է բերվել գրասենյակային աշխատանքների շնորհիվ, տեղերում հատուկ նմուշառում/մոնիթորինգ չի իրականացվել, այդուհանդերձ բովանդակում է նաև նոր տվյալներ՝ հիմնված ոլորտի անհատական հետազոտությունների վրա (թռչնաֆաունայի համար):Ինչ վերաբերում է թռչնաֆաունային, ապա ներկայացված վերլուծությունը կատարել են Լյուբա Բալյանը և նրա թիմը, որոնք թռչունների հետազոտություններ են անցկացրել Հայաստանի հյուսիսային շրջաններում (ներառյալ Իջևանի շրջանը) էլեկտրահաղորդման գծի նախնական գնահատման նախագծի համար: Ընդ որում, այդ հետազոտությունները կատարվել են թե՛ բազմացման, թե՛ չբազմանալու ժամանակահատվածներում: Դաշտային զիտարշավներն իրականացվել են երեք տարի անընդմեջ 2021, 2022, 2023 թվականների ընթացքում. մայիսի վերջին, հունիսի կեսերին, սեպտեմբերի սկզբին՝ վերին բարձունքներում և ապրիլի ու հոկտեմբերի կեսերին՝ ցածրադիր բարձունքներում, քանի որ ավելի բարձրներն այդ ժամանակահատվածում նվազ մատչելի են անբարենպաստ եղանակի պատճառով: Ինչ վերաբերում է բույսերի բնակավայրերին և տեսակներին, որևէ նոր տվյալ չի զետեղվել ներկայիս ԿՊ-ում (2016 թ. ՍՏՁ –ից ի վեր), բացառությամբ թիրախային բույսերի առկայության մասին նախագծի զոտում, ինչպիսին է Echium russicum-ը:Տեղեկություններ են քաղվել նաև տարածքի ՍՏՁ-ի[6] (հավելված Գ) և շրջանում գործող երկու անտառտնտեսության ԿՊ-ների (Սևքար ԱՏ և Իջևան ԱՏ) և այլ փաստաթղթերից, օրինակ՝ արգելավայրերի հատակագծերից: Տեղեկատվությունը լրացվել է նաև այլ գիտական կազմակերպությունների (օրինակ՝ թռչնաբանական ընկերակցության) և տեղացիների հետ հաղորդակցման միջոցով (օրինակ՝ տեղական բնապահպանական տեսչություն, տեղական դիտորդների հաշվետվություններ և այլն): Ինչ վերաբերում է ՍՏՁ-ին, որոշ փոփոխություններ կան տեսակների/բնակավայրերի

---

[5] D2. Առաջարկություններ Հայաստանում Էմերալդ տարածքների կառավարման պլանների պատրաստման ուղեցույցների համար (2023 թ.), ԵՄ-ՀՇՄԾ:

[6] ՍՏՁ Իջևան, https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=AM0000005

ցանկերում՝ ըստ վերանայված հանձնարարականի (2023-2024 թթ. Եվրոպական միությունը հանուն շրջակա միջավայրի ծրագրի հանձնարարականներ): Հարկ է ընդգծել, որ կանոնավոր մոնիթորինգն անհրաժեշտություն է և նախատեսված է Գործողությունների ծրագրում:

Ներկայումս ԿՊ-ի մշակումը գիտական համայնքի պարտականությունն է ՇՄՆ -ի և ՀԲ-ի հսկողության ներքո: Քանի որ Իջևան Էմերալդ տարածքը համընկնում է Անտառային տնտեսության հետ, ՊՈԱԿ-ը (Իջևան և Սևքար ՊՈԱԿ) ընդգրկված է որպես հիմնական շահագրգիռ կողմ: Գործում է նաև «Էկոպարեկների մասին» նոր օրենքը[7], սակայն էկոպարեկների գործառույթները դեռևս ազդեցիկ չեն:

Պատկեր 1. Ընթացիկ կառավարման պլանի մշակման գործընթացի փուլերը

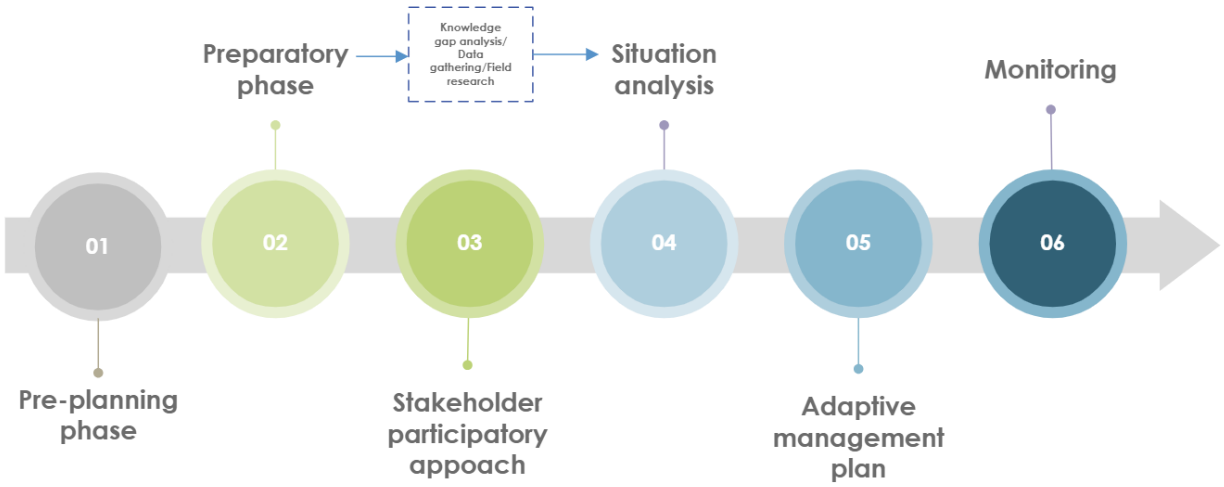

Աղբյուր. մշակված է KartEco-ի կողմից Համաշխարհային Բանկի համար

1. pre-planning phase - նախնական պլանավորման փուլ

2. preparatory phase - նախապատրաստական փուլ

3. stakeholder participatory approach - շահագրգիռ կողմերի համատեղ մոտեցում

4. situation analysis - իրավիճակի վերլուծություն

5. adaptive management plan - ադապտացիոն կառավարման պլան

6. monitoring - մոնիթորինգ

Պահպանման պատմություն[8]

«Իջևան» Էմերալդ տարածքը (AM0000005) գտնվում է Հայաստանի հյուսիս-արևելքում՝ Տավուշի մարզում (պատկեր 2): Տարածքի մի մասը հյուսիսում ընդհանուր սահմաններ ունի AM0000030 «Ոսկեպարի» հետ, արևելքում՝ AM0000023 «Դեբեդի կիրճի» հետ և հարավում՝ «Դիլիջան» ազգային պարկի հետ (AM0000011 «Դիլիջան»): Էմերալդ տարածքը նախապես առաջարկվել է 2013 թվականին: Այն եղել է AM0000010 - «Դիլիջան ազգային պարկ, Իջևանի պետական արգելավայր» Էմերալդ տարածքի մաս 9641,05 հա տարածքով (տարածքի Իջևանի

[7] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692
[8] http://env.am/en/environment/sanctuaries

մասնաճյուղ), որը ընդգրկում էր Իջևանի ներկայիս՝ 2023-2024 թթ. Էմերալդ տարածքի մոտավորապես 20%-ը:

Պատկեր 2. Հայաստանի Էմերալդ տարածքներ (առաջարկվել է 2023 թ., «Իջևան» Էմերալդ տարածքը (AM0000005) նշված է դեղին սլաքով)

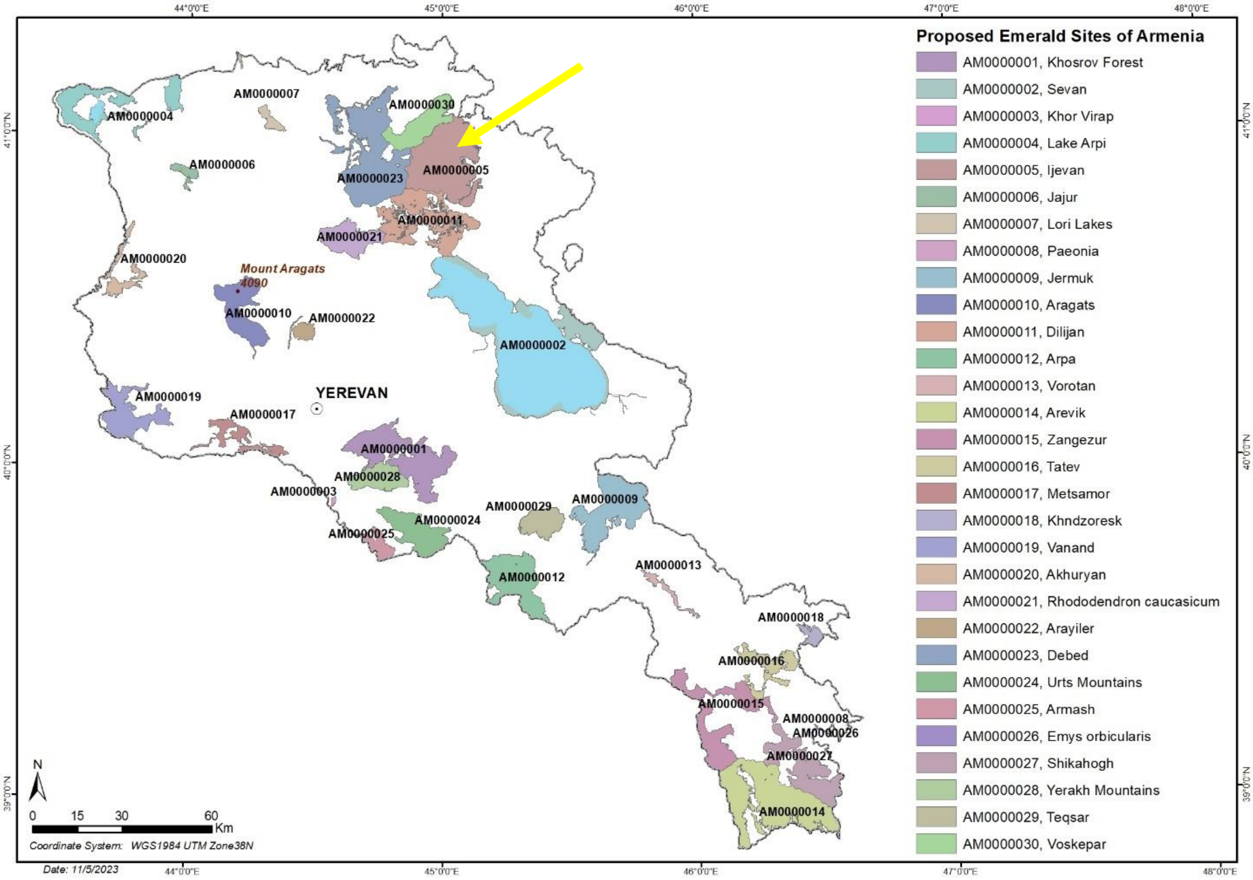

Ծանոթագրություն. Իջևան (AM0000005) Էմերալդ տարածք՝ մատնանշված է դեղին սլաքով:
Աղբյուր. մշակված է KartEco-ի կողմից Համաշխարհային Բանկի համար

Իջևանի տարածքի առաջին ամբողջական ներկայացումը Բեռնի կոնվենցիային եղել է 2016 թվականին, երբ տարածքն ընդլայնվել է և զբաղեցրել 47593.1 հա: Այն միավորել է նախկին 2 տարածք՝ «Իջևան» և «Լաստիվեր»: Իջևանի և Արջատխլենու պետական արգելավայրերում առկա են Կոնվենցիայի 6-րդ բանաձևում թվարկված 40 տեսակներ ազգային նշանակության բազմաթիվ այլ բուսական և կենդանական աշխարհի հետ միասին: Տարածքի 2016 թվականի տվյալներն ընդգրկված են ստանդարտ տվյալների ձևաթղթում՝ ՍՏՁ[9]-ում (հավելված Գ) համապատասխան շեյփֆայլով՝ տարածքի սահմաններով (պատկեր 3, քարտեզների ամբողջական փաթեթը զետեղված է հավելված Ա-ում):

2016 թվականից ի վեր, ըստ Էմերալդ բարոմետրի տվյալների[10], այս տարածքը (ինչպես ՀՀ-ի բոլոր Էմերալդ տարածքները) բնութագրվում է որպես «թեկնածու» տարածք, այսինքն՝ դեռ

---

[9] ՍՏՁ Իջևան, https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=AM0000005
[10] Էմերալդ բարոմետր, https://tableau-public.discomap.eea.europa.eu/views/EmeraldBarometerdashboard/Barometertable?%3AshowAppBanner=false&%3Adisplay_count=n&%3AshowVizHome=n&%3Aorigin=viz_share_link&%3AisGuestRedirectFromVizportal=y&%3Aembed=y

«ընդունված» չէ, ինչը նշանակում է, որ Էմերալդ ցանցի գործընթացում հարաբերական երկարաժամկետ դադար կա՝ առանց որևէ առաջխաղացման:

2023-2024 թթ. ԵՄ-ՀՇՄԾ-ի առաջարկությունների համաձայն՝ կատարվել են տարածքի փոքր ընդլայնում (+4%) և սահմանների օպտիմալացում (Էմերալդ տարածքի 75.6%-ը մնացել է նույնը): Ընդլայնման շարժառիթն այն էր, որ բացի անտառներից, ընդգրկվեն մարգագետինների բնակավայրեր: Այս ընդլայնումը կնպաստի ապագայում անտառների և արոտավայրերի ավելի ամբողջական և բազմաֆունկցիոնալ կառավարմանը: Ավելացվեցին նաև թռչունների նոր տեսակներ, այդ թվում՝ Aegypius monachus-ը՝ մշտական այցելու տարածքում, Aquila nipalensis-ը, Circus macrourus-ը և Falco naumanni-ը՝ մշտական գարնան/աշնան չու:

Պատկեր 3. Իջևան Էմերալդ տարածքի (AM0000005) սահմանները (տվյալների ստանդարտ ձևից – ՏՏՁ, 2016)

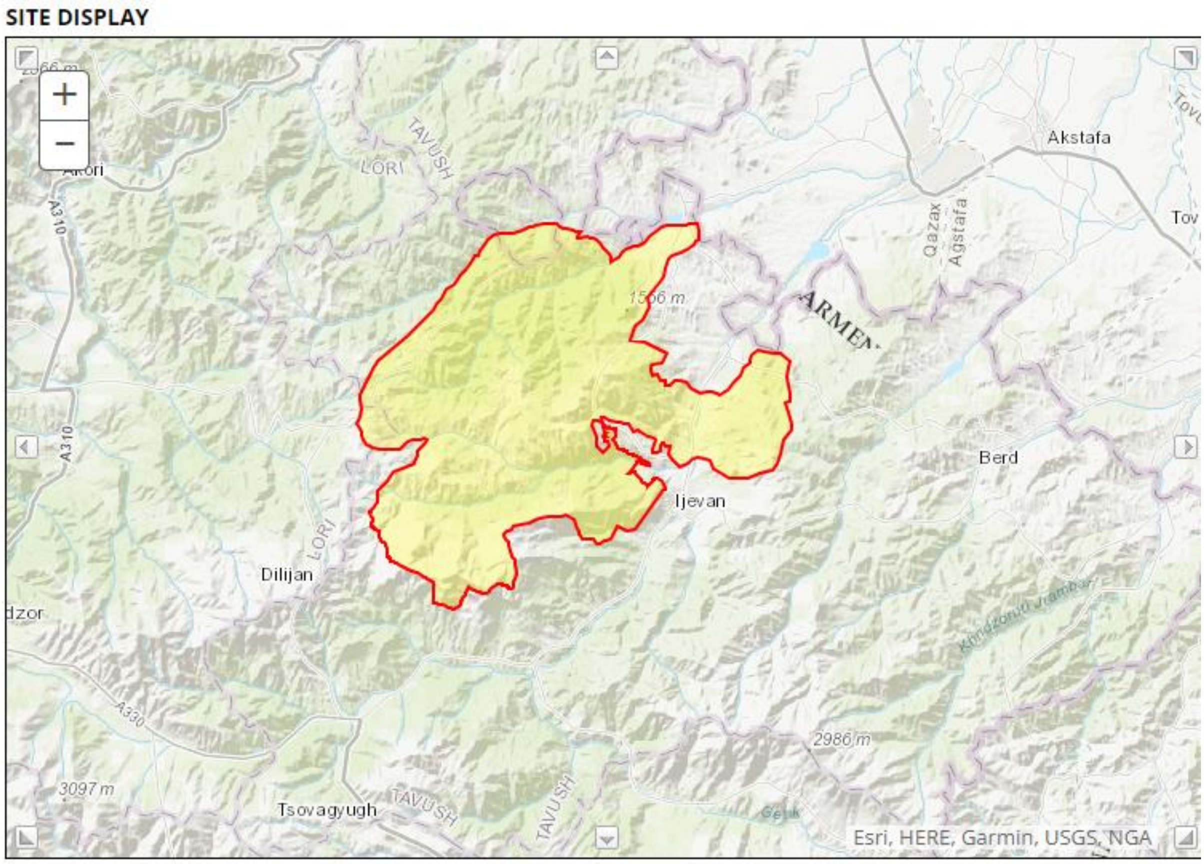

Աղբյուր. Տվյալների ստանդարտ ձև 2016.

Հիմնված վերոնշյալ տեղեկության վրա՝ Իջևան Էմերալդ տարածքի պահպանության ընդհանուր պատմությունը ամփոփ ներկայացված է ստորև՝ աղյուսակում:

Աղյուսակ 1. Իջևան Էմերալդ տարածքի պահպանման պատմությունը 2011 թվականից

Տարի	Տարածք (հա)	Մեկնաբանություն
2011	-	-
2013	9641	AM0000010-ի մաս՝ «Դիլիջան» ազգային պարկ, Իջևանի պետական արգելավայր
2016	47593	
2023	49499	Տարածքի աճ +3,8%
		37446 հա-ը համընկնում է 2016 թվականի սահմանների հետ

Պահպանման և կառավարման ներկայիս կառուցվածքը

Ծրագրի տարածքում կիրառվող ընթացիկ կառուցվածքը ներկայացված է ստորև:

Էմերալդ տարածքի պահպանման միջոցառումները նշված են ՍՏՁ-ում (2016 թ.)

2016թ. ՍՏՁ -ն[11], որն ընդգրկում է ներկայիս Իջևան Էմերալդ տարածքի մեծ մասը, այսինքն՝ գրեթե 75.6%-ը, չունի պահպանության կառավարման գործունեության վերաբերյալ տեղեկատվություն և հանձնարարականներ: Բացի այդ, վերանայված առաջարկով (2023-2024 թթ.՝ համաձայն ԵՄ-ՀՇՄԾ-ի առաջարկությունների) տեսակների ցանկերում կան մի քանի փոփոխություններ:

Տարածքների պահպանությունը և կառավարումը՝ ՀՀ օրենսդրության համաձայն (օրինակ՝ որոշված պահպանվող տարածքները և ԱՏ -ները)

Ուսումնասիրվող տարածքի մի մասը (պատկեր 4) համընկնում է երկու անտառային տնտեսության՝ Սևքարի ԱՏ -ի և Իջևանի ԱՏ -ի և երկու արգելավայրերի՝ «Արջատխլենի» և «Իջևան» պետական արգելավայրերի հետ: Ծրագրի տարածքի ընդհանուր համընկնման մասնաբաժինը նշանակված պահպանվող տարածքների, ԱՏ-ների հետ հասնում է ընդհանուր 62.2%-ի (աղյուսակ 2), մնացածը (37.8%) համայնքային չպահպանվող խոտային համակեցություններ են (սպիտակ տարածքները քարտեզի վրա, պատկեր 4):

Աղյուսակ 2. Պահպանության ; կառավարման սխեմայի համամասնությունը ծրագրի տարածքում (հա)

Էմերալդ տարածքի պահպանման և կառավարման շրջանակ		տարածք (հա)	% տարածք
ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսված պահպանվող տարածքներ	Արգելավայրեր	6110	12.3
	Այլ, ինչպիսիք են պետական արգելոցները, ազգային պարկերը	0	0
Անտառային տնտեսություն		29555	62.18
Ընդհանուր Էմերալդ տարածքի համընկնումը նշանակված պահպանվող տարածքների և ԱՏ-ի հետ		30778,47	62.18
Համայնքային հողեր		18720,53	37.82
Իջևան Էմերալդ տարածք -AM0000005 (2023-2024)		49499	100

Արգելավայրեր

Արջատխլենու և Իջևանի պետական արգելավայրերը գտնվում են Իջևան Էմերալդ տարածքում: Երկուսն էլ ամբողջությամբ (100%) գտնվում են Իջևան Էմերալդ տարածքում (պատկեր 4): Երկու արգելավայրերը միասին զբաղեցնում են Իջևան Էմերալդ տարածքի մոտ 12.3%-ը: Արջատխլենու արգելավայրը ստեղծվել է 1958 թվականին[12] արջատխլենու և եղնիների պուրակները պահպանելու նպատակով: Իջևանի պետական արգելավայրը ստեղծվել է 1971 թվականին[13] անտառային լանդշաֆտների և կենդանիների որոշ տեսակների

---

[11] ՍՏՁ Իջևան, https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=AM0000005

[12] ՀԽՍՀ Նախարարների խորհրդի N Պ-341 հրաման:

[13] ՀԽՍՀ Նախարարների խորհրդի N 212 հրահանգ:

(ընկույզ, արջ, փասիան) պահպանության նպատակով: Մինչ այժմ ծրագրի տարածքում բնապահպանական այլ հատուկ միջոցներ չեն կիրառվել: Արգելավայրերի կառավարման կազմակերպությունը «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ն էր: Ներկայումս կառավարման մարմնի փոփոխություն չկա, թեև բարեփոխումներ են տեղի ունենում:

Պատկեր 4. Քարտեզ, որը պատկերում է ծրագրի տարածքում նշանակված պահպանվող տարածքները ։ ԱՏ-ները: (Սպիտակ տարածքները համայնքի չպահպանվող խոտային համակեցություններ են Էմերալդ տարածքում)

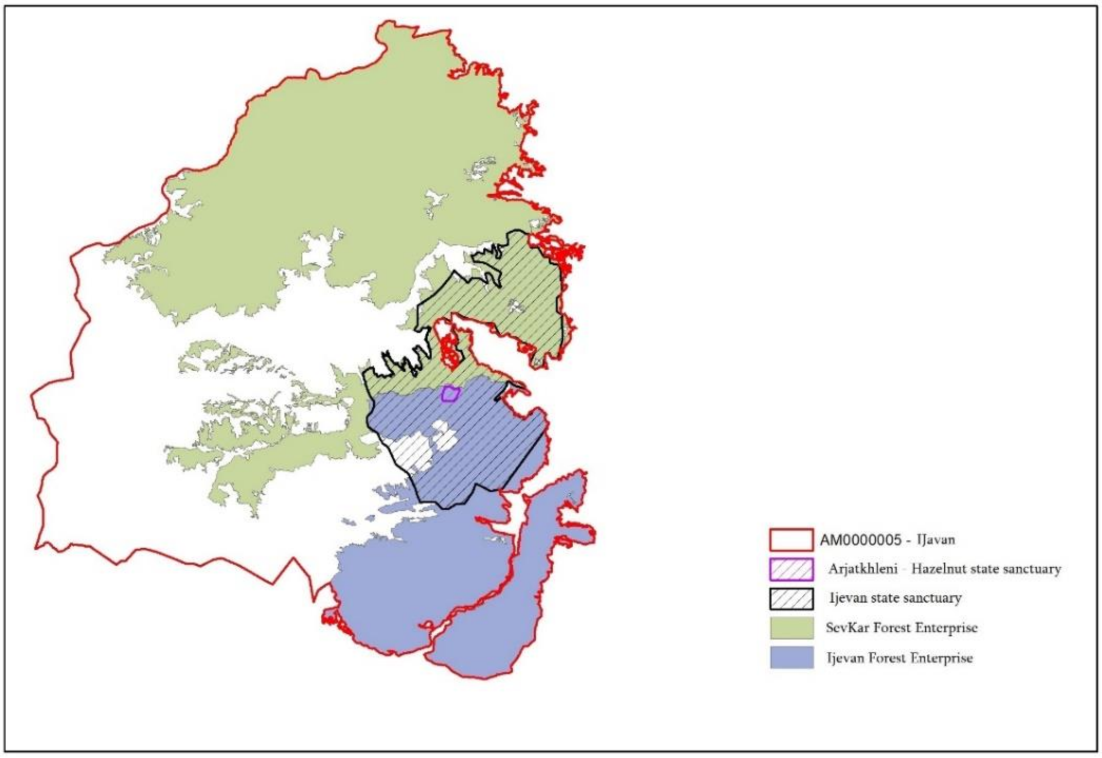

<u>Ծրագրի տարածքի շրջակայքում գտնվող այլ պահպանվող տարածքներ</u>

Իջևան Էմերալդ տարածքի ներսում և շրջակայքում միջազգային պայմանագրերով երեք պահպանվող տարածքներ կան (սակայն ՀՀ օրենսդրությամբ չամրագրված), օրինակ՝ մեկ ԿԹՏ՝ կարևոր թռչնաբանական տարածք, մեկ ԿՀՏ՝ կենսաբազմազանության հատուկ տարածք և մեկ ԿԲՏ՝ կարևոր բույսերի տարածք (աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 3. Այլ տեսակի պահպանվող տարածքներ (Հայաստանում պետականորեն չպահպանված) Իջևան Էմերալդ տարածքի շրջակայքում

Պահպանվող տարածքների այլ տեսակներ (Հայաստանում պետականորեն պահպանված չեն)	Անվանում	Լիովին/մասնակի համընկնում Իջևան Էմերալդ տարածքի հետ
ԿԲՏ՝ Կարևոր բույսերի տարածքներ	Իջևանի արջատխլենու պուրակ	ԿԲՏ-ն լիովին համընկնում է «Արջատխլենի» արգելավայրի հետ: (https://www.plantlifeipa.org/site/factsheet/1967)
ԿՀՏ՝ Կենսաբազմազանության հիմնական տարածքներ	Դսեղ - Հաղարծին - Փամբակ շղթա և «Դիլիջան» ազգային պարկ	Մասնակի համընկնում (https://www.keybiodiversityareas.org/site/factsheet/26263)

ԿԹՏ՝ Կարևոր թռչնաբանական տարածքներ	Հաղարծին	Մասնակի համընկնում (https://datazone.birdlife.org/site/factsheet/haghartsin-iba-armenia)

Վերջապես, ստորև բերված աղյուսակում (աղյուսակ 4) ներկայացված են նախագծային գոտուն մոտ գտնվող պահպանվող տարածքները՝ որոշված ըստ ՀՀ օրենսդրության և ԱՏ-ների: Այն փաստը, որ տարածքին կից կա յոթ տարածք, որոնք գտնվում են պահպանության և կառավարման սխեմայի ներքո, և կան մի շարք «այլ պահպանվող տարածքներ», ցույց է տալիս տարածքի և շրջակայքի կարևորությունը: Սա նաև կարելի է լրացուցիչ ուսումնասիրել ապագայում, օրինակ՝ որպես հավանական էկոմիջանցք կամ միացում Էմերալդին:

Աղյուսակ 4. Պահպանման հատուկ կարգավիճակ ունեցող տարածքներ Իջևան Էմերալդ տարածքի շրջակայքում

Պահպանության հատուկ կարգավիճակ ունեցող տարածքներ	Անվանում	Հեռավորությունը Իջևան Էմերալդ տարածքից
Նշանակված պահպանվող տարածքներ	«Արջատխլենի» արգելավայր	100% Իջևան Էմերալդ տարածքի ներսում
	Իջևանի պետական արգելավայր	100% Իջևան Էմերալդ տարածքի ներսում
	«Դիլիջան» արգելավայր/ Ազգային պարկ	Իջևան Էմերալդ տարածքի հարավային սահմանին հարող
	Գանձաքար՝ վերին արգելավայր	Իջևան Էմերալդ տարածքի հարավարևելյան սահմանին հարող
Այլ Էմերալդ տարածքներ	Ոսկեպար - AM0000030	Իջևան Էմերալդ տարածքի հյուսիսարևմտյան սահմանին հարող
	Դեբեդ - AM0000023	Իջևան Էմերալդ տարածքի հարավարևմտյան սահմանին հարող
	Դիլիջան - AM0000011	Իջևան Էմերալդ տարածքի հարավային սահմանին հարող
Անտառային տնտեսություն	Սևքար	Իջևան Էմերալդ տարածքի 42.43%-ը գտնվում է Սևքարի ԱՏ-ում
	Իջևան	Իջևան Էմերալդ տարածքի 19.75%-ը գտնվում է Իջևանի ԱՏ-ում
	Դսեղ	Իջևան Էմերալդ տարածքի հարավարևմտյան սահմանին հարող
	Նոյեմբերյան	Իջևան Էմերալդ տարածքի հյուսիսարևմտյան սահմանին հարող

<u>Անտառային տնտեսության (ԱՏ) կառավարման շրջանակ</u>

Ծրագրի տարածքի մի մասը պատկանում է երկու տարբեր անտառային տնտեսության (ԱՏ)՝ Սևքարի ԱՏ-ին, որն ընդգրկում է Էմերալդ տարածքի 42.43%-ը, և Իջևանի ԱՏ-ին, որը զբաղեցնում է Էմերալդ տարածքի 19.75%-ը, ընդհանուր 62.18%:

Սևքարի անտառների կառավարման վերջին պլանը (ԱԿՊ) կազմվել է 2021 թվականին և գործում է մինչև 2030 թվականը, Իջևանի անտառների կառավարման վերջին պլանը պատրաստվել է 2021 թվականին և գործում է մինչև 2030 թվականը:

Այս երկու ԿՊ-ներն օգտագործվել են որպես տվյալների և տեղեկատվության աղբյուր ընթացիկ ուսումնասիրության մեջ: Տրվում է ԿՊ միջոցառումների համառոտ նկարագրությունը, գնահատվում է, թե որքանով են դրանք համահունչ առաջարկվող Էմերալդի պահպանման նպատակներին, և առաջարկվում են մի շարք շտկող միջոցառումներ, որոնք պետք է քննարկել:

ԷՄԵՐԱԼԴ ՏԱՐԱԾՔԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Էմերալդ տարածք

Իջևան Էմերալդ տարածքն ամբողջությամբ գտնվում է Տավուշի մարզում, որը Հայաստանի ամենահյուսիսարևելյան մարզն է: Մոտակա քաղաքներն են Իջևանը՝ 21081 բնակչությամբ, որը գտնվում է Էմերալդ տարածքի արևելյան սահմանին (քաղաքի սահմանները Իջևան Էմերալդ տարածքի սահմաններն են), և Դիլիջանը՝ 17712 բնակչությամբ, մոտ 10 կմ հարավ Էմերալդ տարածքից: Տարածքը գտնվում է Երևանից մոտավորապես 150 կմ հեռավորության վրա:

Էմերալդ տարածքին մոտ կան մի շարք բնակավայրեր (պատկեր 5), ինչպիսիք են Հովքը՝ հարավում, Աhնիձորը, Աթանն ու Պաղակնը՝ արևմուտքում, Ոսկեպարը, Կիրանցը, Աճարկուտը, Ծաղկավանը և Սևքարը՝ հյուսիսում, Աչաջուրը, Լուսաձորը, Ենոքավանը, Գետահովիտը, Իջևանը, Գանձաքարը՝ արևելքում:

Պատկեր 5. Իջյան Էմերալդ տարածքին հարող վարչական բաժանումներ ։ համայնքներ

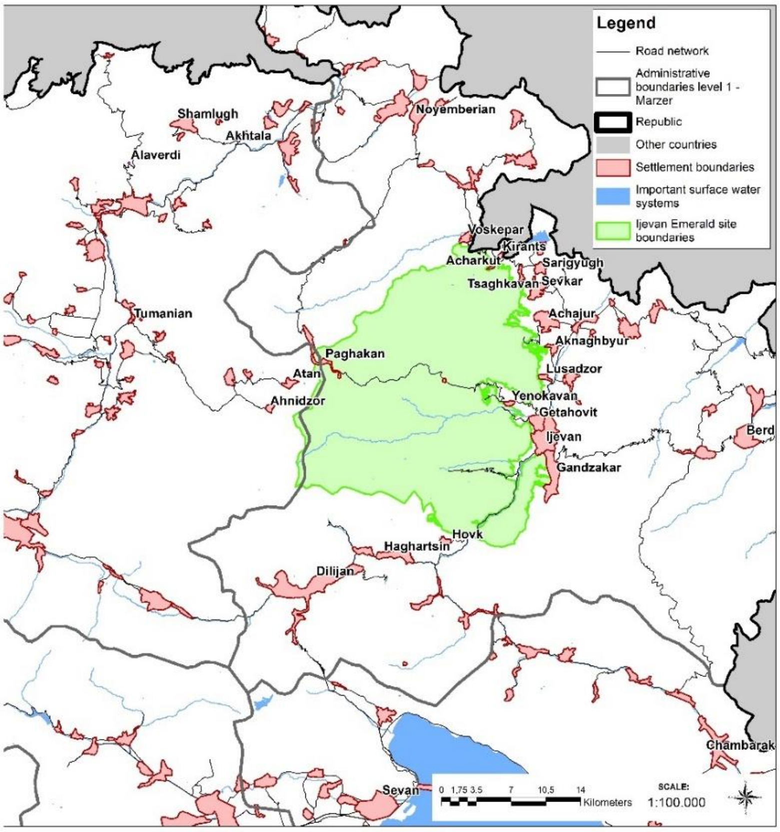

Հյուսիսում, արևելքում և հարավ-արևելքում տարածքը սահմանակից է Իջևանի և Սևքարի անտառային տնտեսություններին: Հարավարևելյան սահմանները համընկնում են ազգային ճանապարհային ցանցին և Աղստև գետի հունին: Հարավում և հարավարևմտյան մասում սահմաններն անցնում են Դիմաց լեռան գագաթով: Վերջապես տարածքի արևմտյան հատվածի սահմանը համընկնում է Տավուշի մարզի և Թումանյանի վարչական շրջանի սահմանագծին:

Աղյուսակ 5. Իջևան Էմերալդ տարածքի (AM0000005) տվյալներ

Աշխարհագրական դիրքը		
Կենտրոնի կոորդինատներ (մետր)	X	500799
	Y	4529630
Պարագիծ (մետր)	280,705.10	
Մակերես (հա)	49,499.42	
Վարչական պատկանելություն		
Մարզ	Տավուշ (100%)	
Մարզային միավոր	Իջևան (100%)	

Հողի օգտագործումը, ներառյալ՝ ներկա կարգավիճակն ու սեփականությունը, և պահպանվող օբյեկտ(ներ)ի վրա ազդող գործոնները (աբիոտիկ, կենսաբանական, մարդկային գործունեություն)

Հողօգտագործում և պահպանվող օբյեկտ(ներ)ի վրա ազդող գործոններ (աբիոտիկ, կենսաբանական, մարդկային գործունեություն)

Ծրագրի տարածքի հողօգտագործման երկու հիմնական կատեգորիաները, որոնք կազմում են ավելի քան 99%-ը, հետևյալն են.

- Ծառածածկ/անտառային տարածքներ, որոնք ծրագրի տարածքում հողօգտագործման հիմնական ծածկույթն են (62.2%), ամբողջությամբ բաշխված երկու անտառային տնտեսությունների՝ Սևքարի և Իջևանի ԱՏ-ների միջև:
- Մարզագետիններ (37.8%), որոնք ամբողջությամբ կազմված են տարածքի համայնքային հողերից և օգտագործվում են հիմնականում որպես արոտավայրեր և խոտհարքներ:

Աղյուսակ 6. Յողօգտագործումը Իջևան Էմերալդ տարածքում (AM0000005)[14]

Հողի տեսակը	Տարածք (հա)	Տարածքի տոկոս
Ծառածածկ/անտառային տարածքներ	29,555	59.7%
Խոտաբուսային համակեցություններ	19,907	40.2%
Վարած տարածքներ	31	<0.1%
Կառուցապատված	5	<0.1%
Մերկ/ նոսր բուսականություն/ թփուտներ	1	<0.1%
Մշտական ջրամբարներ	0.42	<0.1%
Տարածքի ընդհանուր մակերեսը	49,499.42	100%

Չկան խոշոր վարելահողեր: Բոլոր փոքր, մշակովի հողատարածքները մասնատված են և բաշխված հիմնականում գյուղական բնակելի տների մոտ: Կառուցապատված տարածքը հիմնականում գտնվում է Ենոքավան բնակավայրի շրջակայքում՝ Էմերալդ տարածքի արևելյան սահմանին: Էմերալդ տարածքում չկան բնակավայրեր և գրեթե չկան շենքեր կամ այլ մշտական շինություններ: Բացի այդ, չկան այլ նշանակալից գործառնություններ, օրինակ՝ արդյունաբերական կամ այլ համապատասխան գործառնություններ:

[14] Հողօգտագործման ֆայլի տվյալների աղբյուր՝ ESA WorldCover նախագիծ (2021)/ Պարունակում է փոփոխված Copernicus Sentinel տվյալները՝ մշակված ESA WorldCover կոնսորցիումի կողմից:

Ծրագրի տարածքի հողատարածքների լուսանկարները, օրինակ՝ խոտածածկ տարածքները, խառը խոտածածկ տարածքներ/անտառները և անտառային/ափամերձ գոտիները կարելի է տեսնել 6, 7 և 8 պատկերներում:

Պատկեր 6. Իջյան Էմերալդ տարածքի խոտային համակեցությունների տեսքը (լուսանկարը՝ Շանթ Խաչերյանի, Google Maps)

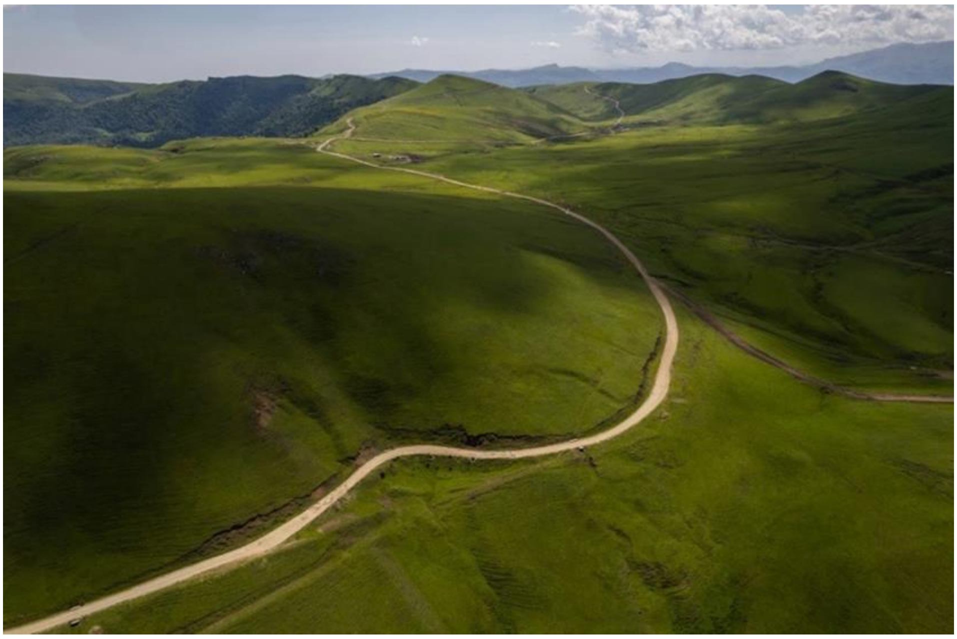

Աղբյուր՝ Շանթ Խաչերյան, Google Maps

Պատկեր 7. Հողածածկույթի փոփոխության տեսքը՝ խոտային համակեցություններից անտառ (լուսանկարը՝ Շանթ Խաչերյանի, Google Maps)

Աղբյուր՝ Շանթ Խաչերյան, Google Maps

Պատկեր 8. Աղստյ գետի ափամերձ միջավայրի տեսքը անտառապատ լեզվակներով (լուսանկարը՝ Շանթ Խաչերյանի, Google Maps)

Աղբյուր՝ Շանթ Խաչերյան, Google Maps

Էմերալդ տարածքի անտառային ծառերի ծածկույթի տիպի քարտեզը ներկայացված է ստորև (պատկեր 9)։ Ծածկույթի գերակշռող տեսակը հաճարենին է։

Պատկեր 9. Իջևան Էմերալդ տարածքի ծառերի ծածկույթը - AM0000005

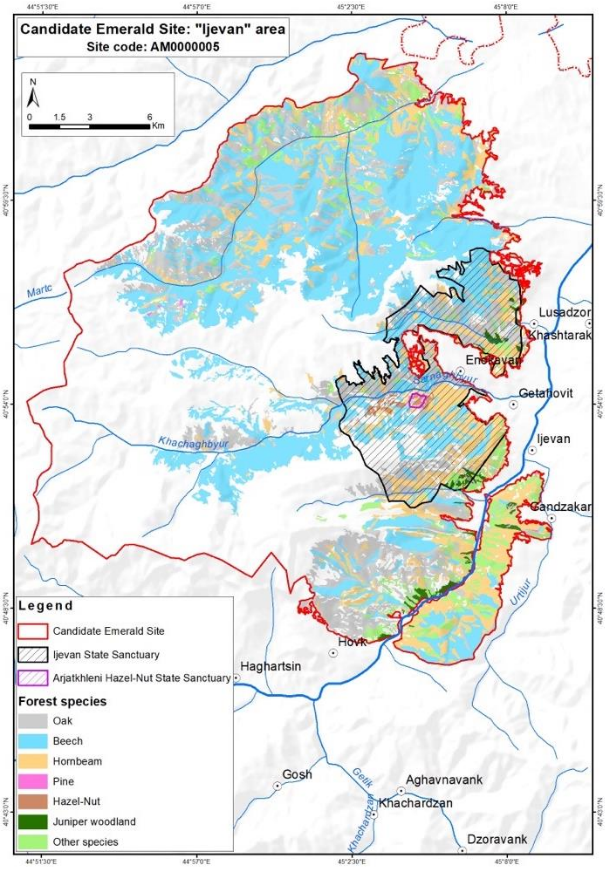

Աղբյուրը՝ ՇՄՆ -ի տրամադրած տվյալներ։

Ծրագրի տարածքի հարավ-արևմուտքում գտնվող բարձունքը հիմնականում բաղկացած է անմշակ հողատարածքներից և մարգագետիններից, որոնք հիմնականում պատկանում են պետությանը և օգտագործվում են որպես արոտավայրեր և խոտհարքներ:

Ինչ վերաբերում է ծրագրի գոտում գտնվող կոմունալ ծառայություններին, ապա հիմնական ճանապարհային ցանցը «Մ-4»-ն է՝ համապետական նշանակությամբ, որ կապում է Իջևանն ու Երևանը և անցնում է Էմերալդ տարածքի հարավարևելյան անկյունով: Տեղանքով է անցնում նաև երկրորդական ճանապարհային ցանցը՝ տեղական նշանակության «Հ-26»-ը :

«ՀԱՅԱՆՏԱՌ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը (ՊՈԱԿ) Էմերալդ տարածքի մոտակա (ներսում կամ մերձակայքում) օբյեկտներով զբաղվում է փայտանյութի հավաքմամբ, վերամշակմամբ և իրացմամբ : Կազմակերպությունն իրականացնում է անտառապատում և անտառավերականգնում:

Պահպանված օբյեկտ(ներ) (բանաձև 4 և 6)

Այս բաժնում ներկայացվում են ծրագրային տարածքի բոլոր հիմնական տարրերը, որոնք անհրաժեշտ են տեսակների և բնակավայրերի պահպանության համար, թվարկված են 4-րդ (1996) և 6-րդ (1998) բանաձևերում և առկա են խնդրո առարկա տարածքում:

Պահպանման աստիճանի հաշվարկման մեթոդը՝ ըստ թիրախային բնակավայրի տիպի և տեսակների

Հիմք ընդունելով Natura 2000 տարածքի կառավարման համար ԵՄ-ում կիրառվող միջազգային գործելակերպը՝ մշակվել և կիրառվել է պահպանման աստիճանի մեթոդաբանություն՝ ելնելով ուսումնասիրության կարիքներից և երկրի փորձագետների կարողություններից: Պահպանման աստիճանը հաշվարկված է Էվանսի և Արվելայի առաջարկած մեթոդաբանությունը (2011)[15] և ՍՏՁ-ները լրացնելու համար օգտագործված բացատրական նշումները (Եվրոպական հանձնաժողով 2011)[16] համատեղելու եղանակով: Մեթոդաբանության համառոտ նկարագրությունը ներկայացված է ստորև: Այն հանգամանորեն ներկայացվել է ԵՄ-ՀՇՄԾ-ի շրջանակներում կազմակերպված կարողությունների զարգացման սեմինարում:

Քայլ 1

Վերլուծությունը սկսվում է գնահատելով (A, B և C արժեքներով) պահպանման յոթ կարևոր չափորոշիչները յուրաքանչյուր հատկանիշի համար, օրինակ՝ կառուցվածքը և գործառույթները (1), բնորոշ տեսակները (2), տարածքի ծածկույթը (3), ճնշումները և սպառնալիքները (4), դրական ազդեցությունները (5), ապագա միտումը (6 = 4+5) և ապագա կարգավիճակը (7 = 1):

---

[15] Էվանս Դ. և Արվելա Մ. 2011. Գնահատում և հաշվետվություն Բնակավայրերի մասին հրահանգի 17-րդ հոդվածի համաձայն - Բացատրական նշումներ և ուղեցույցներ 2007-2012 թթ. համար - Վերջնական նախագիծ (2011). Կենսաբազմազանության եվրոպական թեմատիկ կենտրոն, 1-123:

[16] Եվրոպական հանձնաժողով. 2011. NATURA 2000 Ստանդարտացված տվյալների ձևաթուղթ Բացատրական ծանոթագրություններ, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:198:0039:0070:EN:PDF

Կառուցվածք և գործառույթներ (1)	բնորոշ տեսակներ (2[17])	տարածքի ծածկույթ (3[18])	ճնշումներ (P) և սպառնալիքներ (T) (4[19])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)

Ինչպես արդեն նշվեց, պահպանման հնարավոր չափանիշների արժեքները հետևյալն են.

A - Գերազանց (A)

B - Լավ (B)

C - Չափավոր կամ սահմանափակ (C)

<u>Քայլ 2</u>

Հիմնվելով արժեքների վրա, այսինքն՝ A, B և C-ի՝ վերագրված 1-ին քայլում ութ չափանիշներից յուրաքանչյուրին, երեք համակցված արդյունքները կամ խմբերը, (A խումբ / կառուցվածքների և գործառույթների վերջնական գնահատում, B խումբ / պահպանման հեռանկարներ և C խումբ /վերականգնման հնարավորությունը) նույնպես հաշվարկվում են հետևյալ հարաբերակցությամբ.

Կառուցվածք և գործառույթներ (1)	բնորոշ տեսակներ (2[20])	կառուցվածքների և գործառույթների վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[21])	ճնշումներ (P) և սպառնալիքներ (T) (4[22])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	Վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[23])

Խմբի հնարավոր արժեքները հետևյալն են.

A- Գերազանց (A)

B - Լավ (B)

C - Չափավոր կամ սահմանափակ (C)

<u>Քայլ 3 –Յուրաքանչյուր թիրախային հատկանիշի (տեսակների և/կամ բնակավայրերի) վերջնական գնահատում</u>

Ելնելով 2-րդ քայլում հաշվարկված A, B և C խմբերի արժեքներից՝ վերջապես հաշվարկվում է բնակավայրի տիպի կամ տեսակի պահպանման վերջնական և ընդհանուր աստիճանը, այսինքն՝ «Պահպանության աստիճանը (խումբ A, B, C)»:

Կառուցվածք և գործառույթներ (1)	բնորոշ տեսակներ (2[24])	կառուցվածքների և գործառույթների վերջնակա	տարածքի ծածկույթ (3[25])	ճնշումներ (P) և սպառնա	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ	Վերականգնման հնարավոր	Պահպանման աստիճան (A,

[17] Բնակավայրի տիպի բնորոշ տեսակների գերակշռության գնահատում:
[18] Գնահատել՝ արդյոք հսկող արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[19] A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[20] Բնակավայրի տիպի բնորոշ տեսակների գերակշռության գնահատում:
[21] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[22] A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[23] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնար:
[24] Բնակավայրի տիպի բնորոշ տեսակների գերակշռության գնահատում
[25] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:

		ն գնահատում (A խումբ = 1+2)		լիքներ (T) (4[26])		(6 = 4+5)		(Խումբ B = 3+6+7)	ություն (Խումբ C[27])	B, C խումբ[28])

Պահպանության ընդհանուր աստիճանը (ըստ թիրախային տեսակների և/կամ բնակավայրերի), այսինքն՝ «Պահպանության աստիճանը (A, B, C)» կարող է ունենալ հետևյալ արժեքները.

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
Եթե մասնաբաժինը հավասար է 75%-ի կամ ավելի բարձր է, տարածքն ունի գերազանց պահպանման կարգավիճակ:	Եթե պահպանման գերազանց աստիճան ունեցողի մասնաբաժինը 75%-ից պակաս է, իսկ միջին պահպանման աստիճանի տոկոսը 25%-ից պակաս է:	Եթե մասնաբաժինը հավասար է 25%-ի կամ ավելի բարձր է, պահպանման միջին աստիճան ունի:

Ավելացված է համակցված/նոր կատեգորիան՝

Պահպանման աստիճան = A/B
Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է և հետագա գնահատման կարիք ունի դաշտային տվյալների օգտագործմամբ:

Հաշվարկի օրինակը հետևյալն է (Խումբ A=A, Խումբ B=B, Խումբ C=A, հետևաբար պահպանման աստիճան=A).

Բնակավայրի տեսակ ԿԱՄ կենդանական աշխարհի տեսակներ	Կառուցվածք և գործառույթներ (1)	բնորոշ տեսակներ (2[29])	կառուցվածքների և գործառույթների վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[30])	ճնշումներ (P) և սպառնալիքներ (T) (4[31])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	Վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[32])	Պահպանման աստիճան (A, B, C խումբ[33])
XXXXX	**A**	**-**	**A**	**A**	**B**	**-**	**B**	**B**	**B**	**A**	**A**

[26] A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[27] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնար:
[28] Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (Պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):
[29] Բնակավայրի տիպի բնորոշ տեսակների գերակշռության գնահատում:
[30] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[31] A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[32] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:
[33] Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):

Վերոնշյալ մեթոդի նպատակն է հաշվարկել փորձնական տարածքների պահպանության աստիճանը յուրաքանչյուր նմուշառման հատվածում և բնակավայրի տիպի կամ տեսակների պահպանության աստիճանը՝ յուրաքանչյուր նմուշառման հատվածում փորձարկումների ընտրության ժամանակ:

Հարկ է ընդգծել, որ ծրագրի տարածքում համակարգված նմուշառում չի իրականացվել ըստ բնակավայրերի տիպի և տեսակների, այդ իսկ պատճառով պահպանման աստիճանի հաշվարկն արվել է փորձագետների կողմից մատենագիտական տվյալների և դիտարկումների հիման վրա: Բնակավայրերի քարտեզագրումը կատարվել է բացառապես փորձագետների գնահատականների և արբանյակային քարտեզագրման հիման վրա և առանց ոլորտի դիտարկումների:

Երբ բնակավայրի վերջնական տիպերի կամ տեսակների պահպանման աստիճանը հավասար է A/B, B կամ C-ի, ապա ճնշումները և սպառնալիքները պետք է հետագայում վերլուծվեն, և պետք է առաջարկվեն կառավարման միջոցառումներ տվյալ բնակավայրերի/տեսակների համար:

Բնակավայրի տեսակները

Բանաձև 4-ում թվարկված է քսանյոթ է (27) բնակավայր, և դրանց պահպանման աստիճանը հաշվարկված և ներկայացված է ստորև (աղյուսակ 7): Ըստ վերլուծության՝ 27-ից 6-ը բնութագրվում են որպես «A»՝ գերազանց պահպանում, 1-ը՝ «B»՝ լավ պահպանում և մեծամասնությունը՝ 20-ը՝ որպես A/B (աղյուսակ 8):

Կենսաբազմազանության մասին տեղեկությունը հավաքել և տրամադրել են Գ. Ֆայվուշը և Ա. Ալեքսանյանը անհատական դաշտային հետազոտությունների և «Հայաստանի բնակավայրերը» մենագրության (Ֆայվուշ, Ալեքսանյան, 2016) հիման վրա: Հարկ է ընդգծել, որ բնակավայրերի տարածման և տարածքների վերաբերյալ որոշ տվյալներ բացակայում են: Ըստ այդմ՝ մոնիթորինգի և դաշտային աշխատանքների միջոցով տեղեկատվության թարմացման անհրաժեշտություն կա:

Աղյուսակ 7. Ծրագրի տարածքում բնակավայրերի պահպանման աստիճանի վերլուծություն (27 տեսակ)

Բնակավայրի տեսակ	կառուցվածք և գործառույթներ (1)	բնորոշ տեսակներ (2[34])	կառուցվածքների և գործառույթների վերջնական գնահատում (Ա խումբ = 1+2)	Տարածքի ծածկույթ (3[35])	Ճնշումներ (P) և սպառնալիքներ (T) (4[36])	Դրական ազդեցություններ (5)	Ապագա Միտում (6 = 4+5)	Ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	Պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[37])	Պահպանման աստիճան (Խումբ A, B, C[38])
C2.26 Կարբոնատներով հարուստ օլիգոտրոֆ արագ հոսքով ջրերի բուսականություն	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
C2.27 Արագ հոսքով ջրերի մեզոտրոֆ բուսականություն	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
C2.28 Արագ հոսքով ջրերի էվտրոֆ բուսականություն	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
C3.4 Ցամաքացրային կամ քարացած ջրամբարների տեսակներով աղքատ ցածրաճ համակեցություններ	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
C3.55 Հազվագյուտ բուսականությամբ գետային խճաքարային լեզվակներ	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
C3.62 Առանց բուսականության խճաքարային լեզվակներ	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**

---

[34] Բնակավայրի տիպի բնորոշ տեսակների գերակշռության գնահատում:
[35] 35 Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[36] 36 A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[37] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:
[38] Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):

D5.2 Առանց բաց ջրային մակերեսների խոշոր բոշխերի մացառուտներ	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A
E1.2 Բազմամյա կալցիումասեր խոտաբույսային համակեցություններ	A	A	A	A	C	-	C	B	B	A	A/B
E1.3 Միջերկրածովային չորասեր խոտաբույսային համակեցություններ	A	A	A	A	C	-	C	B	B	A	A/B
E2.3 Լեռնային խոտհարքային մարգագետիններ	A	A	A	A	C	-	C	B	B	A	A/B
E3.4 Թաց և խոնավ էվտրոֆ և մեզոտրոֆ խոտային համակեցություններ	A	A	A	A	C	-	C	B	B	A	A/B
E5.4 Խոնավ բարձրախոտային կամ պտերային անտառի եզրեր կամ մարգագետիններ	A	A	A	A	C	-	C	B	B	A	A/B
E5.5 Մերձալպյան բարձրախոտերի և պտերների խոնավ մացառուտներ	A	A	A	A	C	-	C	B	B	A	A/B
F3.245 Արևելամիջերկրածովյան լայնատերև թփերի մացառուտներ	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A
F3.247 Պոնտո-սարմատական լայնատերև թփերի մացառուտներ	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A
F5.13 Գիհու տոմիլյարներ	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A
F7 Բարձիկանման փշոտ թփերի մացառուտներ (այդ թվում՝ տրագականտային բուսականություն)	A	A	A	A	B	-	B	A	A	A	A/B

F9.1 Ափամերձ թփուտներ	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
G1.11 Ափամերձ ուռենու անտառներ	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**A**	**A/B**
G1.22 Կաղնե-հացե-թեղային խառը անտառներ խոշոր գետերի հուների մոտ	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**A**	**A/B**
G1.6 Հաճարկուտներ	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**A**	**A/B**
G1.A1 Կաղնե-հացե-բոխային անտառներ էվտրոֆային և մեզոտրոֆային հողերում	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**A**	**A/B**
G1.A7 Սև և Կասպյան ծովերի տերևաթափ խառը անտառներ	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**A**	**A/B**
G3.9 Cupressaceae կամ Taxaceae ընտանիքների ներկայացուցիչների գերակշռությամբ մերկասերմերի անտառներ	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
H1 Քարանձավներ	A	-	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**B**	**B**
H2.4 Կրաքարային կամ ուլտրահիմնական բարեխառն-լեռնային գոտու քարացրոններ	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
H3.2 Հիմնական կամ ուլտրահիմնական ժայռեր	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**

Աղյուսակ 8. Ծրագրի տարածքում բնակավայրերի պահպանման աստիճանի արդյունքները (27 տեսակ)

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = A/B Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է և ոլորտի տվյալներով հետագա գնահատման կարիք ունի	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
6	1	20	0

Մի քանի բնակավայրերի ներկա տեսքը ներկայացված է պատկեր 10-ում: Բնակավայրերի մեծ մասն ունի պահպանման գերազանց աստիճան և կարգավիճակ:

Պատկեր 10. Ծրագրի տարածքում բնակավայրեր (լուսանկարը՝ Գ. Ֆայվուշի)

C3.35- Հազվագյուտ բուսականությամբ գետային խճաքարային լեզվակներ

E3.4 Թաց և խոնավ էվտրոֆ և մեզոտրոֆ խոտային համակեցություններ

F3.247 Պոնտո-սարմատական լայնատերև թփերի մացառուտներ

F7 Բարձիկանման փշոտ թփերի մացառուտներ (այդ թվում՝ տրագականտային բուսականություն)

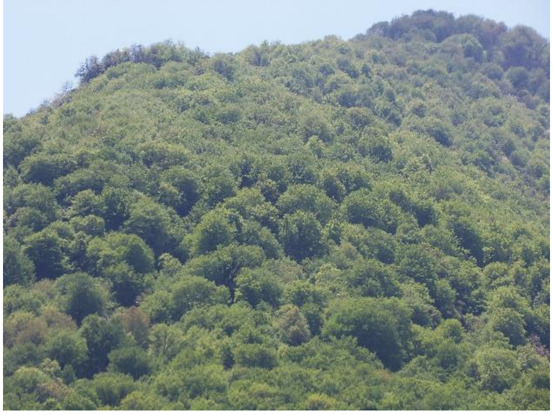	
G1.A7 Սև և Կասպյան ծովերի տերևաթափ խառը անտառներ	H3.2 Հիմնական կամ ուլտրահիմնական ժայռեր

Աղբյուր՝ Գեորգի Ֆայվուշ

Տեսակներ

<u>Բույսեր</u>

Ծրագրի տարածքում երկու (2) բույս կա, որոնք առկա են բանաձև 6-ի ցանկում, և դրանց պահպանման աստիճանը հաշվարկված և ներկայացված է ստորև՝ աղյուսակ 9-ում և աղյուսակ 10-ում: Ըստ վերլուծության՝ 2 տեսակներից 1-ինի պահպանությունը բնութագրվում է որպես «A»՝ գերազանց պահպանում, իսկ մյուսինը՝ որպես A/B:

Կենսաբազմազանության մասին տեղեկությունները հավաքել և տրամադրել է Գ. Ֆայվուշը ՝ տեղում անհատական դաշտային աշխատանքների, «Հայաստանի բուսական աշխարհը» բազմահատոր հրատարակության (Թախտաջյան, 1954-2009) և ՀՀ ԳԱԱ Ա. Թախտաջյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի հերբարիումի տվյալների հիման վրա: Հարկ է ընդգծել, որ Steveniella satyrioides-ի վերաբերյալ տվյալները թերի են և մոնիթորինգի կարիք ունեն:

Աղյուսակ 9. Ծրագրի տարածքում թիրախային բույսերի պահպանման աստիճանի վերլուծություն (2 տեսակ)

Տեսակներ	պոպուլյացիա (1[39])	բնակավայր (2[40])	բնակավայրի և պոպուլյացիայի վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[41])	ճնշումներ (P) և սպառնալիքներ (T) (4[42])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[43])	պահպանման աստիճան (Խումբ A, B, C[44])
Echium russicum	A	A	A	A	B	-	B	A	A	A	A/B
Steveniella satyrioides	C	B	C	B	B	-	B	B	B	B	B

[39] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները բավարար են:
[40] Տեսակի բնակավայրի պահպանման աստիճանի գնահատում:
[41] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[42] A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[43] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:
[44] Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):

Աղյուսակ 10. Ծրագրի տարածքում թիրախային բույսերի պահպանման աստիճանի արդյունքները (2 տեսակ)

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = A/B Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է և ոլորտի տվյալներով հետագա գնահատման կարիք ունի	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
1	0	1	0

Պատկեր 11. Ծրագրի տարածքում թիրախային բույսերը (լուսանկարը՝ Գ. Ֆայվուշի)

Echium russicum

Steveniella satyrioides

Աղբյուր՝ Գեորգի Ֆայվուշ

<u>Անողնաշարավորներ</u>

Բանաձև 6-ում ներառված անողնաշարավորներից ծրագրի տարածքում առկա են չորսը (4), և դրանց պահպանման աստիճանը հաշվարկված և ներկայացված է ստորև՝ աղյուսակներ 11-ում և 12-ում: Համաձայն վերլուծության՝ 4-ից 1-ը բնութագրվում է որպես A/B, 2-ը՝ որպես B, իսկ Phengaris nausithous-ի (Maculinea nausithous) պահպանության աստիճանը չի գնահատվում մատչելի տեղեկատվության բացակայության պատճառով: Այսպիսով բոլոր տեսակների համար անհրաժեշտ է պոպուլյացիայի մոնիթորինգ և վերահսկում: Կենսաբազմազանության մասին օգտագործված տեղեկատվությունը հավաքել և տրամադրել է Մարկ Քալաշյանը:

Ցանկանում ենք նաև ընդգծել, որ Phengaris nausithous-ը (Maculinea nausithous) առաջարկվում է որպես հետագա ուսումնասիրության առարկա գործողությունների ծրագրում:

Աղյուսակ 11. Ծրագրի տարածքում թիրախային անողնաշարավորների պահպանման աստիճանի վերլուծություն (4 տեսակ)

Տեսակներ	պոպուլյացիա (1[45])	բնակավայր (2[46])	բնակավայրի և պոպուլյացիայի վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[47])	ճնշումներ և սպառնալիքներ (4[48])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[49])	պահպանման աստիճան (Խումբ A, B, C[50])
Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria	A	A	A	A	B	-	B	A	A	A	A/B
Rosalia alpina	C	B	C	B	B	-	B	B	B	B	B
Cerambyx cerdo	C	B	C	B	B		B	B	B	B	B
Phengaris nausithous (Maculinea nausithous)	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն	Չկա տեղեկություն

45 Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները բավարար են:

46 Տեսակի բնակավայրի պահպանման աստիճանի գնահատում:

47 Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:

48 A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:

49 A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:

50 Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):

Աղյուսակ 12. Ծրագրի տարածքում թիրախային անողնաշարավորների պահպանման աստիճանի արդյունքները (4 տեսակ[51])

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = A/B Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է և ոլորտի տվյալներով հետագա գնահատման կարիք ունի	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
0	2	1	0

Պատկեր 12. Rosalia alpina-ն ծրագրի տարածքում (լուսանկարը՝ Գ. Կարագյանի)

Աղբյուր՝Գ. Կարագյան

<u>Սողուններ</u>

Բանաձև 6-ում թվարկված սողուններից ծրագրի տարածքում առկա են երկուսը (2), և դրանց պահպանման աստիճանը հաշվարկված և ներկայացված է ստորև՝ աղյուսակներ 13-ում և 14-ում: Ըստ վերլուծության՝ երկու (ընդհանուր երկու) թիրախային տեսակները բնութագրվում են «A»՝ գերազանց պահպանությամբ: Օգտագործված կենսաբազմազանության տեղեկությունը հավաքել և տրամադրել է պրոֆ. Մ. Առաքելյանը նախորդ՝ Էմերալդ ցանցի ուսումնասիրության ժամանակ (2016 թ):

[51] Phengaris nausithous-ի (Maculinea nausithous) մասին տեղեկություններ չկան

Աղյուսակ 13. Ծրագրի տարածքում թիրախային սողունների պահպանման աստիճանի վերլուծություն (2 տեսակ)

Տեսակներ	պոպուլյացիա (1[52])	բնակավայր (2[53])	բնակավայրի և պոպուլյացիայի վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[54])	ճնշումներ և սպառնալիքներ (4[55])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[56])	պահպանման աստիճան (Խումբ A, B, C[57])
Emys orbicularis	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A
Testudo graeca	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A

[52] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները բավարար են:
[53] Տեսակի բնակավայրի պահպանման աստիճանի գնահատում:
[54] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[55] A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[56] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:
[57] Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):

Աղյուսակ 14. Ծրագրի տարածքում թիրախային սողունների պահպանման աստիճանի արդյունքները (2 տեսակ)

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = A/B Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է, դրա համար էլ տրվում է «A/B» արժեքը՝ ոլորտի տվյալներով գնահատվելու համար	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
2	0	0	0

Պատկեր 13. Testudo graeca-ն ծրագրի տարածքում (լուսանկարը՝ Մարինե Առաքելյանի)

Աղբյուր՝ Մարինե Առաքելյան

<u>Թռչուններ</u>

Բանաձև 6-ի ցանկում ընդգրկված թռչուններից տարածքում առկա են քսանութը (28), և դրանց պահպանման աստիճանը հաշվարկված և ներկայացված է ստորև՝ աղյուսակ 15-ում: Ըստ վերլուծության՝ 28-ից 13-ի պահպանությունը բնութագրվում է որպես «A»՝ գերազանց պահպանություն, 3-ինը՝ որպես «B»՝ լավ պահպանություն և 12-ինը՝ որպես «A/B» (աղյուսակ 16): Այսպիսով, շատ կարևոր է, որ մշակվի և իրականացվի տարածքում կոնկրետ ոլորտի մոնիթորինգի ծրագիր:

Պահպանման նպատակներն ու ճնշումները գնահատելու համար օգտագործված կենսաբազմազանության տվյալները հավաքվել և տրամադրվել են տեղեկատվական աղբյուրների թարմ տվյալների հիման վրա, ինչպիսիք են տարածքի կառավարման պլանները (Սևքարի պետական արգելավայրի 2021-2030 թթ.կառավարման պլան, Իջևանի պետական արգելավայրի 2017-2021 թթ. կառավարման պլան) և փորձագիտական վերջին դիտարկումները:

Ինչ վերաբերում է Էմերալդ տարածքի թիրախային չվող թռչունների պահպանման աստիճանի գնահատման անորոշություններին, օրինակ՝ սև արագիլի (Ciconia nigra) կամ բարձր

պոտենցիալով բնակավայրի այլ տեսակների[58], դիցուք՝ սպիտակագլուխ անգղի (Gyps fulvus), ապա բնավ պարտադիր չէ, որ տեսակն ամբողջությամբ օգտագործի այդ տարածքը: Շատ դեպքերում, օրինակ՝ սև արագիլի (Ciconia nigra), եթե ռեսուրսները խտացած են որոշակի տարածքներում, արագիլը կարող է ծավալել իր գործունեությունն այդ տարածքներում և օգտագործել ընդհանուր տարածության միայն մի մասը: Բացի այդ, բազմացման շրջանում արագիլի տեղաշարժերն ավելի սահմանափակված են բնակավայրի ներսում, և նա կեր հայթայթելու ջանքերը հիմնականում գործադրում է բնադրության մոտ տարածքներում (սև արագիլը միայնակ բնադրող տեսակ է, և այս տեսակից ընդամենը մի քանի զույգ կա ամբողջ Հայաստանում): Ակնհայտ է, որ Իջևան Էմերալդ տարածքը կարող է աջակցել բազմացող սև արագիլների միայն մեկ զույգի (Ciconia nigra), և նրանց բնակավայրի մի մասը (բազմացման շրջանում) դուրս կգա ծրագրի տարածքից: Այնուամենայնիվ բնադրման վայրը Էմերալդ տարածքի սահմաններում է: Շատ ավելի կարևոր է այն հանգամանքը, որ տեղանքի աշխարհագրությունը և բնակավայրի բաշխվածությունը ապահովում են բնադրման անհրաժեշտ տարածքները և կեր գտնելու տարածքների մեծ մասը:

[58] Տարածք, որով անցնում է տեսակը սնունդ հայթայթելու, զուգավորման և ձագի խնամքի բնականոն գործունեության ընթացքում:

Աղյուսակ 15. Ծրագրի տարածքում թիրախային թռչունների պահպանման աստիճանի վերլուծություն (28 տեսակ)

Տեսակներ	պոպուլյացիա (1[59])	բնակավայր (2[60])	բնակավայրի և պոպուլյացիայի վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[61])	ճնշումներ և սպառնալիքներ (4[62])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[63])	պահպանման աստիճան (Խումբ A, B, C[64])
Aegypius monachus	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Aquila chrysaetos	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
Aquila pomarina	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
Aquila nipalensis	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**A**	**A**
Bubo bubo	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Buteo rufinus	A	A	**A**	A	B	-	B	A	A	A	**A/B**
Caprimulgus europaeus	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Ciconia nigra	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Circaetus gallicus	A	A	**A**	B	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**

59 Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները բավարար են:
60 Տեսակի բնակավայրի պահպանման աստիճանի գնահատում:
61 Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
62 A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
63 A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:
64 Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):

Circus macrourus	A	A	**A**	B	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Crex crex	A	A	**A**	A	B	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Dendrocopos medius	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Dryocopus martius	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Emberiza hortulana	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Falco naumanni	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Falco peregrinus	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Ficedula parva	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Ficedula semitorquata	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Gypaetus barbatus	A	A	**A**	A	C[65]	-	C	B	**B**	**B**	**B**
Gyps fulvus	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**B**	**B**
Hieraaetus pennatus	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Lanius collurio	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Lullula arborea	A	A	**A**	A	B	-	A	A	**A**	**A**	**A/B**
Luscinia svecica	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A**
Milvus migrans	A	A	**A**	A	A	-	A	B	**A**	**A**	**A/B**
Neophron percnopterus	A	A	**A**	A	C	-	C	B	**B**	**B**	**B**

[65] Ըստ դիտարկումների՝ ակնհայտ վտանգ կա մեկ տեսակի գաղութի համար (ոչ ամբողջ պոպուլյացիայի տարածքի սահմաններում), որը գնահատվել է որպես բարձր, քանի որ արդեն մեծ վնաս է հասցրել: Այդ սպառնալիքը վերաբերում է ոչ թե բնակավայրի որակին, այլ զբոսաշրջիկների հասցրած անհանգստությանը: Հետևաբար դա պետք է արտացոլվի սխեմայում՝ այս հաշվարկային համակարգում:

Pernis apivorus	A	A	A	A	B	-	B	A	A	A	A/B
Pyrrhocorax pyrrhocorax	A	A	A	A	A	-	A	A	A	A	A

Աղյուսակ 16. Ծրագրի տարածքում թիրախային թռչունների պահպանման աստիճանի արդյունքները (28 տեսակ)

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = A/B Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է, դրա համար էլ տրվում է «A/B» արժեքը՝ ոլորտի տվյալներով գնահատվելու համար	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
0	13	3	12

Պատկեր 14. Neophron percnopterus-ը ծրագրի տարածքում (լուսանկարը՝ Մ. Ղասաբյանի)

Աղբյուր՝Մ. Ղասաբյան

<u>Կաթնասուններ</u>

6-րդ բանաձևի ցանկում ընդգրկված կաթնասուններից ծրագրի տարածքում առկա են ինը (9), և դրանց պահպանման աստիճանը հաշվարկված և ներկայացված է ստորև (աղյուսակներ 17 և 18)։ Համաձայն վերլուծության՝ բոլոր թիրախային կաթնասունների պահպանությունը բնութագրվում է որպես «A/B» (աղյուսակ 8)։ Կենսաբազմազանության մասին օգտագործված տեղեկատվությունը հավաքել և տրամադրել է Աստղիկ Ղազարյանը նախորդ՝ 2014-2017 թթ. հետազոտության ընթացքում։ Այս տարածքում երբևէ կանոնավոր մոնիթորինգ չի իրականացվել։

Անհրաժեշտ է նաև, որ ձկնաբաններն ապագայում ուսումնասիրեն ձկան պաշարների սպառման մակարդակը (հավանական չափից ավելի որսի պատճառով) և Lutra lutra-ի վրա հնարավոր ճնշումը (ներառված է Գործողությունների ծրագրում)։

Աղյուսակ 17. Ծրագրի տարածքում թիրախային կաթնասունների պահպանման աստիճանի վերլուծություն (9 տեսակ)

Տեսակներ	պոպուլյացիա (1[66])	բնակավայր (2[67])	բնակավայրի և պոպուլյացիայի վերջնական գնահատում (A խումբ = 1+2)	տարածքի ծածկույթ (3[68])	ճնշումներ և սպառնալիքներ (4[69])	դրական ազդեցություններ (5)	ապագա միտում (6 = 4+5)	ապագա կարգավիճակ (7 = 1)	պահպանման հեռանկարներ (Խումբ B = 3+6+7)	վերականգնման հնարավորություն (Խումբ C[70])	պահպանման աստիճան (Խումբ A, B, C[71])
Canis lupus	A	A	**A**	A	B[72]	-	B	A	**A**	**A**	**A/B**
Lutra lutra	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Lynx lynx	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A/B**
Myotis blythii	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Myotis bechsteini	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Miniopterus schreibersii	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Rhinolophus ferrumequinum	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Rhinolophus hipposideros	A	A	**A**	A	B	-	B	A	**A**	**B**	**A/B**
Ursus arctos	A	A	**A**	A	A	-	A	A	**A**	**A**	**A/B**

[66] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները բավարար են:
[67] Տեսակի բնակավայրի պահպանման աստիճանի գնահատում:
[68] Գնահատել՝ արդյոք հսկման արժեքները (բաշխման տարածքի) բավարար են:
[69] 69 A. ոչ բարձր կարևորության P կամ T և մինչև 1 միջին կարևորության, B. մինչև 3 P կամ T միջին կարևորության, C. առնվազն 1 T կամ P բարձր կարևորության և/կամ ավելի քան 3 P կամ T միջին նշանակության:
[70] A= հեշտ, B= հնարավոր է միջին ջանքերով, C= դժվար կամ անհնարին:
[71] Պահպանման աստիճան = A (գերազանց), B (լավ), C (չափավոր կամ սահմանափակ, A/B (պահպանման աստիճանը փորձագետի դիտարկման արդյունք է, անհրաժեշտ է գնահատել ոլորտի տվյալներով):
[72] Տեղացիների հետ հարցազրույցների համաձայն՝ գայլերից մեծ սպառնալիք անասնապահության համար չկա:

Աղյուսակ 18. Ծրագրի տարածքում թիրախային կաթնասունների պահպանման աստիճանի արդյունքները (9 տեսակ)

Պահպանման աստիճան = A (գերազանց պահպանում)	Պահպանման աստիճան = B (լավ պահպանում)	Պահպանման աստիճան = A/B Եթե պահպանման աստիճանը փորձագիտական գնահատականի արդյունք է, դրա համար էլ տրվում է «A/B» արժեքը՝ ոլորտի տվյալներով գնահատվելու համար	Պահպանման աստիճան = C (չափավոր կամ սահմանափակ պահպանում)
0	0	9	0

Պատկեր 15. Myotis blythii-ը ծրագրի տարածքում (լուսանկարը՝ Աստղիկ Ղազարյանի)

Աղբյուր՝ Աստղիկ Ղազարյան

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ ԵՎ ՏԱՐՐԵՐԻ ԿԱԶՄԸ

Պահպանվող օբյեկտի (օբյեկտների) պահպանման նպատակները

Պահպանման նպատակների հաշվարկման մեթոդաբանություն՝ ըստ թիրախային բնակավայրի տիպի և տեսակների

Այս բաժնում ներկայացված են այն բնակավայրերի և տեսակների **պահպանման նպատակները, որոնց պահպանությունը գնահատված է A/B, B կամ C** ըստ ԵՄ-ՀՇՄԾ-ի շրջանակներում տեսակների և բնակավայրերի վերանայված ցանկի: Վերլուծվում են ճնշումները և սպառնալիքները որոշակի բնակավայրերի և տեսակների վրա, և առաջարկվում են կառավարման համապատասխան միջոցառումներ:

Հիմնվելով կառավարման միջազգային պրակտիկայի վրա, որը կիրառվում է ԵՄ-ում Natura 2000 տարածքների կառավարման համար, մշակվել և կիրառվել է բնապահպանական նպատակների ընդունված մեթոդաբանությունը ուսումնասիրության կարիքների համար: Ճնշումները և սպառնալիքները ընտրված են ԵՄ-ի ճնշման վերջնական ցանկի[73] վերջին թողարկումից: Վերջինս ստանդարտ ցանկ է, որն օգտագործվում է ԵՄ-ում ճնշումների և սպառնալիքների մասին տեղեկություններ հաղորդելու համար:

Բնակավայրի տեսակները

Հաշվի առնելով բաժին 2.3-ի բնակավայրերի տիպերի պահպանման աստիճանի գնահատման արդյունքները՝ զետեղված աղյուսակներ 2-3-ում և 2-4-ում, ստորև վերլուծվում են ճնշումներն ու սպառնալիքները բնակավայրերի համար պահպանման աստիճանի A/B, B կամ C արդյունքներով, և սահմանվում են պահպանման համապատասխան նպատակներ:

Փորձագետների կարծիքով, տարածքը բնութագրվում է պահպանման գերազանց աստիճանով՝ բնակավայրի վրա ցածր ճնշումներով և սպառնալիքներով, առանց մարդու գործողությունների, բացի մեղմ, սակայն աճող գործունեությունից, ինչպիսին է զբոսաշրջությունը, որը պետք է վերահսկվի:

[73] https://cdr.eionet.europa.eu/help/natura2000/

Աղյուսակ 19 . Ծրագրի տարածքում բնակավայրի տիպերի վրա ճնշումները ȷ վտանգները

Բնակավայրի տեսակ	Ճնշումներ և սպառնալիքներ[74]	Կարևորություն[75]	Պահպանման նպատակ	Կարճաժամկետ[76]/միջնաժամկետ[77] պահպանման նպատակ. տարածքի պահպանում >= 90%	Երկարաժամկետ[78] պահպանման նպատակ. տարածքի ավելացում առնվազն 10%-ով / >=10%
				Բնակավայրի տարածքի ծածկույթ[79]	
C2.26 Կարբոնատներով հարուստ օլիգոտրոֆ արագ հոսքով ջրերի բուսականություն	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	125 հա	153 հա
C2.27 Արագ հոսքով ջրերի մեզոտրոֆ բուսականություն	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	70 հա	86 հա
C2.28 Արագ հոսքով ջրերի էվտրոֆ բուսականություն	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	60 հա	73 հա
C3.4 Ցամաքաջրային կամ քարացած ջրամբարների տեսակներով աղքատ ցածրաճ համակեցություններ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	4 հա	5 հա
C3.55 Հազվագյուտ բուսականությամբ գետային խճաքարային լեզվակներ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	-	-
C3.62 Առանց բուսականության խճաքարային լեզվակներ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	-	-
E1.2 Բազմամյա կալցիումասեր խոտաբույսային համակեցություններ	PA07 Գերարածեցում	M	Տարածքի պահպանում	2840 հա	3471 հա
E1.3 Միջերկրածովային չորասեր խոտաբույսային համակեցություններ	PA07 Գերարածեցում	M	Տարածքի պահպանում – Համապատասխանություն արածեցման կայուն	270 հա	330 հա
E2.3 Լեռնային խոտհարքային մարգագետիններ	PA07 Գերարածեցում	M		8100 հա	9900 հա

[74] https://cdr.eionet.europa.eu/help/natura2000/

[75] L = ցածր, M = միջին, H = բարձր նշանակություն:

[76] 1-6 տարի:

[77] 6-12 տարի:

[78] > 12 տարի:

[79] Արժեքները նշանակվել են փորձագետների գնահատման և արբանյակային քարտեզագրման հիման վրա (առանց ոլորտի դիտարկումների):

E3.4 Թաց և խոնավ էվտրոֆ և մեզոտրոֆ խոտային համակեցություններ	PA07 Գերարածեցում	M	կառավարման պլանի ծրագրին (օրինակ՝ արածեցման հաճախական ությունը, արոտավայրերի արտադրողականությունը տարածքի համար)	960 հա	1173 հա
E5.4 Խոնավ բարձրախոտային կամ պտերային անտառի եզրեր կամ մարգագետիններ	PA07 Գերարածեցում	M		338 հա	413 հա
E5.5 Մերձալպյան բարձրախոտերի և պտերների խոնավ մացառուտներ	PA07 Գերարածեցում	M		625 հա	764 հա
F7 Բարձիկանման փշոտ թփերի մացառուտներ (այդ թվում՝ տրագականտային բուսականություն)	PA07 Գերարածեցում	M		-	-
F9.1 Ափամերձ թփուտներ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	Տարածքի պահպանում	110 հա	134 հա
G1.11 Ափամերձ ուռենու անտառներ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Տարածքի պահպանում	118 հա	144 հա
G1.22 Կաղնե-հացե-թեղային խառը անտառներ խոշոր գետերի հուների մոտ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Տարածքի պահպանում	2270 հա	2774 հա
G1.6 Հաճարկուտներ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական կտրվածքի)	M	Տարածքի պահպանում	12175 հա	14881 հա
G1.A1 Կաղնե-հացե-բոխային անտառներ էվտրոֆային և մեզոտրոֆային հողերում	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական կտրվածքի)	M	Տարածքի պահպանում	4755 հա	5812 հա
G1.A7 Սև և Կասպյան ծովերի տերևաթափ խառը անտառներ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Տարածքի պահպանում	3780 հա	4620 հա
G3.9 Cupressaceae կամ Taxaceae ընտանիքների ներկայացուցիչների գերակշռությամբ մերկասերմերի անտառներ	PA07 Գերարածեցում	M	Տարածքի պահպանում	180 հա	220 հա

H1 Քարանձավներ	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	M	Տարածքի պահպանում	-	-

Ըստ վերը բերված աղյուսակի՝ պահպանման նպատակներն ուղղված են ներկայիս բնակավայրի պահպանմանը կարճաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում: Կարճաժամկետ[80]/միջնաժամկետ[81] պահպանման նպատակն է պահպանել ներկայիս բնակավայրի ծածկույթի առնվազն 90%-ը, իսկ երկարաժամկետ[82] նպատակն է ավելացնել ներկայիս բնակավայրի ծածկույթը առնվազն 10%-ով:

Պահպանման նպատակներն ու ճնշումները գնահատելու համար օգտագործված կենսաբազմազանության մասին տեղեկատվությունը հավաքել և տրամադրել են Գ. Ֆայվուշը և Ա. Ալեքսանյանը՝ հիմնվելով անհատական դաշտային հետազոտությունների և «Հայաստանի բնակավայրերը» մենագրության վրա (Ֆայվուշ, Ալեքսանյան, 2016): Հարկ է ընդգծել, որ որոշ բնակավայրերի տարածման և մակերեսի վերաբերյալ որոշ տվյալներ բացակայում են: Հետևաբար մոնիթորինգի և տեղում աշխատանքների միջոցով տեղեկատվության թարմացման անհրաժեշտություն կա:

Տեսակներ

Բույսեր

Հաշվի առնելով աղյուսակներ 9-ում և 10-ում զետեղված բույսերի տեսակների վերանայված ցանկի (2023-2024) պահպանման աստիճանի գնահատման արդյունքները՝ ճնշումները և սպառնալիքները, համապատասխան կառավարման միջոցառումներով հանդերձ, վերլուծվում են ստորև՝աղյուսակ 20-ում:

Պահպանման նպատակներն ու ճնշումները գնահատելու համար օգտագործված կենսաբազմազանության մասին տեղեկատվությունը հավաքել և տրամադրել է Գ. Ֆայվուշը դաշտային անհատական աշխատանքների, «Հայաստանի բուսական աշխարհը» բազմահատոր հրատարակության (Թախտաջյան, 1954-2009) և ՀՀ ԳԱԱ Ա.Թախտաջյանի անվան բուսաբանության ինստիտուտի հերբարիումի տվյալների հիման վրա: Հարկ է ընդգծել, որ Steveniella satyrioides-ի մասին տվյալները թերի են, և տեղի քարտեզագրման ու պահպանման մոնիթորինգի կարիք կա:

Աղյուսակ 20. Ճնշումները ; սպառնալիքները թիրախային բույսերի տեսակներին

Տեսակներ	ճնշումներ և սպառնալիքներ[83]	կարևորություն[84]	պահպանման նպատակ	պահպանման օբյեկտ[85]
Echium russicum	PA07 Գերարածեցում	M	Պոպուլյացիայի պահպանում	500 և 2000 միջև
	PG10 Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների բերքահավաք կամ հայթայթում ցամաքային հողերում	M	Պոպուլյացիայի պահպանում	

[80] 1-6 տարի
[81] 6-12 տարի
[82] > 12 տարի
[83] https://www.eea.europa.eu/en
[84] L = ցածր, M = միջին, H = բարձր նշանակություն
[85] Արժեքները նշանակվել են ՍՏՁ-ի հիման վրա : Նշենք, որ ներկայիս ՍՏՁ-ն չի ներառում տեսակների և բնակավայրերի վերանայված ցանկը (2023-2024) և փորձագիտական դիտարկումները:

Steveniella satyrioides	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	M	Պոպուլյացիայի պահպանում	>20

Ըստ ճնշման և սպառնալիքների աղյուսակի արդյունքների՝ պահպանման նպատակները ներկա պոպուլյացիան պահպանելու համար են:

Անողնաշարավորներ

Հաշվի առնելով անողնաշարավորների վերանայված ցանկի (2023-2024) պահպանման աստիճանի գնահատման արդյունքները (աղյուսակ 11 և 12)՝ ճնշումներն ու սպառնալիքները թիրախային անողնաշարավորներին վերլուծված են ստորև:

Աղյուսակ 21. Ճնշումներն ու սպառնալիքները անողնաշարավորներին

Տեսակներ	ճնշումներ և սպառնալիքներ[86]	կարևորություն[87]	պահպանման նպատակ	պոպուլյացիայի պահպանման նպատակ[88]
Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria)	PB02 Անտառային հողօգտագործման մի տեսակից մյուսի փոխակերպում	M	Պոպուլյացիայի պահպանում	>50
Rosalia alpina	PB07 Մեռած և մեռնող ծառերի հեռացում (ներառյալ մնացորդները)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում - սանիտարական հատումների ժամանակ գերաճած և քայքայված ծառերի մի մասի պահպանում	>50
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M		
Cerambyx cerdo	PB07 Մեռած և մեռնող ծառերի հեռացում (ներառյալ մնացորդները)	M	Բնակչության պահպանում - սանիտարական հատումների ժամանակ գերաճած և քայքայված ծառերի մի մասի պահպանում	>50
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M		

Ըստ ճնշման և սպառնալիքների աղյուսակի արդյունքների՝ պահպանման նպատակը ներկա պոպուլյացիան պահպանելն է բնակավայրերի պահպանության միջոցով, օրինակ՝ սանիտարական հատումների ժամանակ գերաճած և կրճատվող ծառերի մի մասի պահպանումը:

Սողուններ

Հաշվի առնելով սողունների վերանայված ցանկի (2023-2024) պահպանման աստիճանի գնահատման արդյունքները՝ աղյուսակներ 2-9-ում և 2-10-ում, որոնք հավաքել է պրոֆ. Մ.

[86] https://www.eea.europa.eu/en
[87] L = ցածր, M = միջին, H = բարձր նշանակություն:
[88] Արժեքները նշանակվել են ՍՏՁ-ի հիման վրա: Նշենք, որ ներկայիս ՍՏՁ-ն չի ներառում տեսակների և բնակավայրերի վերանայված ցանկը (2023-2024) և փորձագիտական դիտարկումները:

Առաքելյանը Էմերալդ ցանցի նախորդ վերանայման ժամանակ (2016 թ.), որոշակի ճնշումներ և սպառնալիքներ չեն հայտնաբերվել: Այնուամենայնիվ, պետք է ընդգծել, որ տվյալները թերի են և ծրագրի տարածքում կազմակերպված մոնիթորինգի կարիք կա:

<u>Թռչուններ</u>

Հաշվի առնելով վերանայված ցանկի (2023-2024) պահպանության աստիճանի գնահատման արդյունքները՝ աղյուսակներ 15-ում և 16-ում, ճնշումներն ու սպառնալիքները վերլուծվում են ստորև:

Հարկ է նշել, որ ճնշումների և սպառնալիքների աղյուսակում ներկայացված տեսակների մեծամասնության պահպանության աստիճանը հիմնված է փորձագիտական կարծիքի վրա, ուստի այլ փորձագետների և տեղի բնակիչների հետ շփման, հետագա գնահատման և տեղում մոնիթորինգի անհրաժեշտություն կա:

Պետք է նաև հստակ գիտակցել, որ ստորև բերված գնահատումը կարող է վերաբերել դիտարկվող միակ սպառնալիքին, որը կարող է ազդել տվյալ տարածքում գտնվող տեսակների գաղութներից միայն մեկի վրա: Այդ դեպքում վտանգը չպետք է և չի էլ տարածվում մնացած պոպուլյացիայի վրա:

Աղյուսակ 22. Ճնշումները և սպառնալիքները թիրախային թռչուններին

Տեսակներ	ճնշումներ և սպառնալիքներ[89]	կարևորությ ուն[90]	պահպանման նպատակ	պահպանման օբյեկտ[91]
Aquila chrysaetos	PG11 Ապօրինի որս/սպանությու ն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	1-2 զույգ
Aquila pomarina	PG11 Ապօրինի որս/սպանությու ն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	1-3 զույգ
	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛ առևտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	
Aquila nipalensis	PG11 Ապօրինի որս/սպանությու ն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	Անհայտ – ՍՏՁ-ում տեղեկություններ չկան

[89] https://www.eea.europa.eu/en
[90] L = ցածր, M = միջին, H = բարձր նշանակություն:
[91] Արժեքները նշանակվել են ՍՏՁ-ի հիման վրա: Նշենք, որ ներկայիս ՍՏՁ-ն չի ներառում տեսակների և բնակավայրերի վերանայված ցանկը (2023-2024) և փորձագիտական դիտարկումները:

Buteo rufinus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	3-7 զույգ
Circaetus gallicus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	L	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	Անհայտ – ՍՏՁ-ում տեղեկություններ չկան
Circus macrourus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	L	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	Անհայտ – ՍՏՁ-ում տեղեկություններ չկան
Crex crex	PA06 Խոտաբույսային համակեցությունների հնձում կամ հատում	M	Պոպուլյացիայի պահպանում- Հարմարեցնել խոտաբույսային համակեցությունների հնձման ժամանակը	>8000 հա
	PA07 Գերարածեցում	M	Տարածքի պահպանում - Հարմարեցնել արածեցման ժամանակացույցը և ինտենսիվությունը	>8000 հա
	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	M	Տարածքի պահպանում - Վերահսկել և կանխել ապօրինի որսը/սպանությունները և ձվերի հավաքումը	>20
Dendrocopos medius	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛ առևտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	>10
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛առևտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	
Dryocopus martius	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Տարածքի պահպանում - սանիտարական հատումների ժամանակ գերաճած և քայքայվող ծառերի մի մասի պահպանում	1-2 զույգ
	PB07 Մեռած և մեռնող ծառերի հեռացում (ներառյալ մնացորդները)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛առևտրային շահույթի,	

			թե՛ սանիտարական հատումների համար)	
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛առնտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	
Falco peregrinus	PG11 Ապօրինի որս/սպանությու ն	M	Տարածքի պահպանում - Վերահսկել և կանխել ապօրինի որսը/սպանությունները և ձվերի հավաքումը	Անհայտ – ՍՏՁ-ում տեղեկություններ չկան
	PG12 Ապօրինի բերքահավաք, հարթայթում և յուրացում	M	Տարածքի պահպանում - Վերահսկել և կանխել ապօրինի որսը/սպանությունները, ձվերի հավաքումը և թռչունների ձագերը վերցնելը	
Ficedula parva	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (ինչպես առնտրային շահույթի, այնպես էլ սանիտարական հատումների համար)	>80
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛ առնտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	>10000 հա
Ficedula semitorquata	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛ առնտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	>50
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛ առնտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	>10000 հա

Gypaetus barbatus	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	H	Պոպուլյացիայի պահպանում- Սահմանափակել հանգստի կազմակերպումը բնադրման վայրերի մոտ (սահմանափակել տեսակների բնադրման վայրում արշավականների, ժայռամագլցողների կամ զբոսաշրջիկների գործունեությունը բազմացման ընթացքում):	1-2 զույգ
Gyps fulvus	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	H	Տարածքի պահպանում- Սահմանափակել հանգստի կազմակերպումը բնադրման վայրերի մոտ	8-10 զույգ
Hieraaetus pennatus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	3 զույգ
	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	M	Պոպուլյացիայի պահպանում/տարածքի պահպանում - անտառահատումների վերահսկում և կանխարգելում (թե՛ առևտրային շահույթի, թե՛ սանիտարական հատումների համար)	
Lullula arborea	PA06 Խոտաբույսային համակեցությունների հնձում կամ հատում	L	Պոպուլյացիայի պահպանում- Հարմարեցնել խոտաբույսային համակեցությունների հնձման ժամանակը	Անհայտ – ՍՏԶ-ում տեղեկություններ չկան
Luscinia svecica	PA06 Խոտաբույսային համակեցությունների հնձում կամ հատում	L	Պոպուլյացիայի պահպանում- Հարմարեցնել խոտաբույսային համակեցությունների հնձման ժամանակը	>15
	PA07 Գերարածեցում	L	Պոպուլյացիայի պահպանում/Բնակավայրի պահպանում- Հարմարեցնել արածեցման ժամկետը և ինտենսիվությունը	>8000 հա
Milvus migrans	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	Անհայտ – ՍՏԶ-ում տեղեկություններ չկան
Neophron percnopterus	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց[92]	M	Պոպուլյացիայի պահպանում- Սահմանափակել հանգստի կազմակերպումը բնադրման վայրերի մոտ	2-4 զույգ

[92] Ապօրինի որսը/սպանությունը տարածված սպառնալիք չէ անգղերի համար Իջևանում կամ դրանից դուրս, դա պաշտոնապես հաստատում է տեղական բնապահպանական տեսչությունը, ինչպես նաև հայտնում են տեղի՝ Իջևանի խնամակալները և համեմատում տվյալները թռչնաբանական համայնքի անդամների հետ:

Pernis apivorus	PG11 Ապօրինի որս/սպանությու ն	M	Պոպուլյացիայի պահպանում – Վերահսկել և կանխել անօրինական որսը/սպանությունը	Անհայտ – ՄՏՁ-ում տեղեկություններ չկան

Ըստ վերը բերված աղյուսակի արդյունքների՝ պահպանման նպատակներն են՝ ա) պահպանել թիրախային տեսակների պոպուլյացիան և (բ) բարելավել նրանց բնակավայրի ընդհանուր պահպանման աստիճանը: Թռչունների համար հիմնական վտանգը նրանց բնակավայրերի կորուստն ու տարանջատումն է ինտենսիվ անտառահատումների հետևանքով՝ թե՛ անօրինական (առևտրային շահույթի համար), թե՛ օրինական (սահմանվում են որպես «սանիտարական հատումներ»): Տարեց ծառերի հեռացումը, հատկապես գարնանը և ամռանը, խոչընդոտում է խոշոր գիշատիչների (օրինակ՝ փոքր բծավոր արծվի՝ Aquila pomarina) և միջամտությունների նկատմամբ զգայուն այլ խոշոր տեսակների բազմացումը: Մեռած փչակավոր ծառերի հեռացումը նույնպես վատթարացնում է անտառի ընդհանուր վիճակը և, հետևաբար, սահմանափակում անտառային հազվագյուտ և հատուկ տեսակների բնադրման և կեր հայթայթելու հնարավորությունները, ինչպիսիք են փայտփորիկները, ճանճորսիչները, բվերը: Չվող և ձմեռող խոշոր գիշատիչ թռչունների ապօրինի որսը, հատկապես անօրինական առևտրի համար, ևս մեկ գերակշռող սպառնալիք է: Մարդկանց պատճառած անհանգստությունը, չկարգավորվող արշավային զբոսաշրջությունը և ժայռամագլցումը արդեն բացասաբար են ազդել տվյալ վայրում անգղների հաջող բնադրման վրա:

<u>Կաթնասուններ</u>

Հաշվի առնելով թիրախային կաթնասունների պահպանման աստիճանի գնահատման արդյունքները՝ աղյուսակներ 17-ում և 18-ում, ճնշումները և սպառնալիքները և համապատասխան կառավարման միջոցառումները վերլուծվում են ստորև:

Պահպանման նպատակներն ու ճնշումները գնահատելու համար օգտագործված կենսաբազմազանության մասին տեղեկությունները հավաքել և տրամադրել է Աստղիկ Ղազարյանը: Այս տարածքում երբևէ կանոնավոր մոնիթորինգ չի արվել: Տրամադրված բոլոր տվյալները հավաքել են փորձագետները հետազոտության ընթացքում:

Աղյուսակ 23. Ճնշումները ֊ սպառնալիքները թիրախային կաթնասուններին

Տեսակներ	Ճնշումները և սպառնալիքները[93]	կարևորություն[94]	պահպանման նպատակ	պահպանման օբյեկտ[95]
Canis lupus	PJ12 Կլիմայի փոփոխության պատճառով հարակից տեսակների (օրինակ՝ սննդի աղբյուր/որս, գիշատիչ/մակաբույծ, սիմբիոտ և այլն) նվազում կամ անհետացում	M	պոպուլյացիայի պահպանում	>20
	PJ13 Տեսակների տարածման փոփոխություն (բնական նորեկներ) կլիմայի փոփոխության պատճառով	M	պոպուլյացիայի պահպանում	
Lutra lutra	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	M	պոպուլյացիայի պահպանում	>20
	PL05 - Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	M	տարածքի պահպանում	>100 հա
Lynx lynx[96]	PJ12 Կլիմայի փոփոխության պատճառով հարակից տեսակների (օրինակ՝ սննդի աղբյուր/որս, գիշատիչ/մակաբույծ, սիմբիոտ և այլն) նվազում կամ անհետացում	M	պոպուլյացիայի պահպանում	>20
	PJ13 Տեսակների տարածման փոփոխություն (բնական նորեկներ) կլիմայի փոփոխության պատճառով	M	պոպուլյացիայի պահպանում	
Myotis blythii	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	M	պոպուլյացիայի պահպանում-քարանձավների այցելուների թվաքանակի վերահսկում և սահմանափակում	>30
Myotis bechsteini	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	M	պոպուլյացիայի պահպանում - սանիտարական հատումների ժամանակ գերաճած և քայքայված ծառերի մի մասի պահպանում	>30
Miniopterus schreibersii	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	M	պոպուլյացիայի պահպանում-քարանձավների այցելուների թվաքանակի վերահսկում և	>30

[93] https://www.eea.europa.eu/en
[94] L = ցածր, M = միջին, H = բարձր նշանակություն:
[95] Արժեքները նշանակվել են ՍՏՁ-ի հիման վրա: Նշենք, որ ներկայիս ՍՏՁ-ն չի ներառում տեսակների և բնակավայրերի վերանայված ցանկը (2023-2024) և փորձագիտական դիտարկումները:
[96] Ըստ տեղացիների հետ հարցազրույցների և 2014-2017 թվականների ընթացքում հավաքված մեր տվյալների՝ *lynx*–ի վրա ապօրինի կրակոցներ և որս չի եղել:

			սահմանափակու մ	
Rhinolophus ferrumequinum	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	M	պոպուլյացիայի պահպանում- քարանձավների այցելուների թվաքանակի վերահսկում և սահմանափակու մ	>30
Rhinolophus hipposideros	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	M	պոպուլյացիայի պահպանում- քարանձավների այցելուների թվաքանակի վերահսկում և սահմանափակու մ	>30
Ursus arctos	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	M	պոպուլյացիայի պահպանում	>5

Ըստ ճնշման և սպառնալիքների աղյուսակի արդյունքների՝ պահպանման նպատակները ուղղված են ներկա պոպուլյացիան պահպանելուն հատուկ հսկողության գործողությունների և սահմանափակումների միջոցով:

Բնակավայրի պահպանման և տնտեսական գործունեության, դրա զարգացման ներուժի միջև հնարավոր հակասությունների գնահատում

Բնակավայրի տեսակները

Ինչպես նշվեց վերը, անտառային տարածքներին սպառնացող հիմնական վտանգը կարող են լինել ապօրինի հատումները և հին ծառերի հեռացումը սանիտարական հատումների ժամանակ: Ջրային միջավայրերին սպառնացող հիմնական վտանգը կարող է լինել ջրային ռեժիմի անվերահսկելի փոփոխությունը (հոսանքն ի վեր հիդրոհանգույցների շինարարության դեպքում, ինչպիսիք են փոքր ՀԷԿ-երը, ջրամբարները և այլն): Խոտաբույսային համակեցությունների համար հիմնական սպառնալիքը գերարածեցումն է: Հետևաբար գործողությունների ծրագրում ներառված են կոնկրետ միջոցառումներ:

Տեսակներ

<u>Բույսեր</u>

Echium russicum-ին սպառնացող հիմնական վտանգը գերարածեցումն է, որը կարող է հանգեցնել կենսամիջավայրի ոչնչացման: Խստորեն հանձնարարվում է արածեցման նորմերի հսկողություն: Ինչ վերաբերում է Steveniella satyrioides-ին, այլ սպառնալիք կարող է լինել զբոսաշրջիկների կողմից պոպուլյացիայի պատահական ոչնչացումը: Պոպուլյացիայի պահպանման լավագույն միջոցը տարածքների ցանկապատումն է:

<u>Անողնաշարավորներ</u>

Rosalia alpina-ի և Cerambyx cerdo-ի համար հիմնական վտանգը անտառատնտեսական գործունեությունն է, որը կարող է հանգեցնել ծեր և մեռնող ծառերի հեռացմանը, ինչը հանգեցնում է թրթուրների աճի համար հարմար միկրոբիոտոպերի անհետացմանը: Անհրաժեշտ է անտառահատումների հսկողություն: Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria-ի

դեպքում ընթացիկ սպառնալիքներ չեն գրանցվել, այնուամենայնիվ անհրաժեշտ է վերահսկել բնակավայրերի պայմանները և պոպուլյացիայի խտությունը:

Սողուններ

Կոնկրետ սպառնալիքներ և կոնֆլիկտներ չեն նշվում:

Թռչուններ

Մի շարք փաստացի ուղղակի և անուղղակի ճնշումներ և սպառնալիքներ առաջնային են ճանաչվել և գնահատվել տարածքում՝ ելնելով դրանց ազդեցությունից թռչունների պոպուլյացիայի վրա: Ե՛վ օրինական, և՛ ապօրինի անտառահատումները, ինչպիսիք են ծեր և մեռած ծառերի հեռացումը, ամբողջական և ընտրովի հատումները, հանգեցնում են բնակավայրերի կորստի և մասնատման՝ խաթարելով բնական էկոհամակարգերը, որոնցից թռչունները կախված են բնադրելու, կեր փնտրելու և այլ գործունեության համար: Հետևաբար անտառային գործողությունները, օրինական թե անօրինական, հիմնական ճնշումն են, որ էկոհամակարգի մակարդակով զգալի ազդեցություն ունեն թռչունների պոպուլյացիայի վրա: Գիշատիչների ապօրինի որսը պահանջում է համակողմանի միջոցներ, ներառյալ վայրի բնության պահպանության մասին օրենքների կիրառումը և ուսուցումը նրանց շրջանում, ովքեր ներգրավված են որսագողության մեջ:

Բացի այդ, էլեկտրահաղորդման գծերի ցանցի ընդլայնման և Հայաստանում էլեկտրաէներգիայի հարաճուն պահանջարկի հետևանքով այս էական վտանգը, ամենայն հավանականությամբ, կաճի: Հաշվի առնելով զարգացման այնպիսի ծրագրերի իսկայական տարածական բնույթը, որոնք կարող են ընդգրկել տարբեր բարձրություններ և բնակավայրերի ամեն տեսակի ուղղահայաց լանդշաֆտներ խիտ անտառային տարածքներից մինչև մերձալպյան և ալպյան խոտաբույսային համակեցություններ, կարևոր է հաշվի առնել այդ ծրագրերի հնարավոր ազդեցությունները տեղական թռչնաշխարհի վրա: Էլեկտրահաղորդման գծերը երկարաժամկետ հեռանկարում կարող են բախման կամ էլեկտրահարման վտանգ առաջացնել գիշատիչների տեսակների համար, հատկապես նրանց, որոնք որսի ժամանակ ցածր են թռչում (օրինակ՝ մկնաճուռակները և բազեները):

Չկանոնակարգված արշավային զբոսաշրջությունը վտանգված տեսակների շրջակայքում, ինչպիսիք անգղներն են, բացասաբար է անդրադառնում նրանց հաջող բնադրման վրա: Այս վտանգը, ամենայն հավանականությամբ, կմեծանա նաև ապագայում արշավականների հարաճուն հետաքրքրասիրության հետևանքով: Զբոսաշրջության զարգացման նպատակով նման այցելությունների մոնիթորինգն ու կառավարումը առաջնային և հրատապ է:

Վերջապես, անասնաբուծության և արածեցման գործելակերպերը կարող են բնութագրվել որպես հավանական, բայց ոչ փաստացի սպառնալիք, քանի որ չկա համապատասխան տեղեկատվական աղբյուր կամ դիտարկում:

Կաթնասուններ

Ըստ տեղացիների՝ այս շրջանում որոշակի սպառնալիքներ, կոնֆլիկտներ կամ միջադեպեր չեն արձանագրվել՝ կապված գայլերի ու անասնապահության հետ:

ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

Գործողությունների ծրագիր (նպատակներ և առաջնահերթ գործողություններ)

Ստորև ներկայացված են մի շարք առաջարկություններ, այսինքն՝ առաջարկված են պահպանման միջոցառումներ 10 տարվա տևողությամբ: Ելնելով 3-րդ բաժնում վերլուծված ճնշումներից և սպառնալիքներից՝ ստորև առաջարկվում է համապատասխան կառավարման միջոցառումների շարք դրանք վերացնելու համար: Պահպանման միջոցառումներն ընտրված են ԵՄ-ի Պահպանման միջոցառումների վերջնական ցանկի[97] վերջին թողարկումից:

Գործողությունների բաշխումը և ժամանակացույցը ներկայացված են հավելված Բ-ում: Գործողությունների ծրագիրը ներառում է, ըստ յուրաքանչյուր միջոցառման, պահպանվող թիրախային տեսակները/բնակավայրերը/տարածքները, միջոցառման կարճ նկարագրությունը, մոնիթորինգի համապատասխան ցուցիչը, տարեկան ժամանակացույցը՝ 10-ամյա կանխատեսմամբ, և առաջարկվող միջոցառման իրականացման պատասխանատու սուբյեկտը:

Բնակավայրի տեսակները

Աղյուսակ 24-ում ներկայացված են ծրագրի տարածքում բնակավայրերի տեսակների համար առաջարկվող կառավարման միջոցառումները և ակնկալվող արդյունավետության ժամկետը: Լրացուցիչ տեղեկատվությունը հասանելի է գործողությունների ծրագրում:

Աղյուսակ 24. Ծրագրի տարածքում բնակավայրերի տեսակների համար առաջարկվող կառավարման միջոցառումներ

Բնակավայրի տեսակ	Ճնշումներ և սպառնալիքներ[98]	կառավարման միջոցառումներ[99]	Ակնկալվող օգուտը (H, M, L) և Արդյունավետության ակնկալվող ժամկետը (կարճաժամկետ, միջնաժամկետ կամ երկարաժամկետ)[100]
C2.26 Կարբոնատներով հարուստ օլիգոտրոֆ արագ հոսքով ջրերի բուսականություն	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	H/Երկարաժամկետ
C2.27 Արագ հոսքով ջրերի մեզոտրոֆ բուսականություն	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	H/Երկարաժամկետ
C2.28 Արագ հոսքով ջրերի էվտրոֆ բուսականություն	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	H/Երկարաժամկետ
C3.4 Ցամաքաջրային կամ քարացած	PL05 Հիդրոլոգիական	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ	H/Երկարաժամկետ

[97] https://cdr.eionet.europa.eu/help/natura2000/
[98] Բաժին 'Ընդհանուր գնահատում եվ տարրերի կազմը'
[99] https://cdr.eionet.europa.eu/help/natura2000/
[100] H-բարձր, M-միջին, L-ցածր

ջրամբարների տեսակներով աղքատ ցածրած համակեցություններ	հոսքի փոփոխություն	հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	
C3.55 Հազվագյուտ բուսականությամբ գետային խճաքարային լեզվակներ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	H/Երկարաժամկետ
C3.62 Առանց բուսականության խճաքարային լեզվակներ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	H/Երկարաժամկետ
E1.2 Բազմամյա կալցիումասեր խոտաբույսային համակեցություններ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
E1.3 Միջերկրածովային չորասեր խոտաբույսային համակեցություններ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
E2.3 Լեռնային խոտհարքային մարգագետիններ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
E3.4 Թաց և խոնավ էվտրոֆ և մեզոտրոֆ խոտային համակեցություններ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
E5.4 Խոնավ բարձրախոտային կամ պտերային անտառի եզրեր կամ մարգագետիններ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
E5.5 Մերձալպյան բարձրախոտերի և պտերների խոնավ մացառուտներ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
F7 Բարձիկանման փշոտ թփերի մացառուտներ (այդ թվում՝ տրագականտային բուսականությունը)	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և ուրիշ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	Մ/Միջնաժամկետ
F9.1 Ափամերձ թփուտներ	PL05 Հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 - Նվազեցնել բազմանպատակ հիդրոլոգիական	H/Երկարաժամկետ

		փոփոխությունների ազդեցությունը	
G1.11 Ափամերձ ուռենու անտառներ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
G1.22 Կաղնե-հացե-թեղային խառը անտառներ խոշոր գետերի հուների մոտ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
G1.6 Հաճարկուտներ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
G1.A1 Կաղնե-հացե-բոխային անտառներ էվտրոֆային և մեզոտրոֆային հողերում	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
G1.A7 Սև և Կասպյան ծովերի տերևաթափ խառը անտառներ	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
G3.9 Cupressaceae կամ Taxaceae ընտանիքների ներկայացուցիչների գերակշռությամբ մերկասերմերի անտառներ	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	Մ/Միջնաժամկետ
H1 Քարանձավներ	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 - Կրճատել բացօթյա սպորտի տեսակների, հանգստի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնումը) ազդեցությունը	Մ/Միջնաժամկետ

Հիդրոլոգիական հոսքի և անտառահատումների հնարավոր փոփոխությունը, օրինակ՝ վառելիքի համար, բնակավայրերի տարածքներում հնարավոր ճնշումներից մեկն է: Գերարածեցումը (կամ ինտենսիվ արածեցումը) նույնպես տարածված ճնշում է: Այսպիսով, առաջարկվում է որոշակի տարածքի համար հատուկ արածեցման կառավարման պլան (ներառված է գործողությունների ծրագրում), որը պետք է առաջին հերթին հաշվի առնի կենսաբազմազանության թիրախային օբյեկտները և պահպանման ասպեկտները՝ ըստ արոտավայրերի արտադրողականության և անասնաբուծության տնտեսության:

Տեսակներ

<u>Բույսեր</u>

Աղյուսակ 25-ում ներկայացված են ծրագրի տարածքում թիրախային բույսերի տեսակների համար առաջարկվող կառավարման միջոցառումները և ակնկալվող արդյունավետության ժամկետը: Լրացուցիչ տեղեկատվությունը հասանելի է Գործողությունների ծրագրում:

Աղյուսակ 25. Թիրախային բուսատեսակների կառավարման առաջարկվող միջոցառումները

Բնակավայրի տեսակ	Ճնշումներ և սպառնալիքներ[101]	կառավարման միջոցառումներ[102]	Ակնկալվող օգուտը (H-բարձր, M-միջին, L-ցածր) և Արդյունավետության ակնկալվող ժամկետը (կարճաժամկետ, միջնաժամկետ կամ երկարաժամկետ)
Echium russicum	PA07 Ինտենսիվ արածեցում կամ անասունների գերարածեցում	MA05 – Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	M/միջնաժամկետ
Steveniella satyrioides	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 - Նվազեցնել բացօթյա սպորտի տեսակների և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնումը) ազդեցությունը	M/Միջնաժամկետ

Անողնաշարավորներ

Աղյուսակ 26-ում ներկայացված են ծրագրի տարածքում թիրախային անողնաշարավորների համար առաջարկվող կառավարման միջոցառումները և ակնկալվող արդյունավետության ժամկետները: Լրացուցիչ տեղեկատվությունը հասանելի է Գործողությունների ծրագրում:

Աղյուսակ 26. Անողնաշարավորների կառավարման առաջարկվող միջոցառումները

Բնակավայրի տեսակ	Ճնշումներ և սպառնալիքներ[103]	կառավարման միջոցառումներ[104]	Ակնկալվող օգուտը (H-բարձր, M-միջին, L-ցածր) և Արդյունավետության ակնկալվող ժամկետը (կարճաժամկետ, միջնաժամկետ կամ երկարաժամկետ)
Callimorpha (Euplagia) quadripunctaria	PB02 Անտառային հողօգտագործման մի տեսակից մյուսի փոխակերպում	MB01 Կանխել (կիսա) կենսամիջավայրերի վերածումը անտառների և (կիսա) բնական անտառների՝ ինտենսիվ անտառային տնկարկների	M/Միջնաժամկետ
Rosalia alpina	PB07 Մեռած և մեռնող ծառերի հեռացում (ներառյալ մնացորդները)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/Միջնաժամկետ

[101] https://cdr.eionet.europa.eu/help/natura2000/
[102] https://www.eea.europa.eu/en
[103] https://www.eea.europa.eu/en
[104] https://www.eea.europa.eu/en

	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/Միջնաժամկետ
Cerambyx cerdo	PB07 Մեռած և մեռնող ծառերի հեռացում (ներառյալ մնացորդները)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/Միջնաժամկետ
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/Միջնաժամկետ

Առաջարկվող փորձնական հայտը քսիլոֆագ տեսակների զարգացման համար պիտանի ծառերի՝ որպես հսկողության և պահպանման օբյեկտների գրանցումն է՝ նպատակային տեսակների կողմից դրանց օգտագործման հետագա դիտարկումներով:

Սողուններ

Կառավարման հատուկ միջոցներ չեն պահանջվում:

Թռչուններ

Կարգավորման կարիք ունեցող ամենահրատապ ճնշումներից մեկը անհանգստացնող գործոնն է, որը ծագում է զբոսաշրջությունից և այցերից այնպիսի զգայուն տեսակների բնադրավայրեր, ինչպիսին սպիտակագլուխ անգղինն է (Gyps fulvus): Չափազանց կարևոր է նվազագույնի հասցնել տարածքում զբոսաշրջային գործունեության հետ կապված ազդեցությունները և ապահովել, որ այդ գործունեությունը չվտանգի կենսաբազմազանության նպատակները: Յուրաքանչյուր հետիոտն երթուղի, որը ներկայումս օգտագործվում կամ նախատեսվում է զարգացնել տարածքում, պետք է հաշվի առնի կենդանաբանական գրառումները և խուսափի հազվագյուտ և անհետացող տեսակների բնադրմանը խանգարելուց: Արշավային արահետներում մարդկանց ակտիվության մեծացումը անհանգստացնում է վայրի կենդանիներին՝ առաջացնելով տեղահանումներ: Բնադրող թռչունները, օրինակ, կարող են լքել իրենց բները՝ ի պատասխան մարդու ներկայության, ինչը հանգեցնում է հաջող վերարտադրողականության նվազման:

Թռչունների համար մեկ այլ հիմնական սպառնալիք է բնակավայրերի ոչնչացումն ինտենսիվ անտառահատումների հետևանքով: Տվյալ տեղանքում անտառների մոտ 49%-ը գտնվում է 30° և ավելի զառիթափ լանջերին: Նման անտառներում, հատկապես հարավային լանջերին, էրոզիայի գործընթացը խիստ ակնառու է, իսկ բնական վերականգնումը՝ խիստ սահմանափակ: Դեգրադացված (նախկինում անտառահատված) անտառային էկոհամակարգերի վերականգնումը առաջնահերթ նշանակություն ունի, որն անհրաժեշտ է անհետացող տեսակների պոպուլյացիաների բարելավման և էկոհամակարգերի

ամբողջականությունն ապահովելու համար: Սա ենթադրում է անտառների վերականգնման աշխատանքներ հատկապես անհետացող տեսակների բնակավայրերում:

Աղյուսակ 27. Թիրախային տեսակների վերահսկման առաջարկվող միջոցառումները

Տեսակ	Ճնշումներ և սպառնալիքներ[105]	վերահսկման միջոցառումներ	Ակնկալվող օգուտը (H-բարձր, M-միջին, L-ցածր) և արդյունավետության ակնկալվող ժամկետը (կարճաժամկետ, միջնաժամկետ կամ երկարաժամկետ)
Aquila chrysaetos	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն[106]	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
Aquila pomarina	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան[107]	H/Միջնաժամկետ
Aquila nipalensis	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
Buteo rufinus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
Circaetus gallicus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
Circus macrourus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների	H/Միջնաժամկետ

[105] https://www.eea.europa.eu/en

[106] PG11 սպառնալիքը ներառում է անօրինական կրակոցներ, սպանություններ և այլն, բայց նաև ներառում է որս: ԲՈԼՈՐ ԳԻՇԱՏԻՉՆԵՐԻ որսը Հայաստանում արգելված է և ապօրինի է:

[107] Ամեն տեսակի անտառահատումները (լինեն օրինական, սանիտարական թե ապօրինի) պետք է բացառվեն տարածքներում, հատկապես՝ զարնանը բնադրող տեսակների վրա խանգարող ազդեցությունը նվազագույնի հասցնելու համար:

		անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	
Crex crex	PA06 Խոտաբույսային համակեցությունների հնձում կամ հատում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	M/ Երկարաժամկետ
	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	M/ Երկարաժամկետ
	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	M/ Երկարաժամկետ
Dendrocopos medius	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
Dryocopus martius	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
	PB07 Մեռած և մեռնող ծառերի հեռացում (ներառյալ մնացորդները)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
Falco peregrinus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
	PG12 Ապօրինի բերքահավաք, հավաքում և յուրացում		H/Միջնաժամկետ

Ficedula parva	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
Ficedula semitorquata	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	M/ Երկարաժամկետ
Gypaetus barbatus	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 - Կրճատել բացօթյա մարզաձևերի, հանգստի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնում) ազդեցությունը	H/Կարճաժամկետ
Gyps fulvus	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 - Կրճատել բացօթյա մարզաձևերի, հանգստի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնում) ազդեցությունը	H/Կարճաժամկետ
Hieraaetus pennatus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
	PB06 Ծառահատում կամ նոսրացում (բացառությամբ ամբողջական հատման)	MB05 - Հարմարեցնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան	H/Միջնաժամկետ
Lullula arborea	PA06 Խոտաբույսային համակեցությունների հնձում կամ հատում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	H/Միջնաժամկետ
Luscinia svecica	PA06 Խոտաբույսային համակեցությունների հնձում կամ հատում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	M/ Միջնաժամկետ

	PA07 Անասունների ինտենսիվ արածեցում կամ գերարածեցում	MA05 - Հարմարեցնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունը (օրինակ՝ այրումը)	M/ Միջնաժամկետ
Milvus migrans	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ
Neophron percnopterus	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 - Կրճատել բացօթյա մարզաձևերի, հանգստի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնում) ազդեցությունը	H/Կարճաժամկետ
Pernis apivorus	PG11 Ապօրինի որս/սպանություն	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Կարճաժամկետ

Ի լրումն վերը նշվածի՝ Aquila pomarina, Dendrocopos medius, D. Martius տեսակների համար անտառային գործողությունները պետք է սահմանափակվեն մարտի վերջից մինչև սեպտեմբերի վերջը խանգարումների նկատմամբ զգայուն բնադրավայրերի շրջակայքում: Ինչ վերաբերում է Gyps fulvus տեսակին, բազմացման շրջանում (մարտի սկիզբ - հուլիսի վերջ) պետք է կանոնակարգվի զբոսաշրջային տարերային գործունեությունը նրանց բնադրավայրերի մոտ: Վերջապես, թռչունների ապօրինի որսը արդյունավետ վերահսկելու համար անհրաժեշտ է օրենքների կիրառում և զգոն մոնիթորինգ նոր Էկոպարեկային ծառայության միջոցով:

<u>Կաթնասուններ</u>

Աղյուսակ 28-ում ներկայացված են ծրագրի տարածքում թիրախային կաթնասունների համար առաջարկվող կառավարման միջոցառումները և ակնկալվող արդյունավետության ժամկետը: Լրացուցիչ տեղեկատվությունը հասանելի է գործողությունների ծրագրում:

Աղյուսակ 28. Թիրախային կաթնասունների վերահսկման առաջարկվող միջոցառումները

Բնակավայրի տեսակ	Ճնշումներ և սպառնալիքներ[108]	կառավարման միջոցառումներ	Ակնկալվող օգուտը (H-բարձր, M-միջին, L-ցածր) և արդյունավետության ակնկալվող ժամկետը (կարճաժամկետ, միջնաժամկետ կամ երկարաժամկետ)
Canis lupus	PJ12 Կլիմայի փոփոխության պատճառով հարակից տեսակների (օրինակ՝ սննդի աղբյուր/որս, գիշատիչ/մակաբույծ, սիմբիոտ և այլն) անկում կամ անհետացում	MJ02 – Կլիմայի փոփոխության ադապտացիայի միջոցառումների իրականացում	M/Երկարաժամկետ
	PJ13 Տեսակների բաշխման փոփոխություն (բնական նորեկներ) կլիմայի փոփոխության պատճառով	MJ02 – Կլիմայի փոփոխության ադապտացիայի միջոցառումների իրականացում	M/Երկարաժամկետ
Lutra lutra	PG11 Ապօրինի որս/սպանություններ	MG04 – Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Medium-term
	PL05 հիդրոլոգիական հոսքի փոփոխություն	MK02 – Նվազեցնել բազմաֆունկցիոնալ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը	M/Երկարաժամկետ
Lynx lynx	PJ12 Կլիմայի փոփոխության պատճառով հարակից տեսակների (օրինակ՝ սննդի աղբյուր/որս, գիշատիչ/մակաբույծ, սիմբիոտ և այլն) անկում կամ անհետացում	MJ02 – Կլիմայի փոփոխության ադապտացիայի միջոցառումների իրականացում	M/Երկարաժամկետ
	PJ13 Տեսակների բաշխման փոփոխություն (բնական նորեկներ) կլիմայի փոփոխության պատճառով	MJ02 – Կլիմայի փոփոխության ադապտացիայի միջոցառումների իրականացում	M/Երկարաժամկետ
	PG11 Ապօրինի որս/սպանություններ	MG04 – Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	H/Միջնաժամկետ

[108] https://www.eea.europa.eu/en

Myotis blythii	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 – Նվազեցնել բացօթյա մարզաձևերի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնումը) ազդեցությունը	M/միջնաժամկետ
Myotis bechsteini	PB08 Ծեր ծառերի հեռացում (բացառությամբ մեռած կամ մեռնող ծառերի)	MB05 – Անտառների կառավարման և շահագործման գործելակերպերի աղապտացում/փոխում	M/միջնաժամկետ
Miniopterus schreibersii	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 – Նվազեցնել բացօթյա մարզաձևերի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնումը) ազդեցությունը	M/միջնաժամկետ
Rhinolophus ferrumequinum	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 – Նվազեցնել բացօթյա մարզաձևերի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնումը) ազդեցությունը	M/միջնաժամկետ
Rhinolophus hipposideros	PF05 Սպորտ, զբոսաշրջություն և ժամանց	MF03 – Նվազեցնել բացօթյա մարզաձևերի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնումը) ազդեցությունը	M/միջնաժամկետ
Ursus arctos	PG11 Ապօրինի որս/սպանություններ	MG04 – Վայրի բույսերի, սնկերի և կենդանիների անօրինական սպանությունների, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում/վերացում	M/միջնաժամկետ

ԱՏ կառավարման միջոցառումներ

Ստորև ներկայացված է ակտիվ ԱՏ-ներում առաջարկվող կառավարման միջոցառումների համառոտ վերլուծությունը: Նպատակն է ստուգել (և անհրաժեշտության դեպքում հատուկ շտկող միջոցառումներով ապահովել), որ ԱՏ-ներում առաջարկված և ՊՈԱԿ-ի կողմից իրականացվող կառավարման միջոցառումները համահունչ լինեն և չհակասեն Էմերալդ կառավարման պլանի պահպանման նպատակներին:

Աղյուսակ 29. Կառավարման միջոցառումներ (ԿՄ) Սյքարի ֈ Իջևանի ԱՏ-ներում (ՀՀ-ի կառավարման պլաններից)

ԿՄ-ի կատեգորիա	ԿՄ վերնագիրը	Գործող/ Գործող՝ պայմաններից ելնելով/ Դեմ	Մեկնաբանություններ/Ուղղիչ գործողություններ
Հրդեհից պաշտպանության միջոցառումներ	Նախազգուշացնող նշանների և վահանակների տեղադրում	Գործող	-
	Խնջույքի և ծխելու հատուկ սահմանված վայրեր	Գործող	-
	Խորհրդակցություններ և հանդիպումներ համայնքների և բնակիչների հետ	Գործող	-
	Հրդեհաշիջման գոտիների կառուցում	Գործող՝ պայմաններից ելնելով	Հրդեհային գոտիները պետք է խուսափեն բնակավայրերի կամ թիրախային տեսակների բնակավայրերի կրճատումից: Հրդեհաշիջման գոտիների իրագործումից առաջ առաջարկվում է թիրախային տեսակների մոնիթորինգի աուդիտ: Խուսափել թիրախային տեսակների վերարտադրողական ժամանակաշրջաններից: Aquila pomarina, Dendrocopos medius, D. Martius և այլ տեսակների համար անտառային գործողությունները պետք է սահմանափակվեն մարտի վերջից մինչև սեպտեմբերի վերջը խանգարումների նկատմամբ զգայուն բնադրավայրերի շրջակայքում:
	Ջրամբարների կառուցում	Գործող	
	Վերանորոգել/ավելացնել անտառային հակահրդեհային պաշտպանության նոր ճանապարհներ	Գործող՝ պայմաններից ելնելով	Նոր ճանապարհները պետք է խուսափեն բնակավայրերի կամ թիրախային տեսակների բնակավայրերի կրճատումից: Առաջարկվում է թիրախային տեսակների վերաբերյալ աուդիտ անցկացնել: Խուսափել թիրախային տեսակների վերարտադրողական ժամանակաշրջաններից: Aquila pomarina, Dendrocopos medius, D. martius տեսակների համար

			անտառային գործողությունները պետք է սահմանափակվեն մարտի վերջից մինչև սեպտեմբերի վերջը խանգարումների նկատմամբ զգայուն բնադրավայրերի շրջակայքում: Gyps fulvus-ի համար չկարգավորվող զբոսաշրջային գործունեությունը պետք է կարգավորվի նրանց բնադրավայրերի մոտ բազմացման շրջանում (մարտի սկիզբ - հուլիսի վերջ):
	Հրդեհաշիջման սարքավորումների ձեռքբերում	Գործող	-
	Հրդեհաշիջման կամավոր խմբերի ձևավորում	Գործող	-
Անտառների և կենսաբազմազանության պահպանում	Վարձել անտառի պահապաններ	Գործող	Ընդլայնել հսկողության տարածքը ողջ Էմերալդ տարածքում
	Տարբեր սարքավորումների ձեռքբերում	Գործող	Ամենագնաց մեքենաներ, ձիեր, GPS սարքեր և այլն
	Անտառի վերականգնում	Գործող	-
	Հատումներ հետազոտական և անտառի առողջության պահպանման նպատակներով	Գործող	-
Գիտական ուսումնասիրություններ և մոնիթորինգ	Գիտական ուսումնասիրություններ, ներառյալ՝ վտանգված տեսակներ, կենսաբազմազանության տվյալների բազաների ստեղծում և պահպանում, խոցելիություն և կլիմայի փոփոխության նկատմամբ ադապտացում և էկոհամակարգային ծառայություններ	Գործող	-
	Ոլորտի մոնիթորինգ ընդգրկված կամավորներով. ՀԿ-ներ, դպրոցներ, համալսարաններ	Գործող	-
	Մշակել մոնիթորինգի ծրագիր, որը կներառի ցուցիչ տեսակներ՝ էկոհամակարգերի վիճակի միտումները բացահայտելու համար	Գործող	-
	Մշակել մոնիթորինգի տվյալների բազա/ծրագրային ապահովում և արձանագրություններ	Գործող	-

	Զբոսաշրջության մոնիթորինգ՝ զբոսաշրջիկների բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության կառավարմամբ	Գործող	-
	Անձնակազմի և տեխնիկական աշխատակազմի մոնիթորինգ՝ կարողությունների զարգացման և գործնական դասընթացներ կազմակերպելու համար	Գործող	-
Կայուն զբոսաշրջություն, որը ցուցադրում է տեղական և ազգային մշակույթի մի մասը	Էկոտուրիզմի միջոցառումներ, ինչպիսիք են թռչուններին դիտելը	Գործող	Արգելավայրի տարածքի համար մշակվել են երկու էկո երթուղիներ, որոնք ներառում են թռչուններին դիտելու հնարավորություն: Կարևոր է նվազագույնի հասցնել տարածքում զբոսաշրջային գործունեության հետ կապված ազդեցությունները և ապահովել, որ նման գործողությունները չվտանգեն կենսաբազմազանության նպատակները: Ցանկացած արշավային երթուղի, որը ներկայումս օգտագործվում է կամ նախատեսվում է զարգացնել տարածքում, պետք է ծանոթանա կենդանաբանական տվյալներին և խուսափի հազվագյուտ և անհետացող տեսակների բնադրմանը խանգարելուց: Արշավային արահետների երկայնքով մարդկանց ակտիվության ավելացումը անհանգստացնում է վայրի բնությունը՝ առաջացնելով տեղահանումներ: Բնադրող թռչունները, օրինակ, կարող են լքել իրենց բները՝ ի պատասխան մարդու ներկայության, ինչը հանգեցնում է հաջող վերարտադրողականության նվազմանը:
	Զբոսաշրջային ծառայությունների և ենթակառուցվածքների զարգացում, ինչպիսիք են արահետները, ձիավարությունը, հյուրատները (չկան կոնկրետ գտնվելու վայրի կամ ԱՏ ԿՊ-ի կողմից տրամադրված այլ տեղեկություններ)	Գործող՝ պայմաններից ելնելով	
	Զբոսաշրջության տեղեկատվական կրպակի ստեղծում	Գործող	Ներառել տեղեկություն Էմերալդ տարածքի պահպանվող տեսակների և բնակավայրերի մասին
	Ժամանցային և սպորտային գործունեություն, ձկնորսություն առանձնացված տարածքներում	Գործող՝ պայմաններից ելնելով	Ինչպես վերևում
Իրազեկության բարձրացում, կամավորություն և այլն	Անտառային տարածքներին հարակից համայնքների բնակիչների իրազեկման բարձրացում, հատկապես դպրոցներում	Գործող	Ներառել Էմերալդ տարածքին կից համայնքը

	Հարակից համայնքների և տեղական այլ ՀԿ-ների ներկայացուցիչների ներգրավում	Գործող	Ներառել Էմերալդ տարածքից շահագրգիռ կողմերին
	Անտառային տնտեսության կայքի ստեղծում և սպասարկում	Գործող	Տեղեկացնել կայքի ադմինիստրատորին Էմերալդ տարածքի մասին տեղեկատվություն զետեղելու անհրաժեշտության մասին
	Տարբեր կամավորական նախաձեռնությունների կազմակերպում անտառների վերականգնման, վայրի բնության մոնիթորինգի և այլ միջոցառումների համար	Գործող	Ներառել համայնքը, որն ակտիվ է Էմերալդ տարածքում

Գործունեության համար անհրաժեշտ ռեսուրսները. i. մարդ, ii. ժամանակ, iii. ֆինանսներ

Կառավարող/Տարածքի կառավարման մարմին

Ինչ վերաբերում է Էմերալդ տարածքի կառավարող մարմնին, ՇՄՆ-ն կվերահսկի Էմերալդ տարածքի կառավարման համար պատասխանատու ղեկավար մարմնի ստեղծումը և կազմակերպումը: Այդ ղեկավար մարմինը կընդգրկի ներկայացուցիչներ բոլոր շահագրգիռ կողմերի խմբերից՝ ապահովելու, որ որոշումների կայացման գործընթացում դիտարկվեն տարբեր տեսանկյուններ և շահեր: Այդպիսի կառավարման կառույցը կարող է բարձրացնել թափանցիկությունն ու հաշվետվողականությունը: Այն կարող է հանգեցնել ավելի հավասարակշռված որոշումների կայացման, բայց կարող է նաև բարդություններ առաջացնել հակասական շահերի հաշտեցման հարցում: Կառավարող մարմինը պետք է անհրաժեշտ կարողություններ և ռեսուրսներ ունենա տարածքի արդյունավետ կառավարման համար: Կարող է այլ համապատասխան պետական մարմինների, ՀԿ-ների և տեղական իշխանությունների մարմինների հետ համագործակցության անհրաժեշտություն առաջանալ: Ղեկավար մարմինների գործառնական կանոնները կսահմանվեն ՇՄՆ-ի կողմից և պետք է հարմարեցվեն շրջակա միջավայրի պայմանների, հասարակության կարիքների և առաջացող բարդությունների փոփոխություններին: Կանոնների և կառավարման ռազմավարությունների կանոնավոր վերանայումները և թարմացումները վճռական նշանակություն ունեն ադապտացիոն կառավարման համար:

Ֆինանսական ռեսուրսներ

Ֆինանսական աղբյուրը ԿՊ-ի իրականացումն ապահովելու համար կենտրոնական կառավարությունն է և նրա ամենամյա բյուջեի հատկացումները: Ապագայում ՇՄՆ-ի կողմից պետք է ներդրվեն նաև ֆինանսավորման լրացուցիչ աղբյուրներ վերահսկվող էկոտուրիզմի և անտառների կայուն կառավարման միջոցով: Բացի այդ, կառավարության որևէ գործողություն, ի նպաստ տարածքի պահպանության համայնքային շարժումներին կամ նախաձեռնություններին, նույնպես շատ ողջունելի է և պետք է դառնա առաջնահերթություն:

Զուգահեռաբար և առաջարկվող առաջնահերթություններին և կառավարման գործողություններին համահունչ՝ ՇՄ նախարարությունը պատրաստ է մասնակցել եվրոպական ու միջազգային հետազոտական ու կենսաբազմազանության կիրառական ծրագրերին, որոնք ֆինանսավորվում են միջազգային կազմակերպություններից, ինչպիսիք են, օրինակ, ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիրը (ՄԱԶԾ), Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերությունը (ՄՀԸ/GIZ), ԵՄ-ն, ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալությունը (ԱՄՆ ՄԶԳ/USAID), Գլոբալ էկոլոգիական հիմնադրամը (ԳԷՀ), LIFE+ և Interreg – Տարածքային համագործակցությունը: Վերջինս կարող է էապես նպաստել սահմանված պահպանման նպատակներին:

Մարդկային ռեսուրսներ

ՇՄՆ-ն նաև պատասխանատու պետք է լինի մոնիթորինգի անձնակազմի և ԿՊ-ի իրականացման իրավասու մարմնի հատկացման հարցում: Ավելին, ներկայիս ԿՊ-ն պետք է ինտեգրվի ԱՏ-ի գործող ԿՊ-ներին:

Էկոպարեկության նոր օրենք

Երբ Էկոպարեկային ծառայությունը նախաձեռնություն է սկսում ծրագրի տարածքում (համաձայն «Էկոպարեկային ծառայության մասին» նոր օրենքի[109]), կարևոր է կազմակերպել տեղեկատվական և ուսուցողական միջոցառում ԿՊ-ի ընդհանուր նպատակների, տարածքի կարևորության և ԿՊ-ի միջոցառումների վերաբերյալ: Պետք է ուշադրություն դարձնել Գործողությունների ծրագրի հատուկ պահպանության կառավարման միջոցառումներին, ինչպիսին է ապօրինի սպանությունների վերահսկումը/վերացումը:

Էկոհամակարգային ծառայություններ

Առաջարկվում է նաև ապագայում SWOT[110] (ուժեղ-թույլ կողմեր, հնարավորություններ, սպառնալիքներ) կամ էկոհամակարգային ծառայությունների տեխնիկատնտեսական հիմնավորում, որը ներառված է Գործողությունների ծրագրում: Ուսումնասիրության նպատակներից մեկը կլինի տարածքի ներսում տնտեսության և էկոհամակարգային ծառայությունների գրանցումը, տեղաբնակներին իրենց եկամտի աղբյուրների վերաբերյալ հարցաթերթիկներ տրամադրելը և տարածքի էկոհամակարգային ծառայությունների վերաբերյալ SWOT-ի վերլուծության և տեխնիկատնտեսական հիմնավորման առաջարկությունները՝ համաձայն պահպանության կառավարման հատուկ պրակտիկայի և միջոցառումների: Կոնկրետ ուսումնասիրության մեջ մի շարք հարցեր կարող են շոշափվել, օրինակ՝ որն է Էմերալդ տարածքի կառավարման պլանի ֆինանսական կայունությունը, ինչպես և ինչ ժամանակաշրջանում են ազդել հիմնական էկոհամակարգային ծառայությունները (օրինակ՝ անտառներ և արոտավայրեր) և զբոսաշրջային գործունեությունը, ինչպիսի ֆինանսական խթաններ կարող են լինել ԿՊ սխեմայով էկոհամակարգային ծառայությունների փոփոխության համար, ինչ դրական ազդեցություն կա եկամուտի վրա և այլն:

Սիներգիաներ

Տարածքի կառավարիչները և կառավարման մարմինը պետք է շարունակեն փնտրել տեղական, ազգային (կամ միջազգային) սիներգիաներ պահպանման և կայուն վարման, ապագա իրազեկման և կառավարման գործունեության ու հնարավորությունների հետ:

---

[109] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692

[110] SWOT վերլուծություն՝ strengths (ուժեղ կողմեր), weaknesses (թույլ կողմեր), opportunities (հնարավորություններ), threats (սպառնալիքներ)

ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳ, ԴԻՏԱՐԿՈՒՄ ԵՎ ԴԻՏՈՐԴԱԿԱՆ ԳՐԱՆՑՈՒՄ

Պահպանման աստիճանի մոնիթտորինգ՝ կապված պահպանման նպատակների հետ

Պահպանման աստիճանի մոնիթորինգի ընթացակարգի մշակումն ու իրականացումն առաջարկվում է ՇՄՆ-ին գիտական հանրության հետ համատեղ: Թիրախային տեսակների/բնակավայրերի համար առաջարկվող հատուկ մոնիթորինգի պլանները և 10 տարվա կանխատեսման ժամանակացույցը ներկայացված են Հավելված Բ-ի Գործողությունների ծրագրի աղյուսակում:

Դիտորդական գրանցման գործողությունները և դրանց հետևանքները

- Կառավարման միջամտությունների[111] մոնիթորինգ:

Կառավարման գործողության որևէ միջամտություն չի պահանջվում:

- Արդյունքների ընթացքի և իրադարձությունների մոնիթորինգ:

Թիրախային տեսակների/բնակավայրերի համար առաջարկվող հատուկ մոնիթորինգի պլանները և 10-ամյա կանխատեսման ժամանակացույցը ներկայացված են Հավելված Բ-ի Գործողությունների ծրագրի աղյուսակում:

Պլանի վերանայում

Ընթացիկ ծրագրի գործողության առաջարկվող ժամկետը 10 տարի է, որից հետո ԿՊ-ն պետք է վերանայվի և թարմացվի: Այսուհանդերձ, քանի որ ընթացիկ պլանը ՀՀ-ում մշակվում է որպես փորձնական (պիլոտային) և նախատեսվում է տեղերում բնակավայրերի և թիրախային տեսակների կենսաբազմազանության ցուցակագրում, անհրաժեշտ է միջնաժամկետ վերանայում (հինգ տարի հետո):

[111] 1. Գնահատել, թե որքանով և ինչպես են իրականացված պահպանման միջոցառումները տարածքի պահպանման նպատակներին հասնելու համար: 2. Գնահատել կիրառվող պահպանման մեթոդների և մոտեցումների արդյունավետությունը:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ, ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱԶԵԿՈՒՄ

Հաղորդակցության, կրթության և իրազեկման խթանման ընթացքում հանրային լայն և բաց ներգրավվածության համար 2024 թվականի մարտի կեսերին տեղի է ունեցել ճանաչողական/խորհրդատվական հանդիպում տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ: Նրանց կարծիքներն ու տեսակետները հաշվի են առնվել ԿՊ-ի ընթացիկ վերանայման և վերջնական մշակման ընթացքում: Քննարկման արդյունքները համառոտ ներկայացված են ստորև՝ այս բաժնում: Գործողությունների ծրագրում առաջարկվում են հետագա հաղորդակցման, կրթության և իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ:

Հանդիպման օրակարգը

Հանդիպումը սկսվեց բոլոր շահագրգիռ կողմերին ողջույնի խոսքով և հանդիպման նպատակի մեկնաբանությամբ, այն է՝ ներկայացնել և քննարկել Էմերալդ ցանցի առաջխաղացումը Հայաստանում և Իջևանի տարածքի կառավարման նոր պլանը: Ծրագրի թիմը մանրամասն ներկայացրեց ծրագրի և Էմերալդ ցանցի տեսությունը և ծրագրի հիմնական բաղադրիչները, ներառյալ հատուկ պահպանվող օբյեկտները, պահպանման նպատակները, պահպանման միջոցառումները, մոնիթորինգի պլանը և համայնքի ներգրավման նախաձեռնությունները:

Պատկեր 16. Չրույցի որոշ մասնակիցներ

Աղբյուր՝ Համաշխարհային բանկ

Մասնակիցների ցանկ

Ընդհանուր առմամբ ներկա էին 25 մասնակից հետևյալ կազմակերպություններից.

- Շրջակա միջավայրի նախարարություն (Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն ՊՈԱԿ, անտառային քաղաքականության վարչություն, բնության հատուկ պահպանվող տարածքների և կենսաբազմազանության քաղաքականության վարչություն, Բեռնի կոնվենցիայի ազգային համակարգող)
- Բնապահպանական ծրագրերի իրականացման գրասենյակ
- Սևքարի անտառային տնտեսություն

- Իջևանի անտառային տնտեսություն
- Էկոպարեկային ծառայություն – Սևքարի և Իջևանի բաժիններ
- Տավուշի մարզպետարան
- Կիրանցի համայնք
- Գանձաքարի համայնք
- Լուսաձորի համայնք
- Գետահովիտի համայնք
- Իջևանի համայնք
- Ակնաղբյուրի համայնք
- Սարիգյուղի համայնք
- Քաղաքացիական երիտասարդական կենտրոն ՀԿ
- Ա.Թախտաջյանի անվան ՀՀ ԳԱԱ բուսաբանության ինստիտուտ

Պատկեր 17. Փորձագետները քննարկում են հիմնական բաղադրիչները ; պահպանվող օբյեկտները

Աղբյուր՝ Համաշխարհային բանկ

<u>Քննարկման նիստ</u>

Շահագրգիռ կողմերը ակտիվորեն մասնակցեցին քննարկմանը՝ ներկայացնելով կառավարման պլանի տարբեր ասպեկտների վերաբերյալ իրենց պատկերացումները, մտահոգությունները և առաջարկները: Քննարկման թեմաներից էին բնակավայրերի և տեսակների պահպանման և կառավարման տարբերակները, մոնիթորինգի գործողությունները, կառավարման կառուցվածքը, շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածությունը և ռեսուրսների բաշխումը:

Շահագրգիռ կողմերի բարձրացրած հիմնական հարցերը ներառում էին պահպանման ջանքերը և սոցիալ-տնտեսական զարգացումը հավասարակշռելու կարևորությունը, Էմերալդ տարածքի և ԱՏ կառավարման գործունեության ներդաշնակեցումը, ներառյալ պետական արգելավայրերը, ինչպես նաև ներգրավվածության ապահովումը որոշումների կայացման գործընթացներում:

Պատկեր 18. Քննարկման մասնակիցները

Աղբյուր՝ Համաշխարհային բանկ

<u>Եզրափակիչ խոսք</u>

Եզրափակիչ խոսքով հանդես եկավ Ալլա Ալեքսանյանը: Նա շնորհակալություն հայտնեց մասնակիցներին կառուցողական քննարկման համար, ինչպես նաև ընդունեց քննարկված խնդիրների առկայությունը: Բոլոր մասնակիցները վերահաստատեցին իրենց պատրաստակամությունը համատեղ ջանքերով Էմերալդ ցանցի տարածքի արդյունավետ պահպանումը և կառավարումն ապահովելու համար:

Պատկեր 19. Ալլա Ալեքսանյանը հանդես է գալիս եզրափակիչ խոսքով

Աղբյուր՝ Համաշխարհային բանկ

<u>Հետագա գործունեությունը և հաջորդ քայլերը.</u>

Քննարկումից հետո ծրագրի թիմը երախտագիտություն հայտնեց շահագրգիռ կողմերի արտահայտած արժեքավոր կարծիքների և արձագանքների համար: Թիմի ղեկավար Ալլա Ալեքսանյանը նշեց, որ տարբեր շահագրգիռ կողմերի բոլոր մեկնաբանությունները կղիտարկվեն, և անցկացնելով հետագա խորհրդակցություններ համապատասխան կողմերի հետ՝ շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը կներառվի կառավարման պլանի վերջնական տարբերակում: Բացի այդ, Բեռնի կոնվենցիայի ազգային համակարգողը նշեց Հայաստանում Էմերալդ ցանցի հաստատման և առաջխաղացման համար ՇՄՆ-ի հետագա համակարգված քայլերն ու ջանքերը:

Ի պատասխան պահպանման ջանքերը սոցիալ-տնտեսական զարգացման հետ հավասարակշռելու քննարկմանը և խնդիրներին՝ Գործողությունների ծրագրում նախատեսվել է երկու անհրաժեշտ ուսումնասիրություն. 1. մշակել և իրականացնել Իջևան Էմերալդ տարածքի 10-ամյա կայուն արածեցման կառավարման պլան, ներառյալ տարածքի անասնաբուծական տնտեսության գնահատումը, 2. պատրաստել Իջևան Էմերալդ տարածքի էկոհամակարգային ծառայությունների տեխնիկատնտեսական հիմնավորումը և SWOT վերլուծություն: Մանրամասները կարելի է տեսնել Գործողությունների ծրագրում:

Հավելված Ա. Թեմատիկ քարտեզներ

<table>
<tr><th>Հ</th><th>Քարտեզի անուն</th><th>Քարտեզ</th></tr>
<tr><td>1</td><td>Պատմական միջավայր/ներ կա իրավիճակ</td><td>
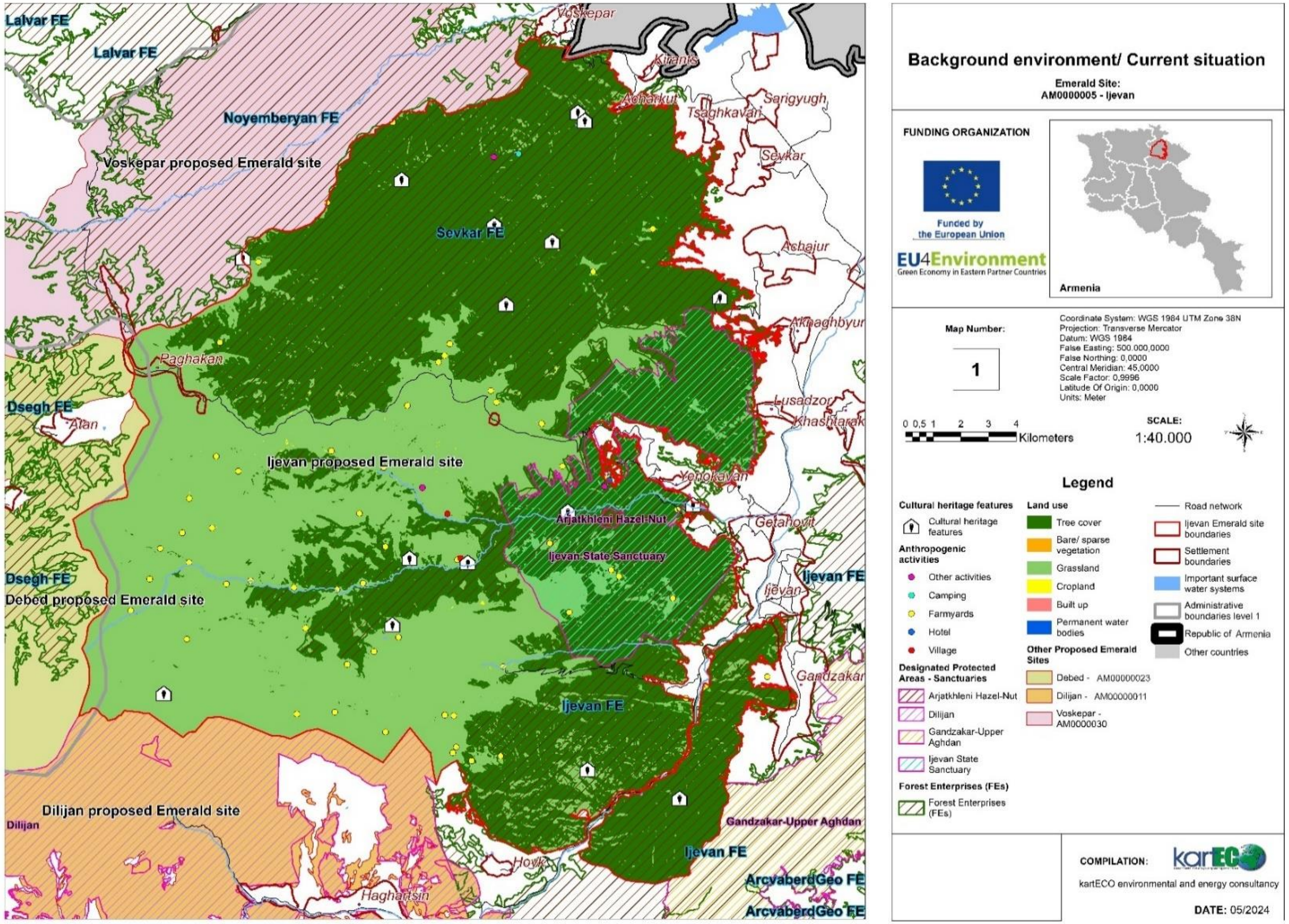

</td></tr>
</table>

2	Բեռնի կոնվենցիայի 4-րդ բանաձևում թվարկված բնակավայրերի տեղաբաշխումը և տարածությունը	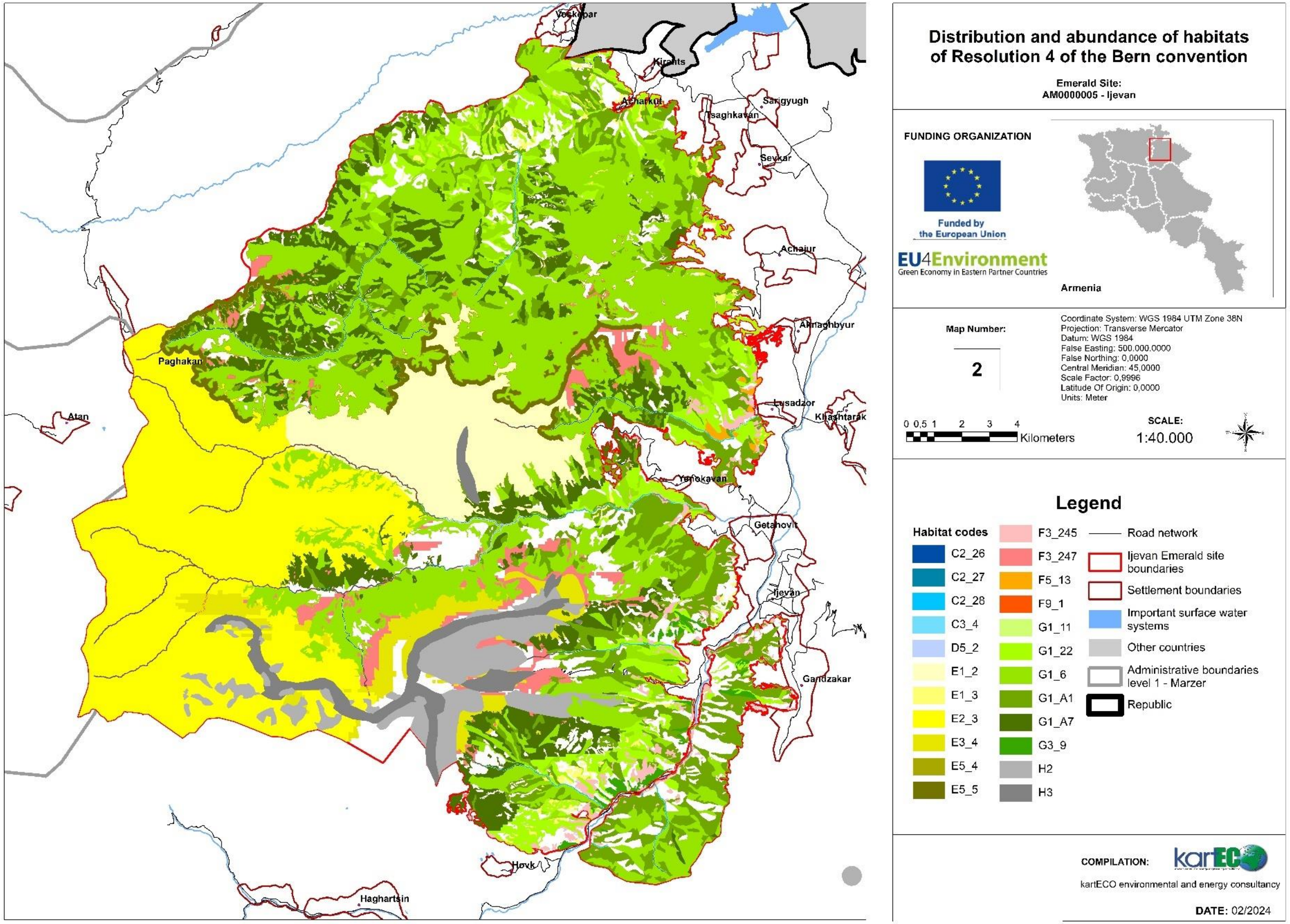

3	Ծառածածկույթը և Բեռնի կոնվենցիայի 6-րդ բանաձևում թվարկված բուսական աշխարհի կարևոր տեսակները	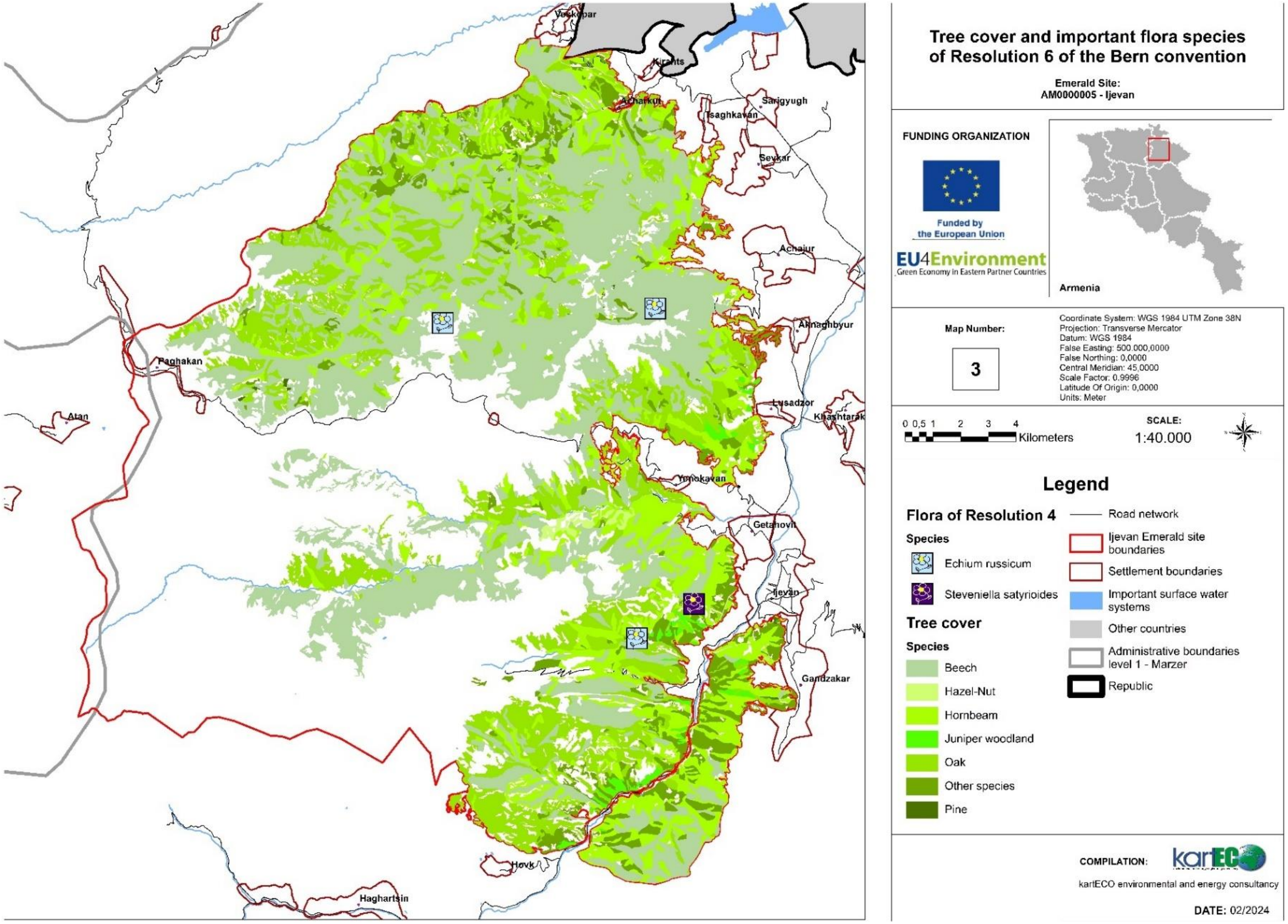

4	Բեռնի կոնվենցիայի 6-րդ բանաձևում թվարկված կենդանական աշխարհի կարևոր տեսակները, բացի թռչնաֆաունայից		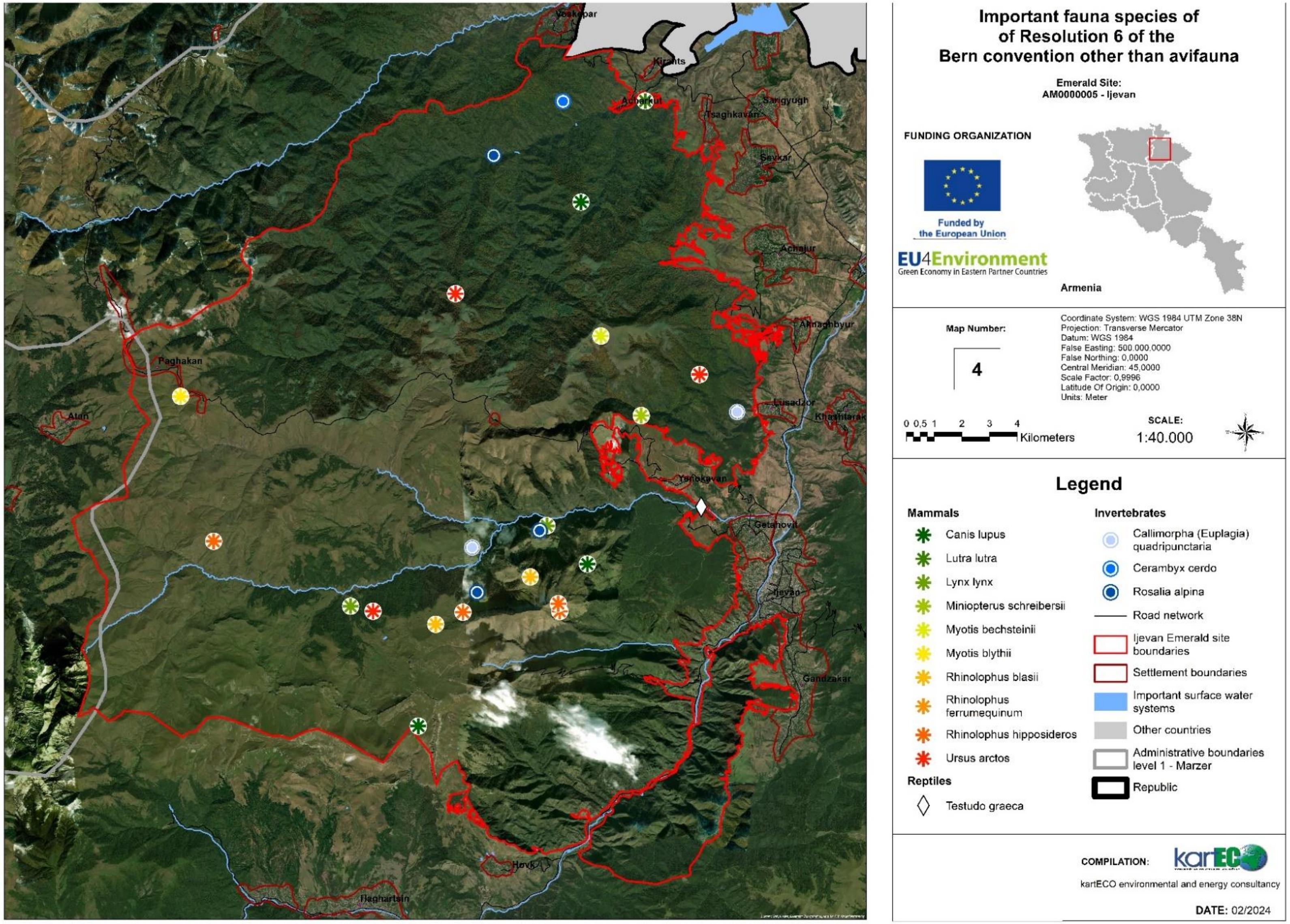

5	Բեռնի կոնվենցիայի 6-րդ բանաձևում թվարկված թռչնաֆաունայի կարևոր տեսակները	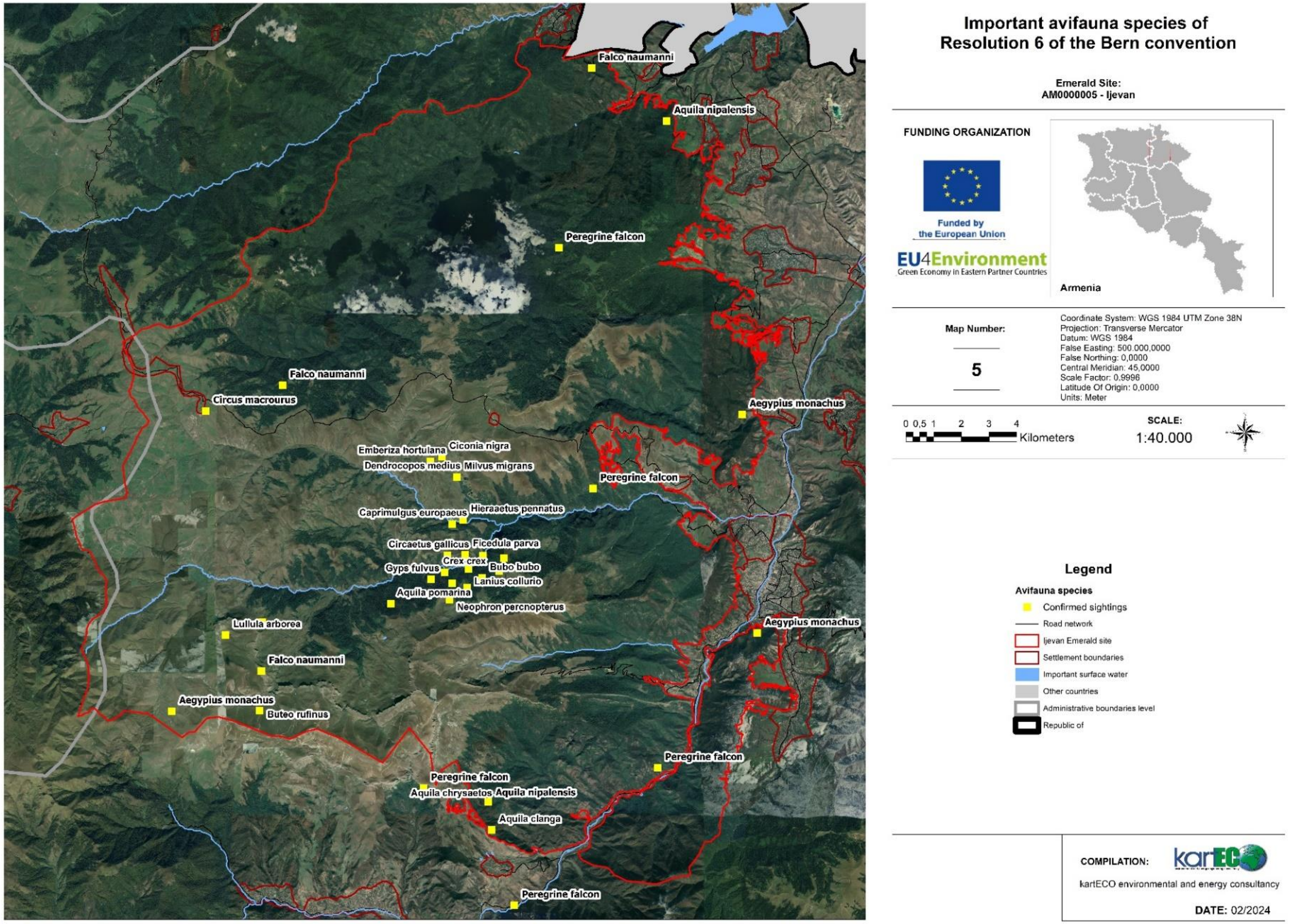

6	Ճնշումներպահպանվող օբյեկտներին /սպառնալիքներ պահպանվող օբյեկտներին	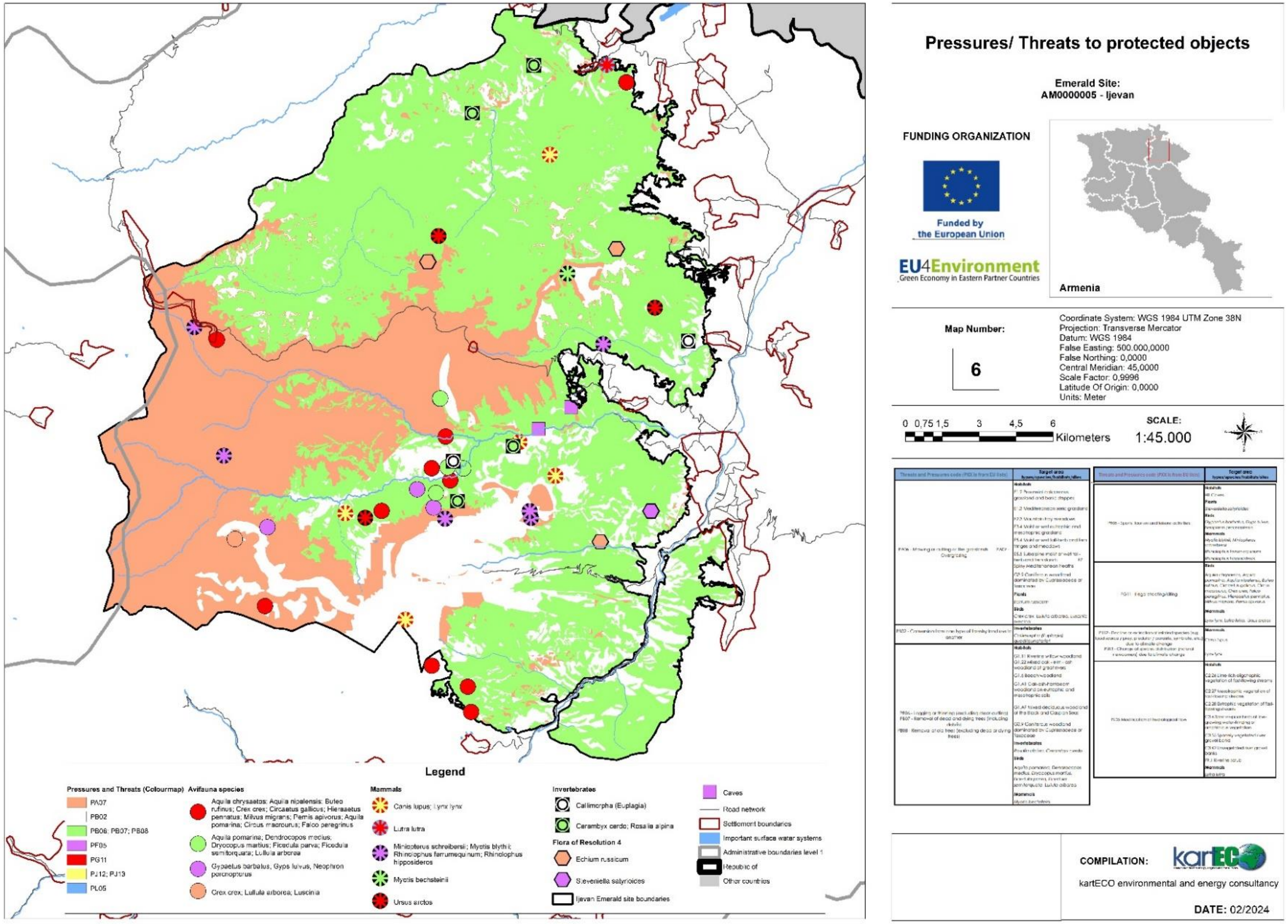

7	Վերահսկման միջոցառումներ	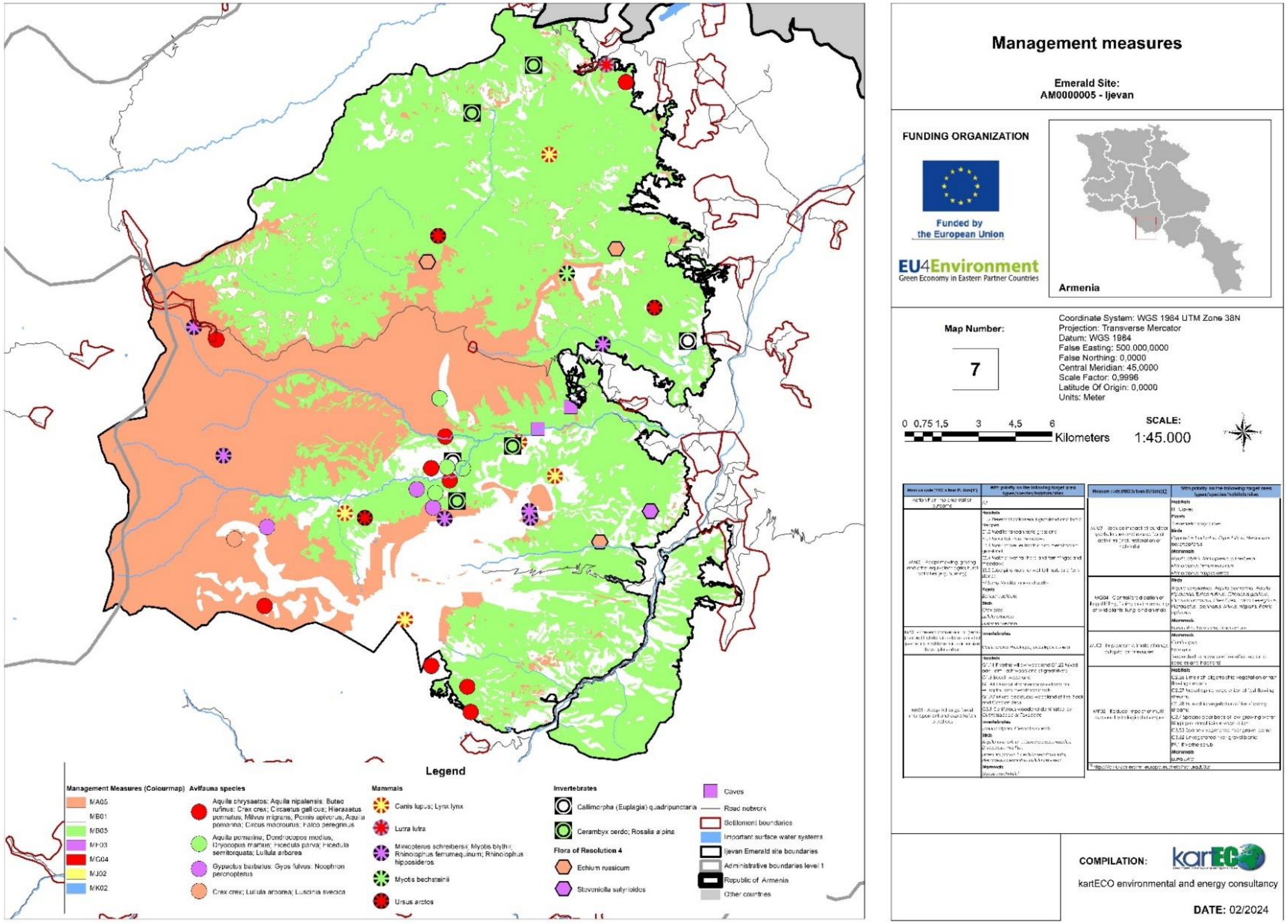

Աղբյուր. *մշակված է KartEco-ի կողմից Համաշխարհային Բանկի համար*

Հավելված Բ. Գործողությունների ծրագրի կառուցվածքը՝ առանձնացված միջոցառումներով

Ծածկագրի նշան	Միջոցառման ծածկագիր (ՄԽԽ-ը ԵՄ ցուցակներից[112])	Ըստ թիրախային հատվածների հետևյալ տեսակների/տարատեսակների/բնակավայրերի/տարածքների առաջնահերթության	Միջոցառման[113] համառոտ նկարագրությունը	Մոնիթորինգի ցուցիչ	Ժամանակաշրջան/տարի	Պատասխանատու
			ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ			
1-0	Գործողությունների ծրագրի իրականացման արդյունքը	*Բոլորը*	Գործողությունների ծրագրի իրականացման ընդհանուր արդյունքների ցուցանիշներ և կարիքների գնահատում:	Բնակավայրի և տեսակների պահպանման նպատակներ (աղյուսակ 19, աղյուսակ 20, աղյուսակ 21, աղյուսակ 22, աղյուսակ 23)	2024 թվականի արժեքները կգնահատվեն հաջորդ միջնաժամկետ հաշվետվության արդյունքների հիման վրա	ՇՄՆ
1-1	MA05 –Աղապտացնել հնձումը, արածեցումը և այլ համարժեք գյուղատնտեսական գործունեությունները (օրինակ՝ այրումը)	Բնակավայրեր E1.2 Բազմամյա կալցիումասեր խոտաբույսային համակեցություններ E1.3 Միջերկրածովային չորասեր խոտաբույսային համակեցություններ E2.3 Լեռնային խոտհարքային մարգագետիններ E3.4 Թաց և խոնավ էվտրոֆ և մեզոտրոֆ խոտային համակեցություններ E5.4 Խոնավ բարձրախոտային կամ	Խոտաբույսային համակեցությունների հնձման/հատման կամ անասունների արածեցման հաճախականությունը, կիրառվող մեթոդները և/կամ ժամանակը՝ բնակավայրերը պահպանելու/բարելավելու կամ տեսակներին (օրինակ՝ բնադրող թռչուններին) վնասից զերծ պահելու համար: Սա ներառում է նաև այլ համարժեք գործողությունների հարմարեցում և կառավարում (օրինակ՝ այրումը): Ներառում է, օրինակ, ինտենսիվ կառավարվող խոտաբույսային համակեցություններից ավելի լայնածավալի վերափոխումը կամ անասունների տրորման նվազեցումը:	Ընդգրկված բնակավայրերի ընդհանուր տարածքը՝ E - խոտային համակեցություններ և հողատարածքներ, որոնցում գերակշռում են խոտերը, մամուռները կամ քարաքոսերը	Ինչպես առաջարկվում է Իջևան Էմերալդ տարածքի 10-ամյա կայուն արոտավայրերի կառավարման պլանով (մանրամասն 4-3 կետում):	ՇՄՆ Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր էկոպարեկային ծառայության[114] հետ

[112] https://c1-0-5dr.eionet.europa.eu/help/natura2000/
[113] https://cdr.eionet.europa.eu/help/natura2000/
[114] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692

		պտերային անտառի եզրեր կամ մարգագետիններ E5.5 Մերձալպյան բարձրախոտերի և պտերների խոնավ մացառուտներ F7 Բարձիկանման փշոտ թփերի մացառուտներ (այդ թվում՝ տրագականտային բուսականությունը) Բույսեր Echium russicum Թռչուններ Crex crex Lullula arborea Luscinia svecica		= 14590 հա (հավելված Ա-ի քարտեզները)		
1-2	MB01 - Կանխում է (կիսա) բնական միջավայրերի վերածումը անտառների և (կիսա) բնական անտառների վերածումը ինտենսիվ անտառային պլանտացիաների:	Անողնաշարավորներ *Callimorpha (Euplagia) quadripunctariat*	Բնական և կիսաբնական բնակավայրերի, ինչպես նաև բնության դիրեկտիվներով թիրախավորված տեսակների կենսամիջավայրերը անտառի վերածվելու կանխում (օրինակ՝ անտառապատում), բնական և կիսաբնական անտառների ինտենսիվ անտառային պլանտացիաների կամ մոնոկուլտուրայի վերածվելու կանխում:	Անտառապատում, ինտենսիվ անտառային պլանտացիա=0 հա	Ամբողջ ժամանակաշրջան	ՇՄՆ-Հայանտառ – Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր էկոպարեկային ծառայության [115] հետ
1-3	MB05 - Ադապտացնել/փոխել անտառների կառավարման և շահագործման պրակտիկան:	Բնակավայրեր G1.11 Ափամերձ ուռենու անտառներ G1.6 Հաճարկուտներ G1.A1 Կաղնե-հացե-բոխային անտառներ էվտրոֆային և մեզոտրոֆային հողերում	Անտառների կառավարման և շահագործման գործողությունների ադապտացում կամ փոփոխություն՝ բնակավայրերը (բնության դիրեկտիվներով թիրախավորված տեսակների բնակավայրերը) պահպանելու կամ վերականգնելու կամ էլ տեսակներին խանգարելուց խուսափելու համար: Սա կարող է ներառել կառավարման գործողությունների ադապտացում և փոփոխում՝ ծառերի հին պաշարները ապահովելու կամ	Ադապտացված կառավարման տարածք՝ պահպանելու կամ վերականգնելու թիրախավոր	Անտառների շահագործման յուրաքանչյուր մեկ կամ երկու գործունեության ժամանակաշրջան	ՇՄՆ-Հայանտառ – Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր էկոպարեկային

[115] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692

		G1.A7 Սև և Կասպյան ծովերի տերևաթափ խառը անտառներ G3.9 Cupressaceae կամ Taxaceae ընտանիքների ներկայացուցիչների գերակշռությամբ մերկասերմերի անտառներ Անողնաշարավորներ *Rosalia alpina, Cerambyx cerdo* Թռչուններ *Aquila pomarina, Dendrocopos medius, Dryocopus martius, Ficedula parva, Ficedula semitorquata, Hieraaetus pennatus, Lullula arborea* Կաթնասուններ *Myotis bechsteini*	զարգացնելու, պուրակները պահպանելու, մեռած և մեռնող ծառերն ու կոճղերը պահպանելու, փակ անտառների բացմանը նպաստելու, բնակավայրերի կյանքը պահպանելու կամ վերականգնելու, տեսակների կազմը կառավարելու, անտառային հրդեհները կանխելու համար, ինչպես նաև ադապտացնելու անտառտնտեսության գործունեության ժամանակը և տևողությունը՝ տեսակներին խանգարելուց խուսափելու համար: Այնուամենայնիվ, սա բացառում է ջրահեռացման և ոռոգման կառավարումը, որոնք ներառված են MB14-ում: Թիրախային տեսակների համար ամեն տեսակի հատումները (օրինական սանիտարական կամ անօրինական) տարածքներում պետք է բացառվեն, հատկապես զարնանը, որպեսզի խանգարումն ու ազդեցությունը բնադրող տեսակների վրա նվազագույնի հասցվի:	ված տեսակների բնակավայրերը, մասնավորապես՝ G - անտառային տարածք, անտառ և այլ անտառապատ տարածքներ = 25865 հա (Հավելված Ա քարտեզները)		ծառայության [116] հետ
1-4	MF03 - Կրճատել բացօթյա մարզաձևերի, հանգստի և ժամանցի (ներառյալ բնակավայրերի վերականգնում) ազդեցությունը	Բնակավայրեր H1 Քարանձավներ Բույսեր *Steveniella satyrioides* Թռչուններ *Gypaetus barbatus, Gyps fulvus, Neophron percnopterus* Կաթնասուններ *Myotis blythii, Miniopterus schreibersii* *Rhinolophus ferrumequinum* *Rhinolophus hipposideros*	Բացօթյա սպորտի, ժամանցի և հանգստի (օրինակ՝ ճամբարային, դահուկային սպորտ, լեռնագնացություն, թիավարում, թռչունների և կետերի դիտում) ազդեցության նվազեցում ցամաքային, քաղցրահամ և ջրային բնակավայրերի և տեսակների վրա և այդ գործողությունների կառավարում: Ներառում է նաև բացօթյա սպորտի, հանգստի և ժամանցի ազդեցության ենթարկված բնակավայրերի վերականգնում: (Բացառում է շինարարության և զարգացման համար հիդրոլոգիական և առափնյա համակարգերի և ռեժիմների փոփոխությունները, որոնք պետք է զեկուցվեն MF08-ում): Քրսաաշրջիկների սահմանափակ այցելություններ անգղի բնադրման վայրեր:	Զբոսաշրջիկների քանակը	Բազմացման շրջանը	ՇՄՆ- Հայանտառ – Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր Էկոպարեկային ծառայության [117] հետ

[116] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692
[117] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692

1-5	MG04 - Վայրի բույսերի, սնկերի անօրինական բերքահավաքի, կենդանիների սպանության և ձկնորսության վերահսկում/վերացում	Թռչուններ *Aquila chrysaetos, Aquila pomarina, Aquila nipalensis, Buteo rufinus, Circaetus gallicus, Circus macrourus, Crex Crex, Falco peregrinus, Hieraaetus pennatus, Milvus migrans, Pernis apivorus* Կաթնասուններ *Lutra lutra, Lynx Lynx, Ursus arctos*	Ձկների, խեցեմորթների, բույսերի տեսակների կամ սնկերի անօրինական սպանության, ձկնորսության և բերքահավաքի վերահսկում, ներառյալ անօրինական մեթոդների կիրառումը կամ պահպանվող տեսակների յուրացումը:	Անօրինական գործողությունների քանակը	Ամբողջ ժամանակաշրջան	ՇՄՆ-Հայանտառ – Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր Էկոպարեկային ծառայության[118] հետ
1-6	MJ02 - Իրականացնել կլիմայի փոփոխությանը ադապտացվելու միջոցառումներ:	Կաթնասուններ *Canis lupus Lynx lynx* (Ակնկալվում է դրական ազդեցություն բոլոր տեսակների և բնակավայրերի վրա)	Կլիմայի փոփոխությանը ադապտացման հատուկ միջոցառումների իրականացում՝ ուղղված բնակավայրերի և տեսակների վրա հատուկ ճնշումներին (օրինակ՝ բնակավայրերի / պահպանվող տարածքների փոխկապակցված ցանցի կառավարում, հիմնական տեսակների ադապտացիոն տարածումը հեշտացնելու համար պիտանի «կլիմայական ծածկույթների» փոփոխությունների համատեքստում):	Կլիմայի փոփոխության ադապտացման տակ գտնվող տարածք	Հատուկ դեպք	ՇՄՆ-Հայանտառ – Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր Էկոպարեկային ծառայության[119] հետ
1-7	MK02 - Նվազեցնել բազմաֆունկցիոնալ հիդրոլոգիական փոփոխությունների ազդեցությունը:	Բնակավայրեր C2.26 Կարբոնատներով հարուստ օլիգոտրոֆ արագ հոսքով ջրերի բուսականություն C2.27 Արագ հոսքով ջրերի մեզոտրոֆ բուսականություն C2.28 Արագ հոսքով ջրերի էվտրոֆ բուսականություն C3.4 Ցամաքաջրային կամ քարացած ջրամբարների տեսակներով աղքատ ցածրաճ համակեցություններ	Աղբահորերի, ստվածքների հեռացման, կոյուղիների, ջրի շեղումների, ջրհեղեղների ռեժիմի փոփոխման և ջրային օբյեկտների հիդրոլոգիական գործունեության կամ ֆիզիկական բնութագրերի այլ փոփոխություններ, որոնք չեն կարող հեշտությամբ ասոցացվել վերը նշված կատեգորիաներից մեկի հետ:	Արձանագրել մարդու անբարենպաստ գործունեությունը տարածքի հիդրոլոգիական ավազանում: Հավելված Ա-ի 2, 4 քարտեզները	Ամբողջ ժամանակաշրջան	ՇՄՆ-Հայանտառ – Գնահատում է հնարավոր ինտեգրումը նոր Էկոպարեկային ծառայության[120] հետ

[118] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692
[119] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692
[120] https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=186692

		C3.55 Հազվագյուտ բուսականությամբ գետային խճաքարային լեզվակներ C3.62 Առանց բուսականության խճաքարային լեզվակներ F9.1 Ափամերձ թփուտներ Կաթնասուններ *Lutra lutra*				
ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳԻ ԵՎ ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ						
2-1	Ոլորտի գույքագրման և մոնիթորինգի ծրագիր	Բնակավայրերի համար (կարևոր է նաև դիտարկել թիրախային տեսակների օգտագործումը որպես հատուկ բնակավայրի առողջության հետագա մոնիթորինգի ցուցիչներ: Որոշ տեսակներ բավարար են իրենց համապատասխան բնակավայրերում` որպես ներկայացուցչական ցուցիչ տեսակներ օգտագործելու համար, օրինակ` խոտաբույսային համակեցությունները` որպես Luscinia svecica-ի, Lullula arborea-ի կամ Crex crex-ի)բնակավայր:	Ոլորտի գույքագրման և մոնիթորինգի ծրագիր	Կատարված ծրագրերի քանակը	Ամեն 5-ից 6 տարին	ՇՄՆ
2-2	Դաշտային գույքագրման և մոնիթորինգի ծրագիր	Բոլոր թիրախային բույսերի և տեսակների համար	Ոլորտի գույքագրման և մոնիթորինգի ծրագիր	Կատարված ծրագրերի քանակը	Ամեն 5-6 տարին և/կամ հատուկ թիրախային տեսակներ	ՇՄՆ
2-3	Ձկնային պաշար	Lutra lutra	Ձկան պաշարների սպառման մակարդակը	Կատարված ծրագրերի քանակը	Մեկ անգամ	ՇՄՆ
2-4	Թռչուններ. Տարածքը սովորական չէ իր ռելիեֆի և	*Aquila pomarina, Dendrocopos medius, D. martius,* Գաճաճ արծիվ և այլն	ա. Վերահսկել տեսակների պոպուլյացիայի չափը և խտությունը, որոնք «հասուն անտառային»	Պատված տարածքի մոնիթորինգ	Ամեն 5-6 տարին/ մարտի վերջ -	ՇՄՆ

	հասանելիության առումով, և բոլոր թիրախային տեսակների՝ թռչնաֆաունայի համապարփակ մոնիտորինգը դժվար իրականացվող կլինի նաև երկրում առկա տեխնիկական ռեսուրսներով: Այդ պատճառով առաջարկվող մոնիթորինգի պլանը բաց է տեսակների հատուկ մոնիթորինգի համար:		էկոհամակարգի գործնական ցուցիչ են (փայտփորիկների գիլդիա և A. pomarina[121]): բ. Բազմացման շրջանում սահմանափակող գործոնների հետազոտություն:		սեպտեմբերի վերջ	
		Gyps fulvus	Վերահսկել անհետացող տեսակների պոպուլյացիայի չափը բազմացման շրջանում և դրանց միտումների փոփոխությունները	Պատված տարածքի մոնիթորինգ	Ամեն 5-6 տարին / մարտի սկիզբ - հուլիսի վերջ	ՇՄՆ
2-5	Միջանկյալ ԿՊ վերանայում	-	-	-	Միջնաժամկետ (5-րդ տարի)	ՇՄՆ
ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ/ԻՐԱԶԵԿՄԱՆ ՀԱՄԱՐ						
3-1	Խթանել ներգրավվածությունը որոշումների կայացման և/կամ իրականացման գործընթացներում:	Տեղի շահագրգիռ կողմերը և տեղի անասնաբույծները, ֆերմերները և այլ բիզնեսներ, օրինակ՝ տուրիստական:	Տեղի իրազեկման արշավներ	Բաց քննարկման միջոցառումների քանակը	Ամբողջ ժամանակաշրջան	Տեղի ադմինիստրացիա
3-2	Իրազեկման արշավների զարգացում	Տեղի դպրոցներ		Արշավների քանակը		
3-3	Մշակել կարողությունների զարգացման հատուկ կրթական ծրագիր, որը կկիրառվի տեղի դպրոցներում:					

[121] LSE-ն հասուն անտառների հատուկ տեսակ չէ, սակայն ապրում է տարատեսակ կառուցվածքով անտառներում, ներառյալ հասուն անտառները: Հյուսիսային Հայաստանում նկատվում են հին աճող անտառներում, ինչը այլընտրանքային որսի առկայության աղբյուր է, երբ բաց տարածքներում որսի առատությունը նվազում է: Անտառաբուծական աշխատանքները բացասական և ծայրահեղ ազդեցություն ունեն LSE-ի վրա:

3-4	Էկոլոգիական ամառային ճամբար դպրոցականների համար					
3-5	Էկոպարեկային նոր ծառայություն / Տեղեկատվական և ուսումնական միջոցառումների փաթեթ	Էմերալդ տարածք	Երբ էկոպարեկային ծառայությունը գործընթաց սկսի ծրագրի տարածքում (և իր գործունեության ընթացքում), պետք է կազմակերպվի տեղեկատվական և ուսուցողական միջոցառում ԿՊ ընդհանուր նպատակների, տարածքի կարևորության և կառավարման պլանի միջոցառումների, հնարավոր բարդությունների և այլնի վերաբերյալ: Պետք է ուշադրություն դարձնել գործողությունների ծրագրի հատուկ պաշտպանության կառավարման միջոցառումներին, ինչպիսին է ապօրինի սպանությունների վերահսկումը/վերացումը:	Միջոցառումների քանակը	Ամբողջ ժամանակաշրջան	ՇՄՆ-Հայանտառ-Էկո պարեկային ծառայություն
3-6	Տեղի ՊՈԱԿ	Էմերալդ տարածքի ԱՏ	ՊՈԱԿ-ի աշխատակիցները պետք է տեղեկացված լինեն ԿՊ-ի ընդհանուր նպատակների, տարածքի կարևորության և կառավարման պլանի միջոցառումների, հնարավոր բարդություններրի և այլնի մասին: Պետք է ուշադրություն դարձնել առաջարկվող շտկող միջոցառումներին, որոնք կիրառվում են ԱՏ ԿՊ-ի իրականացման ընթացքում :	Միջոցառումների քանակը	Ամբողջ ժամանակաշրջան	ՇՄՆ-Հայանտառ-Էկո պարեկային ծառայություն
			ԱՅԼ			
4-1	ՄՏՁ-ի թարմացում	Էմերալդ տարածք	ՄՏՁ-ի թարմացում	-	-	ՇՄՆ
4-2	Փորձնական դիմում	Անողնաշարավորներ	Առաջարկվող փորձնական հայտը xylophagous տեսակների զարգացման համար պիտանի ծառերի՝ որպես վերահսկման և պահպանման օբյեկտների գրանցումն է՝ թիրախային տեսակների կողմից դրանց օգտագործման հետագա հետազոտությամբ:	Փորձնական հայտերի քանակը	Հատուկ դեպք	ՇՄՆ
4-3	Մշակել և իրականացնել Իջևան Էմերալդ տարածքի արոտավայրերի 10-ամյա կայուն կառավարման պլան:	Էմերալդ տարածքի մարգագետիններ, խոտաբույսային համակեցություններ և մարգագետինների ու խոտաբույսային համակեցությունների թիրախային տեսակներ, օրինակ՝ Lullula arboela:	Արոտավայրի ԿՊ-ն պետք է ներառի Էմերալդ տարածքի առնվազն արածեցման պլանի ծրագիր (օրինակ՝ արածեցման հաճախականությունը, արոտավայրերի արտադրողականությունը)՝ հաշվի առնելով նաև թիրախային հատկանիշների (բնակավայրեր, տեսակներ, բույսեր) հնարավոր ազդեցությունները, պահպանման հակասությունները և Էմերալդ տարածքի առաջարկվող միջոցառումները:	Կատարված պլանի/ծրագրի քանակը	Մեկ անգամ	ՇՄՆ

			Lullula arboela-ի նման զգայուն թռչնատեսակների համար կառավարման առաջարկությունները պետք է հաշվի առնեն տեղի/տարածաշրջանային համատեքստը (գործոններ, ինչպիսիք են բուսական ծածկույթը, դրա բարձրությունը, հատվածոտանիներ և այլն): **ՆՇՈՒՄ** Թիրախային տեսակների պահպանումը պետք է լինի արոտավայրերի կառավարման մաս, ԵԹԵ ՄԻԱՅՆ հավաքվում են էկոլոգիական հիմնավոր տվյալներ: Միջոցառումները, ինչպիսին է ռոտացիոն արածեցումը, կարող են նույնիսկ բացասաբար ազդել այդ միջավայրի այլ տեսակների վրա: Հետևաբար դա առաջին հերթին տեղական էկոլոգիական հետազոտության խնդիր է: Նաև հարկ է դիտարկել թիրախային տեսակների օգտագործումը որպես ապագա մոնիթորինգի ցուցիչներ (տես վերը՝ 2-1):			
4-4	Իջևան Էմերալդ տարածքի էկոհամակարգային ծառայությունների տեխնիկա-տնտեսական հիմնավորում և SWOT վերլուծություն (սոցիալ-տնտեսական ուսումնասիրություն)	Էմերալդ տարածք	Պատրաստել էկոհամակարգային ծառայությունների SWOT և տեխնիկա-տնտեսական հիմնավորում: Ուսումնասիրության նպատակն է լինելու գրանցել տարածքում տնտեսական և էկոհամակարգային ծառայությունները (անտառային ապրանքներ, ոչ փայտանյութեր, զբոսաշրջություն, արոտավայրերի արտադրողականություն, անասնաբուծական տնտեսություն և այլն), տեղացիներին տրամադրել հարցաթերթիկներ իրենց եկամտի աղբյուրների վերաբերյալ և ապահովել SWOT վերլուծություն և տեխնիկա-տնտեսական հիմնավորման զեկույց ընթացիկ պահպանման կառավարման սխեմայով տարածքի էկոհամակարգային ծառայությունների իրականացման վերաբերյալ:	Կատարված պլանի/ծրագրի քանակը	Մեկ անգամ	ՇՄՆ

Հավելված Գ . ՄՏՁ «Իջևան»-ի[122] AM0000005 Էմերալդ տարածքի համար

SDF

EMERALD - STANDARD DATA FORM

For proposed Emerald Sites (Areas of Special Conservation Interest, ASCI), Candidate Emerald Sites and,
For Areas of Special Conservation Interest (ASCI = Emerald Sites)

SITE	AM0000005
SITENAME	"Idjevan" area

TABLE OF CONTENTS

- 1. SITE IDENTIFICATION
- 2. SITE LOCATION
- 3. ECOLOGICAL INFORMATION
- 4. SITE DESCRIPTION
- 5. SITE PROTECTION STATUS
- 6. SITE MANAGEMENT
- 7. MAP OF THE SITE

Print Standard Data Form

1. SITE IDENTIFICATION

Back to top

1.1 Type

C

1.2 Site code

AM0000005

1.3 Site name

"Idjevan" area

1.4 First Compilation date

2014-11

1.5 Update date

2016-12

1.6 Respondent:

Name/Organisation:	Ministry of Nature protection RA

1.7 Site indication and designation / classification dates

Classification	Data
Date site proposed as ASCI (Emerald):	2014-11
Date site accepted as candidate ASCI (Emerald):	No data
Date site designated as ASCI (Emerald):	No data
Date site accepted as ASCI (Emerald):	No data
National legal reference of ASCI designation:	No data

2. SITE LOCATION

Back to top

2.1 Site-centre location [decimal degrees]:

Longitude	45.095600
Latitude	40.876100

2.2 Area [ha]

47593.1000

2.3 Marine area [%]

0.0000

2.4 Sitelength [km]:

0.00

2.5 Administrative region code and name

NUTS level 2 code	Region Name
AM10	Tavush marz

2.6 Biogeographical Region(s)

Alpine	(100.00 %)

3. ECOLOGICAL INFORMATION

[122] https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=AM0000005

Resolution 4 Habitat type						Site assessment			
Code	PF	NP	Cover [ha]	Cave [number]	Data quality	A|B|C|D	A|B|C		
						Representativity	Relative Surface	Conservation	Global
G1.11			0	0.00	M	A	C	C	C
G1.22			0	0.00	M	A	B	C	C
G1.6			0	0.00	G	A	B	B	C
G1.A1			0	0.00	M	B	B	B	C
G1.A4			0	0.00	M	A	B	B	C
G1.A7			0	0.00	G	A	B	B	C
G3.4E			0	0.00	G	A	B	C	C
G3.9			0	0.00	M	B	C	C	C
H1			0	1.00	G	B	C	C	C
H2.4			0	0.00	M	B	C	C	C
H3.2			0	0.00	G	A	B	C	C

PF: for the habitat types that can have a non-priority as well as a priority form (6210, 7130, 9430) enter "X" in the column PF to indicate the priority form.

NP: in case that a habitat type no longer exists in the site enter: x (optional)

Cover: decimal values can be entered

Caves: included in habitat types A1.44, A3, A4 and H1: enter the number of caves if estimated surface is not available.

Data quality: G = "Good" (e.g. based on surveys); M = "Moderate" (e.g. based on partial data with some extrapolation); P = Poor (e.g. rough estimation)

3.2 Species listed in Resolution 6 and site evaluation for them

Species					Population in the site						Site assessment			
Group	Code	Scientific Name	S	NP	Type	Size		Unit	Cat.	Data quality	A|B|C|D	A|B|C		
						Min	Max		C/R/V/P		Pop.	Con.	Iso.	Glo.
M	1352	Canis lupus			p	0	0		C		C	C	C	C
B	A224	Caprimulgus europaeus			r	20	30	p	R		B	C	C	C
I	1088	Cerambyx cerdo			p	0	0		C		B	C	C	C
B	A122	Crex crex			r	12	21	p	R		B	C	C	C
B	A238	Dendrocopos medius			r	7	12	p	R		C	C	C	C
P	4067	Echium russicum			p	500	2000	adults	C		B	C	C	C

Species					Population in the site						Site assessment			
Group	Code	Scientific Name	S	NP	Type	Size		Unit	Cat.	Data quality	A|B|C|D	A|B|C		
						Min	Max		C/R/V/P		Pop.	Con.	Iso.	Glo.
B	A379	Emberiza hortulana			r	25	40	p	R		B	C	C	C
R	1220	Emys orbicularis			p	0	0		V		C	C	C	C
I	6199	Euplagia quadripunctaria			p	0	0		C		B	C	C	C
B	A320	Ficedula parva			r	50	100	p	C		C	C	C	C
B	A442	Ficedula semitorquata			r	35	50	p	R		B	C	C	C
B	A338	Lanius collurio			r	30	50	p	C		C	C	C	C
B	A272	Luscinia svecica			r	10	20	p	R		C	C	C	C
M	1355	Lutra lutra			p	0	0		R		B	C	C	C
M	1361	Lynx lynx			p	0	0		R		B	B	C	C
M	1310	Miniopterus schreibersii			p	0	0		C		B	C	C	C
M	1323	Myotis bechsteinii			p	0	0		C		A	B	C	C
M	1307	Myotis blythii			p	0	0		C		B	C	C	C
B	A346	Pyrrhocorax pyrrhocorax			r	5	10	p	R		C	C	C	C
M	1304	Rhinolophus ferrumequinum			p	0	0		R		C	C	C	C
M	1303	Rhinolophus hipposideros			p	0	0		C		B	C	C	C
I	1087	Rosalia alpina			p	0	0		R		A	C	C	C
P	2333	Steveniella satyrioides			p	5	20	adults	V		A	B	A	C
R	1219	Testudo graeca			p	100	300	i	C		A	C	C	C
M	1354	Ursus arctos			p	0	0		R		C	C	C	C

Group: A =Amphibians, B = Birds, F = Fish, I = Invertebrates, M = Mammals, P =Plants, R = Reptiles

S: in case that the data on species are sensitive and therefore have to be blocked for any public access enter: yes

NP: in case that a species is no longer present in the site enter: x (optional)

Type: p=permanent, r=reproducing, c=concentration, w=wintering (for plant and non-migratory species use permanent)

Unit: i=Individuals, p=pairs or other units according to the standardised list of population units and codes, in accordance with Article 12 and 17 reporting under the Birds and Habitats Directives

Abundance categories (Cat.): C=common, R= rare, V=very rare, P=present – to fill if data quality are deficient (DD) or in addition to population size information

Data quality: G = 'Good' (e.g. based on surveys); M = 'Moderate' (e.g. based on partial data with some extrapolation); P = 'Poor' (e.g. rough estimation); DD = Data deficient (use this category only, if not even a rough estimation of the population size can be made, in this case the fields for population size can remain empty, but the field "Abundance categories" has to be filled in)

3.3 Other important species of flora and fauna

Species					Population in the site				Motivation						
Group	CODE	Scientific Name	S	NP	Size		Unit	Cat.	Species appendix			Other categories			
					Min	Max		C|R|V|P	I	II	III	A	B	C	D
P		Corylus colurna			500	700	i	R				X			
I		Ctenicera pectinicornis			0	0		R				X			
R		Darevskia praticola			0	0		R				X			
M		Felis silvestris			0	0		R				X			
P		Galanthus alpinus			500	1000	i	R							
P		Galanthus artjuschenkoae			1000	2000	i	R							
I		Isomira armena			0	0		R							

Group: A =Amphibians, B = Birds, F = Fish, Fu = Fungi, I = Invertebrates, L = Lichens, M = Mammals, P =Plants, R = Reptiles

CODE: for Appendix I, II and III species the code provided in the Emerald reference portal should be used, in addition to the scientific name

S: in case that the data on species are sensitive and therefore have to be blocked for any public access enter: yes

NP: in case that a species is no longer present in the site enter: x (optional)

Unit: i = Individuals, p=pairs or other units according to the standardised list of population units and codes, in accordance with Article 12 and 17 reporting under the Birds and Habitats Directives.

Cat.: Abundance categories: C=common, R= rare, V=very rare, P=present

Motivation categories: I, II, III: Appendix Species (Bern Convention), **A:** National Red List data; **B:** Endemics; **C:** International Conventions; **D:** other reasons

4. SITE DESCRIPTION

Back to top

4.1 General site character

Habitat class	% Cover
N16	88.00
N19	1.00
N09	5.00
N22	1.00
N08	5.00
Total Habitat Cover	100

Other Site Characteristics

About 90% of area - forests (oak and beech).Inside of the area there is a reserve of Corylus colurna - grove inside the beech forest.

4.2 Quality and importance

In the site forests are in good condition, there is only grove of Corylus colurna in Armenia.There are about 150 species of endemic of different rank, and about 100 species included in the Red Data Book of

Designated at national or regional level:

Type code	Site name	Type	Cover [%]
AM03	"Idjevan" State sanctuart (including "Corylus colurna" State sanctuary)	=	50.00

Designated at international level:

Type	Site name	Type	Cover [%]
Other	"Idjevan" State sanctuart (including "Corylus colurna" State sanctuary)	=	50.00

6. SITE MANAGEMENT

Back to top

6.1 Body(ies) responsible for the site management:

Organisation:	"Hayantar" SNCO, Ministry of Agriculture RA
Address:	
Email:	

6.2 Management Plan(s):

An actual management plan does exist:

[ ]	Yes	
[ ]	No, but in preparation	
X	No	

6.3 Conservation measures (optional)

The part of the site is state sanctuary, no additional measures exist

7. MAP OF THE SITE

Back to top

Map delivered as PDF in electronic format (optional)			
☐	Yes	☐	No

SITE DISPLAY

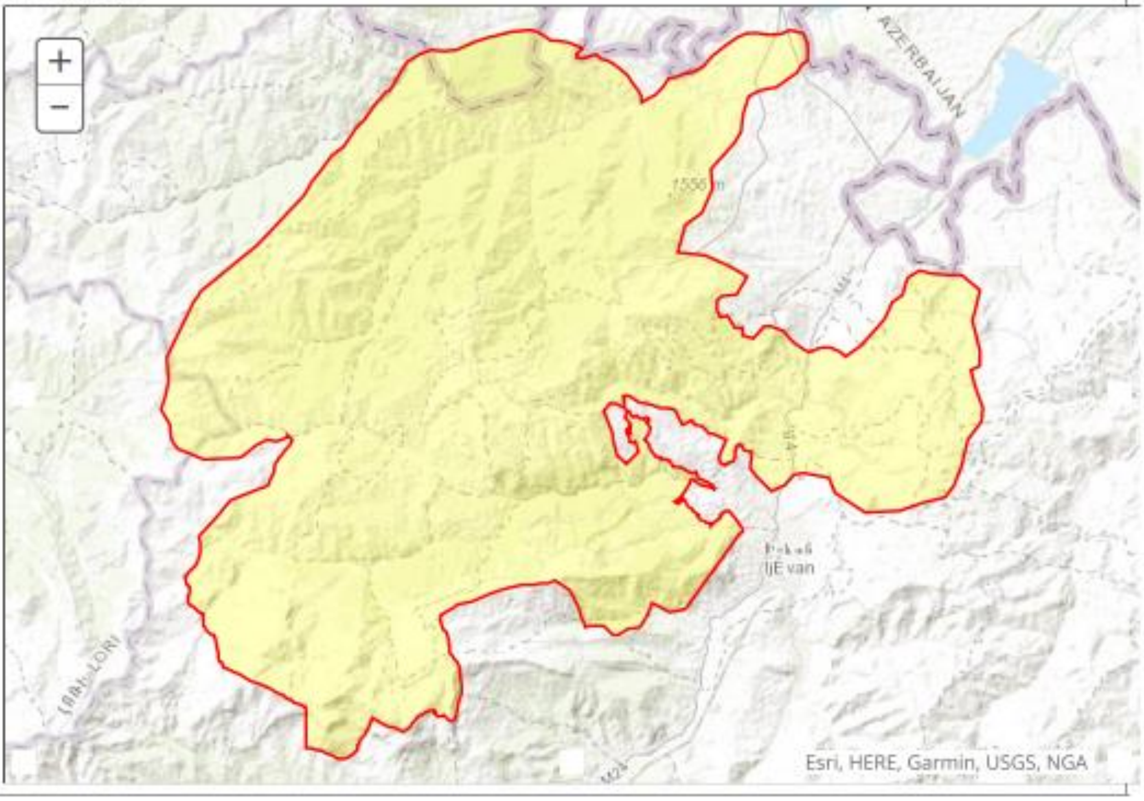

Funded by
the European Union

EU4Environment
Green Economy in Eastern Partner Countries

Հայաստանում Իջևան (AM0000005) Էմերալդ տարածքի պիլոտային կառավարման պլան

Իջևանի տարածքը թիրախային օբյեկտների համար ցածր ճնշումներով և սպառնալիքներով, ակտիվ կառավարման ենթակա անտառային (և արոտավայրերի) նշանակալի տարածքով և մարդու միջամտություններից գրեթե զերծ մնացած տարածքի օրինակ է: Ներկայիս ԷՏԿՊ-ն հիմնված է 2023-2024 թթ. Իջևանի (AM0000005) երաշխավորված սահմանների և ԵՄ-ՅՇՄԾ ծրագրի շրջանակներում տեսակների ու բնակավայրերի վերանայված ցանկի վրա:

ԿՊ-ի հիմնական բաղադրիչները ներառում են պահպանման աստիճանի գնահատումը և պահպանվող օբյեկտների վիճակի վերլուծությունը: Որոշ բնակավայրերի և տեսակների դեպքում լրացուցիչ վերլուծվում են ճնշումները և վտանգները և առաջարկվում են համապատասխան վերահսկման միջոցառումներ: ԿՊ-ի առաջարկությունները, 10 տարի ժամկետով, ներկայացված են Գործողությունների ծրագրում (հավելված Բ): Գործողությունների ծրագիրը ներառում է նաև միջնաժամկետ գնահատման հաշվետվություն: Ներկայացված տեղեկատվությունը կենսաբազմազանության մասին հիմականում առկա տեղեկատվական աղբյուրներից քաղված տվյալների վերլուծություն է՝ առանց տեղում նմուշառումների/մոնիթորինգի (2016 թվականից ի վեր ներկայիս ՍՏՁ-ի համար, որը պետք է փոփոխվի), բայց և բովանդակում է նոր տվյալներ ոլորտի փորձագետների անհատական հետազոտություններից (օրինակ՝ թռչնաշխարհի մասին):

Վերջապես, հաղորդակցության, կրթության և իրազեկման բարելավման միջոցառումների շարքում 2024 թվականի մարտի կեսերին կազմակերպվել է ուսուցողական/ խորհրդատվական հանդիպում տեղի շահագրգիռ կողմերի հետ՝ հանրային լայն և բաց ներգրավվածության համար: Տեղի կարծիքներն ու տեսակետները հաշվի են առնվել ընթացիկ ԿՊ-ի վերանայման և վերջնական մշակման ընթացքում: ՇՄՆ-ին խորհուրդ է տրվում դիտարկել ընթացիկ ԷՏԿՊ-ի վերանայման, ամփոփման և հաստատման հնարավորությունը:

Ներկայիս ԷՏԿՊ-ն ցուցադրական օրինակ է Հայաստանի համար, թե ինչպես կիրառել ընդունված ԵՄ-Natura 2000 ԿՊ մեթոդը և ծածկագրերը տարածքի պահպանման աստիճանի, պահպանման նպատակների և պահպանման միջոցառումների գնահատման և ներկայացման նպատակով:

Կոնտակտային տվյալներ:

www.eu4environment.org

Action implemented by:

OECD BETTER POLICIES FOR BETTER LIVES · UNECE · UN environment programme · UNIDO · THE WORLD BANK IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP · karTEC